

DÁNIELNÉ LENGYEL LAURA

HÁGÁR A PUSZTÁBAN

REGÉNY

Sándor, Miklós és János testvéreimnek

I. FEJEZET.

Átsné a nagy kerek asztal mellett festett.

Az asztal közepén ovális tálcán almák. Pármén, batul, törökbálint, rozssal-érő, bőr-, citrom- és jonatán. Átsné most a jonatánt festi. A városi polgári iskola természetrajz óráihoz kellene szemléltető ábrák. Még a héten készen akar lenni munkájával.

Míg a jonatán almát pirosította, dúdolt. Átsné állandóan dúdolt munkaközben és mindig ugyanazt a nótát. Többnyire csak zümmögte az édeskes melódiát, de néha a biedermeieres szöveget is lehetett hallani:

*Szabad - s pirulva hallgatott,
De senkisem kopogtatott.
Csupán a szíve dobogott,
Mint kalitban madár szokott.*

Apró kis lépések, valaki a kilincsen kaparászik. Átsné hátra sem fordítja a fejét, csak modelljeire, az almákra vet aggódó pillantást. Aztán gondolatban már fel is áldozza a bőralmát, részint, mert már lefestette, részint, mert sem fia, Dénes, sem leánya, Hilda nem szereti a bőralmát.

- Ágaskodj egy kicsit, Vera, - kiált ki Átsné és mélyebbre keveri palettáján a piros színt. - Multkor is elérted a kilincset. No...

Csakugyan sikerült. A madárcsontú, vékony fekete gyerek ott áll a küszöbön. Átsné egy pillanatra hátrafordul, aztán tovább dolgozik.

- Na, mi az Vera? Hogy vagy?

Vera, bár még csak öt esztendő, tisztában van azzal, hogy a kérdés csak amolyan szónoki figura. Akármelyik lakásba nyit be a házban, mindenütt megkérdezik: hogy vagy? de felelnie nem kell a kérdésre. Úgyis tudják, hogy Vera jól van. Nem is engednék meg, hogy rosszul legyen.

Apja, anyja egész nap nincsenek otthon s így Vera a háromemeletes Baross-utcai háznak mindegyik lakásában otthonra talált.

Vera apja, Faragó Ödön két évvel ezelőtt még biztosítási ügynök volt. A Bonaparte Napoleon energiáját megkívánó munka mellett szívbillentyűtágulást kapott és most sorsjegyekkel keresi fel a feleket. Ez jóval realisabb és szebb jövővel biztató pálya. Ki biztosít ma? - szokta kifejteni világszemléletét Faragó úr. Hiszen csak tudná az ember, mi ellen biztosítson? Régebben ott volt a tűz, a víz, az aszály, a mennykő, villámcsapás és mindenféle baleset. De ki tudná a mai életben felsorolni, előre látni és kivédeni a katasztrófákat, melyek a halandó életútjain álnokul leselkednek? Ezek a katasztrófák olyan súlyosak és mennyiségük számokban ki sem fejezhető, - legokosabb, ha az ember nem törődik velük.

És Faragó úr anekdotákkal próbálja enyhíteni helyzetét.

- Schwarztól megkérdezik, hány gyereke van?

- Kilenc, - feleli.

- No, szegény barátom, magának is teméntelen gondja, baja lehet.

- Akár meg is örülhetnék bele, - mondja Schwarz - de áldott jó természetem van és egyáltalában nem törődöm velük. Talán ez az egyetlen helyes álláspont az étellel szemben is. Nem kell törődni vele.

- De a sorsjegy - magyarázta ügyfeleinek Faragó Ödön - itt még van eshetőség. Egyetlen realitás a mai időkben: a főnyeremény.

Így gondolkozott Faragó Ödön, de lehet, hogy mint az élet annyi sok más dolgában, ebben is csalódott.

Faragóné hatvanpengős fizetése volt az egyetlen szilárd pont a kis család háztartásában. A fiatalasszony, mielőtt reggel félnyolckor elindult a szerelőirodába, leveleket kopogtatni, kitakarította lakását, sőt eleinte Verát is megmosdatta, megfésülte, különböző színű óriási máslikat kötött feje búbjára. A házmesternénél, Dorzsáknénál megrendelte a kisleány ebédjét. Aztán, mikor látta, hogy másként is mehetnek az ügyek, lassan-lassan átengedte Vera öltöztetését, fésülését a Baross-utcai ház lakóinak. Nem tudatosan, nem is szándékosan, csak életösztönből könnyített magán.

Így, hogy a lakók vették gondozásba a kisleányt, Faragóné egy negyedórával tovább maradhatott ágyban. A gyermek Dorzsákné ebédjétől gyomormérgezést kapott s amint felgyógyult, a Baross-utcai ház lakói vállalták az ebédtetést, felosztották maguk között a napokat és a fiatal asszony néha púdert, rúzszt és kölnit vásárolhatott.

Vera életének színvonala határozottan emelkedett, amióta «a ház gyermeke» lett. Nem beszélve arról, hogy szülőitől csokoládé és tölcsérfagylalt alakjában kapott vissza sok mindent abból, mibe eddig ebédkosztja került. Vera otthon volt mindegyik lakásban. Dorneréknél, a nyugalmazott számtanácsoséknál, Skrovinánénál, a csinos elvált asszonynál, kihez hetente kétszer egy kegyelmes úr jár vacsorázni. Lénárd doktoréknál, a Molnár és Társa Tavaszmező-utcai cipőkereskedés főnökénél, Malináéknál, a droguista üzlet tulajdonosának családjánál és a ház egyetlen albérlőjénél, Fényes Eszter színinövendéknél. Sőt még Hóbinkáék is elvitték magukkal Jávor-utcai villájukba.

Hóbinkáék ugyan már tavaly kiköltöztek Baross-utcai lakásukból, minthogy a Krajcáros Ká-Pé Divatház olyan jól ment, hogy a Városligetbe, kerti villába hurcolkodtak. Hóbinkáék azonban tovább is állták Verával szemben a kötelezettséget és a kisleány minden héten egyszer kitűnő ebédet kapott náluk. Gyakran jött haza kisebb-nagyobb csomagokkal, melyekben Hóbinka Ági ócska, kinőtt fehérneműi szerénykedtek.

Vera ezidőben még Pláton szellemi világában élve, az elvont, ideális javakat többre becsülte az élet gyakorlati adományainál. A Jávor-utcai villa korántsem lelkesítette úgy, mintha leszaladhatott a házmesternéhez, Dorzsák nénihez, vagy felmehetett Átsék lakásába, a harmadik emeletre. Dorzsák néninél ugyanis, mint Vera mondta: mindig történt valami. Hol a padlások kulcs, hol a mosókonyha használata körül keletkeztek bonyolult viták. Néha a cselédek öntöttek ki szívük titkait, máskor meg a végrehajtó és hivatalos kísérője keresett egy-egy lakót, aki felett «megnehezült az idők viharos járása», legtöbbször Dorzsákné kiabált fel a gangon hancúrozó gyerekekre, vagy a szabálytalanul poroló, tüzes vasalót himbálgató könnyelmű személyzetre. Zajlott az élet. Ismeretes az elmélet, mely szerint a pillanat, melyben nincs történés, elveszett. Vera nem szerette az elvesztegetett pillanatokat.

Átséknál még sokkal nagyobb gyönyörűség várta Verát; ott találkozott a Csizmás Kandúrral.

Ezt az ismerkedést, mely nem volt sem erkölcsös, sem veszedelem nélkül való, Áts Ferencné közvetítette.

A Csizmás Kandúr történetét minden látogatás alkalmával újra meg újra el kellett mondania. Pedig nem állíthatnánk, hogy a kisleányt a mese újszerűsége kapta meg. Olyan kitűnően ismerte a történetet, hogyha Átsné egy-két szót másképpen mondott a szokottnál, azonnal közbevágott és kijavította. Nem tűrte a hagyományoktól való eltérést. Sőt még az úgynevezett költői szabadság ellen is fölemelte tiltakozó szavát. Vera, bár ezidőben még hírét sem hallotta Arany Jánosnak, tisztelte az epikai hitelt és a Csizmás Kandurt csakis őseredeti, hamisítatlan formájában fogadta el.

A felnőttek csak mesélnek és éppen úgy nincs sejtelmük arról, milyen magvakat vetnek el meséjükkel a gyermek lelkében, mintahogy még álmukban - a hétmérföldes csizmában vágató fantázia segítségével - sem tudják elképzelni, milyen cselekedetre buzdít egy-egy néma sóhajtasuk, félbemaradt gesztusuk, hirtelen kiejtett szavuk?

Átsné hatvanadik esztendejéhez közeledett, de nem is sejtette, hogy Vera életre-halálra szerelmes a csirkefogók ősapjába, a szédelgők mesterébe, a zseniális kalandorba: a Csizmás Kandúrba.

Hogy csillog a szeme, mikor a Csizmás Kandúr félrevezet mindenkit, saját birtoka gyanánt mutatja be az idegen földeket, kastélyokat, pénzre, hírnévre, hatalomra tesz szert és végezetül - történhetik-e halandóval ennél jobb, akár Goethe János Farkasnak hívják, akár négylábon járó macska? - miniszteri állásba jut. Az ötesztendő kis nő ragyogó szeme ezt mondja: ez ám a legény. Mindenkit felültet, mindenkit megcsal, mindenkin diadalmaskodik.

Ha Átsné nem szenteli teljes figyelmét modelljének, a jonatán almának, ha csak egy pillantást vet most Verára, megismerheti azt, kihez neki - bár véletlenül asszonynak született - soha, semmi köze nem volt. A gátlásokat nem ismerő nőt, kit a férfihoz mindig annak ereje, sikere, lelkiismeretlensége, körülményeken való felülkerekedése vezet. Vera lelkesedve, szinte mámorosan fordítja fejét a festésközben szórakozottan mesélő Átsné felé:

- Tessék ezt még egyszer elmondani. Ez olyan nagyon szép... Minden a Csizmás Kandúré... Ez a föld is, ez a ház is... A szomszédok, meg a király, meg a főemberek mindent elhittek neki... És minden gazdagság az övé lett... A Csizmás Kandúré...

Átsné egy pillanatig abbahagyja a festést és úgy nézi a gyermeket, mintha egészen új, ismeretlen arcot látna maga előtt. Mintha most értené meg, mi történik? Ez a kisleány itt, előtte, egy csirkefogónak adta oda magát...

Hát persze ez csak futó gondolat.

Átsné elmosolyodik és mikor Vera megkérdi, mit nevet, megsímogatja a kisleány haját:

- A Csizmás Kandúron nevettem.

- Már megint a Csizmás Kandúr... Kezedet csókolom, anyus.

Szőke, feltűnően magas, egyenes, szinte merevtartású leány nyit be az ajtón. Szürkés kék szeme, lágyvonalú, puha szája, meg a kiálló arccsontok szlávok jellegűek.

Átsné hátradugja kezét és homlokát nyújtja csókra.

- Szervusz, Hilda. Csupa festék vagyok...

- Látom. Megint sokat dolgoztál.

- Holnap készen leszek.

- Nem vagy nagyon fáradt?

- Dehogyan. Miért kérde?

- Zoltán és Jenő feljön feketére.
 - No és aztán?... Én úgyse feketézem.
 - Megint olyan korán itt akarsz hagyni bennünket?
 - Megszoktam mostanában. Mindig korán fekszem.
 - Pedig a fiúk imádnak. Jenő is, Zoltán is...
 - Tudom, én is nagyon szeretem őket. De most a kezem... nézd csak, csupa festék, maszat...
- Átsné a fürdőszoba felé ment és onnét beszélt vissza:
- Mást nem hívtál?
 - Dénes is hazajön feketére.
 - Hát akkor...

Átsné még mindig a fürdőszobában volt, hallani lehetett a víz csobogását.
Hilda fölemelte hangját.

- Tudod, kis öreg, féltékeny vagyok rád. A fiúk mind rajonganak érted. Azt mondják, halvány másolatod sem lehetek. Zoltán ma poétikus hangulatában arról szavalt, hogy mint a föld a naptól, én is tőled kapok fényt és ragyogást. Na, mit szólsz hozzá?... De engem is ékesszólóvá tett a féltékenység és megmondtam neki: akkor tulajdonképpen, miért nem udvarol neked?

Átsné kijött a fürdőszobából és tiszta, hűvös kezével megpaskolta Hilda arcát. Éppen válláig ért leányának. Mindakét gyermeke apjuk óriás alakját örökölte.

Vera úgy érezte, elhanyagolják, odasomfordált hozzájuk és ösztönös féltékenységgel közéjük állt.

- Na, mi az? - Hilda lenézett a gyermekre s aktatáskájából papírzacskót vett ki. A papírzacskóban mézeskalács-szív volt.
- Nézd csak, Vera, ezt Zoltán bácsi küldi neked. - Aztán anyjához fordult: - Óbudán búcsú van. Ott kóboroltunk egy kicsit Zoltánnal. Nagyon mulatságos...

Vera átvette a mézesszívet. A szív közepén papír, rajta nagy rózsaszín betűk:

- Olvasd csak, Vera.

Verát, a ház «kollektív gyermekét» Hilda tanította meg olvasni. Átsné haragudott. A gyerek még öt éves sincs.

- Tanár vagy, pedagógus, - veszekedett leányával - tudhatnád, hogy ez a korai tanulás...

De Vera olyan könnyen, gyorsan és kedvvel tanult. Hilda pedig büszke az eredményre.

- Csak olvasd szépen, - biztatta Verát. És Vera betűzte a rózsaszín írást.

*Szép vagy lányka, mint pipacs,
Ajkad édes, mint eper,
Szavad, mint a bőrdudáé,
Hol feléleszt, hol lever.*

- Zoltán bácsi... - és a kisleány magához szorította a szívet. - Zoltán bácsi olyan szép és olyan okos... mint a Csizmás Kandúr.

Mozdulatából, hangjából világosan meg lehet érteni, hogy nemcsak a nagylelkű ajándékot, a mézesszívet, hanem a költemény szerzőségét is Zoltán bácsinak tulajdonítja.

Hilda nevetett, Átsné levette a tálról a börlalmát és odanyújtotta Verának.

Csengettek. A csinos Skrovináné cselédje szólt be és ebédelni hívta a kislányt. Ma Skrovináné lakása az ebédsoros.

A kollektív gyerek elkészönt és ment a mindenessel ebédelni. A mézeskalács szívet még mindig ott tartotta a maga eleven szívéhez szorítva.

Hilda egy pillanatig utána nézett, aztán segített anyjának az állványt meg a festéket elrakni. Közben a pármenalmára mutatott.

- Ezt már szabad?...

- Hogyne. Készen vagyok vele.

Hilda az almába harapott. Átsné rászólt:

- Legalább mosd meg, ha hámozatlanul eszed.

Hilda nem törődve anyja figyelmeztetésével, tovább evett és tovább beszélt:

- A professzornál is voltam.

- Szentpálnál?

Hilda bólintott. Az almával tüneményes gyorsasággal végzett. Ragyogó, fogpaszta hírdetésre alkalmas fogsorának a gyümölcs csak pillanatnyi munkát adott.

- A professzor megszólított, mikor a szemináriumi könyvtárba mentem. Azt kérdezte, lenne-e kedvem egy évre Amerikába menni? Megkapnám jövőre az ösztöndíjat, ha benyújtom a kérvényt. Azt hiszem, a jóakaraton kívül egy kis - vagy nagy adag önzés is vezeti az öreget. Adatszerzésre akar felhasználni.

- Mit mondtál Szentpálnak?

Átsné furcsa, ideges szívdobogással várta leánya válaszát.

Hilda nagy szürkés-kék szeme csodálkozva nézett anyjára. Nem volt ebben a szempárban sem titkolódzás, sem kibúvás. A gyermek szeme - mikor még semmiféle állásfoglalása nincs az étellel szemben és minden felvetett kérdés magában hordja számára a feleletet - lehet ilyen nyílt, fenntartás nélküli.

- Dehát mit felelhettem volna? Hiszen nem hagyhatom most itt Zoltánt, a vizsgája előtt.

S egy percnyi hallgatás után még hozzátette:

- Persze, ha nem így volna?... Anyus, nem vagy büszke a lányodra? Húszéves koromban francia ösztöndíjam volt, most meg - tiszteletreméltó nagykorúságom után - ha úgy akarnám, amerikai ösztöndíjat kaphatnék. Hát most nem akarom. Talán majd később... Együtt Zoltánnal, az volna aztán a főnyeremény.

Átsné bólintott.

- Igen... igen...

Egy kis felszabadult mosoly suhant át arcán. Ha Hilda azt mondja: nem hagyhatom el, talán együtt megyünk ki, akkor biztosan minden rendeződött köztük. És az ő mostani állandó izgatottságának csak felborzolt, elnyűtt idegzetében van a magyarázata.

- Hát... hát... - és azért mégis valami bizonytalanság érzett a hangjában - mikor vág neki Zoltán a szakvizsgának?

Hilda elpirult, mint a lusta diák, akit kötelessége teljesítésére sürgetnek. Megszégyenítésnek érezte, hogy anyja a vőlegénye vizsgáját sürgeti. Aztán, mint aki más vágányra akarja tolni a beszélgetést, azt mondta:

- Tudod, hogy Szentpály professzor rólad is beszélt?

- Rólam?

- Igen. Az öreg azt mondta: csak mostanában hallottam, hogy a maga édesanyja Dorner Mária, aki «*Hágár a pusztában*»-t festette. Hát tudja fiam, az a Hágár becsületes, derék munka volt. Én akkoriban mint fiatalember művészeti kritikákat írtam a napilapoknak. Ma már úgy gondolok vissza ezekre az írásművekre, mint régi, romantikus, ifjúkori bűnökre, melyeket részint szégyel az ember, részint nagyon sajnálná, ha meg nem történtek volna. Az én ifjúkori művészi ítéleteim?!... De amit Hágárról írtam, azt állom. Véletlenül tudtam meg, hogy Hágárt a maga édesanyja festette. Adja át neki kézszorításomat.

Hilda átölelte, megcsókolta anyját. Átsné nevetve védekezett.

- Professzorod csak kézszorításról beszélt.

- Igen, mert ő is, mint a többi felületes ítéletű ember, a lexikon adatai szerint igazodik. Született... hát itt már persze csak kézcsók vagy szorítás dukál. De ha személyesen ismerne, éppen úgy beléd szeretne, mint Zoltán, Jenő, vagy a többiek.

Hilda gyorsan beszélt, mindenféle kérdés ellen előzetesen védekezve. Csak éppen arra nem gondolt, hogy ő olyan erős lelki-közösségben él anyjával: nincs nekik szükségük kimondott szavakra... Átsné hallgat és a más vágányra való menekülésből kitalál mindent, amit Hilda nem mert és nem akart elmondani. Kitalálja, hogy a professzor még azt is megkérdezte: «Na, mit csinált aztán Hágár után az édesanyja?»

Hiszen Hágárt a pusztában három évtizeddel ezelőtt festette. Mit csinált, mit dolgozott harminc esztendő óta Dorner Mária?

Mit is csinált Hágár óta?... Átsné mostanában, hogy a hatvanadik évébe fordult, gyakran találkozott ezzel a kérdéssel. Nem idegen bántotta meg vele. Úgy éjszakánként jött szembe a támadás. Átsné egy ideig némán félrefordította fejét, aztán egyszercsak összeszedte magát, gögösen vállatvont és lenézően felelt az éjszakának: Mit csináltam?... Lakást, ebédet, ruhát, tandíjat, orvosságot festettem. Hágár a pusztában?... Azt mondták, úgy írták, nem rossz kép... Hát aztán? Ha jól tudom, élt egy Leonardo, egy Rembrandt, egy Millet nevű festő is. Mit szóltak azoknak a képeihez, ha az enyém nem volt rossz? És tudod mit? Én, mikor csíkos zebrákat, nagyorrú elefántokat, csattogószájú tigriseket, hosszúnyakú zsiráfokat, különböző-fajtájú almákat, körtéket, szilvákat festek az iskolák számára szemléltető ábrának, hát különb embernek érzem magam, mint a te Rembrandtod és társai. Igen, igen, nem vagyok bolond, nincs lázam. Az én szemléltető ábráim három emberéletnek adtak talajt, gyökeret, levegőt. Hágár a pusztában?!... Hát aztán?... Az uramat gyógyítani, ápoltatni tudtam, utolsó napjáig tartottam benne a hitet, hogy itt marad az életben, melyet olyan nagyon szeretett, melyhez olyan érthetetlenül ragaszkodott. Hágár a pusztában?... A gyermekeim nem éheztek és nem fáztak. A krumpli-főzelék, melyet elébük tudtam tenni, igenis többet jelentett nekem, mint a Mona Lisa mosolya, vagy Rembrandt Sauljának szeme, ahogy a lábánál hárfázó Dávidot nézi, mikor viaskodik, hogy magához ölelje, vagy keresztülszúrja a hárfázó fiút? Hová lett, amit tehetségnek hittem magamban?... Elveszett?... Bánom is én. Három emberi élet volt hozzám kötve, azokat nem hagytam elmerülni. Az ember több mindennél, mert az emberben benne

van minden. Előbb volt az ember, aztán formálódott ki belőle művészet, meg alkotás. Hágár a pusztában?... Bánom is én.

Így viaskodott a sötét, egyre rosszabbodó éjszakákon. Minden éjjel újra meg újra eltemette Hágárt. Honnét tudott megint előjönni? És mit akar még mindig tőle, három évtized után?

Miért bukkan fel most újra leánya elhallgatott szavaiban, majd másról való beszédében? Mirevaló mindez? Mikor most, Istennek hála, bőven van megrendelése a fővárostól és ha a gyümölcsökkel készen lesz, azonnal hozzáfoghat a kalászosok ábráihoz.

Mennyivel jobb, tisztább és becsületesebb munka ez, mint körüti műkereskedőknek öt-tíz pengőért tájképeket festeni, aztán a kis vulkánfibertáskában szemérmesen, szégyenkezve elszállítani a «műalkotást» Feuerstein úrhoz és hallgatni sopánkodását: Nem megy, nagyságos asszonyom, sehogy sem megy... Igazán fáj a szívem, mert sem a munka minőségében, sem műgondban, sem a pontos szállításban nincs hiány. És mégis kénytelen vagyok a nagyobb képeknél egy-egy pengőt, a kisebbeknél ötven fillért levonni. Új munka?... Csak azért, mert olyan nagy tisztelője vagyok a nagyságos asszonynak. És most csak felét fizethetem ki a képeknek, másik felét a jövő héten. Remélem, nincs kifogása ellene?

Átsnénak soha nem volt kifogása semmi ellen, amin változtatni nem tudott. Volt egy kedves verse, régi kurucok dúdolták bujdosás közben. Átsné gyakran elmondta, de csak úgy hangtalanul, magában: «Farkas esz meg? Medve esz meg? Mindegy nékem, hogy ki esz meg?»...

Hát most már nincs kiszolgáltatva Feuerstein úrnak. Ha néha dolgozik neki, karácsony, születésnapok előtt, az már nem kényszerűség. Az már csak, mint ahogy mondani szokta, zsványkaland, rablókirándulás egy kis aprópénzért. A várostól állandóan kap megrendelést. Nem is igen érti, hogyan jutott hozzá? Csakúgy jött. Sorsának kedvező fordulatain az ember nem szokott annyit elmélkedni, mint a kedvezőtleneken.

Mennyit beszéltek, keseregtek, vádaskodtak a munkanélküliség problémáján, míg csak Hilda Szentpály professzor jóvoltából be nem került az Egyetemi Könyvtárba. Mióta Hilda állami tisztviselő százhusz pengő mamutfizetéssel, a munkanélküliség problémája olyan távoli valami lett, mint a japáni földrengés, az indiai pestis, kínai éhínség. Mindez beleszámítódik a világ dolgaiba és nem zavarja az ember egyéni ügyeit. Az emberi szolidaritást a maga egészében és igazában csak egy Isten tudta átérezni a keresztfán.

* * *

Mikor Vida Zoltán a házhoz kezdett járni, megint mindennapossá vált az, amit a fiatalság problémájának hívnak. Vida Zoltán tudott legszívesebben beszélni «a rettenetes vajudási görcsökről, melyek Európa testét rázzák, melyek között az új világ nem tud megszületni». Még több efajta frappáns, színes képet is mondott, többek között úgy láttatta a mai nemzedéket, mint Petőfi menekülő lovasát: «Háta mögött farkas, feje fölött holló»... És amíg hallgatták, elfelejtették, - még a józan, logikus Hilda is elfelejtette - hogy Vida Zoltánnak már évek óta esedékes lenne a szakvizsgálója és hogy a régi, boldog világban sem szokta a kultusz-miniszter vagy Budapest polgármestere állással kínálgatni azokat, kik tanári oklevelüket nem szerezték meg.

Átsnénak az utóbbi időkben álmatlan éjszakáin eszébe jut a többi mellett ez is, de nem beszél róla. Kivel beszélne? A fia, Dénes? Átsné elmosolyodik, aztán legyint. Nem lenézően, csak mert ismeri a fiát. Lehet azzal megtárgyalni valamit? Éppen olyan kevésbé, mint a kis Verával, ha az a valami véletlenül nem a Csizmás Kandúr.

És mióta Dénes megházasodott?... Azóta mintha még gyerekesebb, még felelőtlenebb lenne.

Hildával beszéljen? Van-e nagyobb kegyetlenség a világon, mint megmondani valamit, amit az illető úgyis tud, de nem képes rajta változtatni?

Hilda szereti ezt az embert, vállalni akarja olyannak, amilyen.

Az asszony, akit nem a szerelem tett asszonnyá és anyává, semmit nem akar erősebben, mint-hogy leánya megismerje, ami előtte bezárt világ maradt. Átsné irtózott tőle, hogy Hildának is keserves robot legyen az, amit az élet legerősebb átérzésének mondanak. Hogy Hilda is gyermeket adjon egy férfinak, akit szeret, becsül, tisztel, de aki soha nem bírta mámorba borítani. Vajjon milyen lehet az? Még öregkorában is fájdalmas, emésztő kíváncsisággal találgatta, milyen lehet az, mikor az asszonyi odaadás nem robot, kötelesség és gyöngédség. Sohasem gondolt annyit szerelemnélküli életére, mint amióta Vida Zoltán a házukhoz kezdett járni. Átsné nézte leánya arcát, szemét, mosolyát, amikor Vida belépett a szobába és tisztában volt azzal, hogy mit jelent ez az ember Hilda számára. A többi?... Amit nap-nap után egyre jobban kell látnia, ami még erősebben megvilágosodik előtte álmatlan éjszakáin?... Átsné erőszakkal elfordítja a fejét. A szerelem csodáira gondol, Hilda erős, egészséges lelkére, acélos akaratára, mélységes, vallásos becsületességére és arra, hogy...

Arra hogy ez mind hiábavaló, tartalmatlan fecsegés. Hilda szereti ezt az embert és Átsné, hatvanadik esztendejébe fordulva értette meg világosan, mit jelent az ő fajtája számára a szerelem.

II. FEJEZET.

Hilda estefelé kiszedte a kis meisseni csészéket a vitrinből és gondosan letörölte. A vitrinnek egyik oldalán ki volt törve az üveglapja, Átsné a jövő hónapra ígérte, hogy rendbehozatja, majd ha a gyümölcsfélék ábráit leszállítja a városi ügyosztálynak és a kalászosok megrendelését is átveszi. Addig a por szabadon lephette be a vitrinbe rakott meisseni csészéket, kis tányérokat, sőt a régi herendi szivartartót is.

Hilda az esti feketéhez készítette elő a «szép porcellánt».

Így hívta már gyerekkorában ezt a finom, vékony, kecsesformájú holmit. Átsné olykor a vitrin tetején álló nagy, aranyasos órára néz. Hilda elkapja anyja tekintetét. Furcsa, ideges türelmetlenség látszik anyja szemében, mint mostanában esténként mindig. Szeretne már bezárkózni a szobájába.

Milyen különös, azelőtt szívesen maradt fent velük, néha éjjelig is. A fiúk szerették, kedveskedve, gyöngéd hódolattal vették körül. Különböző korú nemzedékek érintkezése bizonyos színészi munkát igényel. Ahol ezzel a színészi munkával nem tudják vagy nem akarják az emberek fárasztani magukat, ott rianás keletkezik, mely az egyik partot a másiktól elválasztja s élesen, szinte ellenségesen áll egymással szemben a két párt: a két nemzedék. Aki értelmes és jóhiszemű köztük, az tudja, hogy hiába minden iparkodás, igyekezet, az ellentét nem az emberek akarataiban, szándékában, elhatározásában van, hanem a dolgok és az idők adottságában.

És akad mégis valaki, van úgy, hogy az öregek, van úgy, hogy a fiatalok nemzedékéből, aki hídat tud verni a rianás felett. Ezek közé a ritka kivételek közé tartozik Áts Ferencné.

De hát miért menekül mostanában tőlünk? - és Hilda anyjára néz. Nem lehet az ilyet megkérdezni. Soha nem lehet megkérdezni azt, amit az ember igazán szeretne tudni.

- Kezüket csókolom.

Szombath Jenő köszönés után azonnal segített Hildának és együtt rakták fel a csészéket, kis kanalakat, cukortartót az asztalra. Átsné odaszólt a fiatalembernek:

- Olvastam a tegnapi színházi estéről szóló cikkét. Mintha csak ott lettem volna.

- Anyustól ez a legnagyobb dícséret, - nevetett Hilda. - Azt szokta mondani: nem vagyok kíváncsi arra, hogy a színi kritikus milyen okos ember és hány könyvet olvasott, azt akarom tudni, mi történt a színházban?

Átsné indult feketekávét főzni, de még visszafordult.

- Ne higgyen Hildának. Ha rólam van szó, Pascal gondolatait, Rochefoucauld maximáit, Shaw szellemességét mind nekem szokta ajándékozni. És ráadásul még saját elméjének szülötteit is.

Behúzta az ajtót. Szombath leült az íróasztal mellé, a nagy karosszékbe.

- Hilda, tegnap este, amíg Solness építőmestert néztem, eszembe jutott valami.

- Amit nem írt bele kritikájába?

- Úgy van. Nem írtam bele, mert az édesanyja akkor nem olvasná el többé cikkeimet. Arra gondoltam, miért nem lett maga színésznő? Sohasem akart színésznő lenni?

- Soha. És ebben már benne is van a felelet. Ha lett volna tehetségem, biztosan akartam volna.

- Pedig nem hiszem, hogy csalódnék. Maga eszményi Wangel Hilda lenne. Nini, hiszen magát is Hildának hívják... Maga is felküldené azt a szédülős fejű építőmestert, azt a Solnesst a toronytetőre.

A leány tekintete elkomolyodott.

- Téved, kedves Jenő. Az én fajtám senkit sem küld. Mi magunk megyünk, ha úgy fordul sorsunk.

Csengettek. Hilda bátyja, Dénes jött Vida Zoltánnal. A leány eléjük ment és Szombath nem tudta levenni róla tekintetét.

Hilda ott állt Zoltán mellett, akinek éppen válláig ért. Szombath valami fojtó keserőséget érzett. Mindég kellemetlen egy vézna, alacsony, cingár kis embernek efajta óriások között lenni. Hilda is magasabb volt nála egy fél fejjel, de neki megbocsátotta.

Hanem ez a két fiú... Dénes meg Zoltán... Mintha egy más fajtából kerültek volna ide, melléje.

Keserőségén hamar erőt vett a dacos furcsa elégtétel. Ezek az árboc-emberek?... Vida Zoltán?... Benső vállvonogatással végzett vele. Lehetetlen, hogy ez az ostobaság sokáig tartson. Persze, amíg itt van, tűrni kell, de Hilda, a logikus, tiszta, biztos ítéletű ember?... Ej, mit... Majd vége lesz.

De hát mi köze a szerelemnek az értelemhez? És Szombath Jenő lelkét megint elöntötte a keserőség. Volt-e valaha olyan szerelmes, akinek akár a legkiválóbb filozófus meg tudná magyarázni, hogy minden embernek kétféle értéke van. Egy szubjektív, mellyel mi ruházzuk fel és egy objektív, amely a személy súlya. Ez a két értékelés viaskodik egymással, fojtogatja egymást és életünk azon fordul meg, hogy a döntő pillanatban le tudjuk-e mérni az igazságot? Ostobaság...

- Sült gesztenyét hoztam, - mondta Dénes és kirántott zsebéből egy ormótlan csomagot.

- Tönkreteszed a kabátodat. - Hilda átvette a csomagot, letakarta a gesztenyét, hogy ki ne hűljön.

- Hilda, vigyázz, ott kell még lenni tíz pengőnek.

- Micsoda? A gesztenye között?

- Nem között. Mellette. Ott... Itt kell valahol lennie...

És lázas izgalommal keresgéltek mindnyájan.

A «Gyöngysor» fogpaszta-gyártól kaptam tizenöt pengőt, - Dénes hangja észrevehetően remegett. - Egy plakátrajzra kaptam. Öt pengőt a trafikban váltottam, cigarettát vettem, meg két füzetet, aztán a gesztenyésnél vásároltam... Itt kell lenni a tízpengősnek egy darabban...

Izgatott hajsza. Dénes arca dúlt, ami nem is csoda, a makacsul és álnokul bujdosó tíz pengőből három pengő nyolcvan fillérnek az lett volna rendeltetése, hogy a kemény, hivatalos kezeztől lezárt villany-órát újra kinyissa. Dénes pár nap óta a karácsonyfáról megmaradt apró kis gyertyák szelíd, meghitt fényénél vetkőzött és öltözködött. A gyertyákban nem esett nagy kár, mert Dénes, mióta felesége hazautazott Túrkevére, éppen csak aludni járt lakására.

Dénes a vékony kis pislákoló gyertyák világítása mellett határozta el, hogy Lenkét, ha Túrkevéről visszatér, káprázatos villanyfényességgel fogja várni a családi fészekben, a hatodik emeleti műteremlakásban. «Szándéktól tettig messze van az út»... De a «Gyöngysor-fogpaszta» tiszteletdíja átvágtatott az úton, - legalább is Dénes úgy gondolta.

A villanyszámla kifizetése után megmaradandó tőkéjét Dénes az élet biztosabb, realisabb és gyakorlatibb berendezésére szánta. Kilenc pengő, hetvennyolc fillér nem túlon túl nagy összeg erre a célra, ám az ember nem kezdheti rögtön milliókkal. Ha Dénesnek milliói lennének, nem volna szüksége gyakorlati, realis és biztos rendszerességre. Nincs olyan kis összeg, mellyel új, szilárdgyökerű életet ne lehetne kezdeni. Így olvassuk ezt az amerikai petróleum, olaj és egyéb királyok irataiban, elmefuttatásaiban, a bölcs tanácsok között, melyeket a milliárdos urak a küzdő ifjúságnak nyújtanak.

Áts Dénes lelkét, mivelhogy korának gyermeke volt, sok dologban kikezdte a kétely. De a milliárdosok tanácsait mindig hittel és tisztelettel olvasta.

Az ismeretlenségben bujdosó tízpengős azonban magával vitte mind a villanyóra kinyitatójának reményét, mind a közel jövőben megkezdendő rendszeres, gazdaságosan beosztott, gyakorlatias alapokon nyugvó életformát. A takarékosághoz - ezt a szegény emberek tudják legjobban - pénz kell. Mentől szegényebb az ember, annál több pénz. Dénes még a legelejénél sem tartott és máris egy pengőt fektetett bele az új életbe. A trafikban a cigaretta mellett egy pengőért még két füzetet is vásárolt, egyet feleségének, egyet saját magának. Két füzetet, melybe pontosan be kell írni a bevételt és kiadást, neki is, Lenkének is. Végre is látni kell, hogy miként állnak?

Egyelőre úgy álltak, hogy a tíz pengő helyett a pontos könyvvézés célját szolgáló füzetek kerültek elő egy használt villamosjeggyel, három kisszakasszal és egy zöldesszínű zálogcédulával egyetemben. A takarékos, rendszeresen beosztott élet alapja, a tíz pengő nem volt található sem a forró gesztenyék között, sem a kabát-, mellény- vagy nadrágzsebekben. A szőnyeget is felhajtották, a nehéz barna foteleket elhúzták, Dénes a könyvszekrény alá bújt, Vida Zoltán pedig, Isten tudja, miféle képzettársítás kapcsán kinyitotta a kályhaajtót és a hamu között kezdett keresgélni.

Dénes egy hirtelen, kétségbeesett mozdulattal kikötötte nyakkendőjét és rázogatni kezdte. A tízpengősök, ha megkerülnék, a legképtelenebb búvóhelyet választják.

- Lehetetlen alak vagy, - mondta Hilda a bátyjának. Cseppet sem lepődött meg a történeteken. Így van ez Dénesnél, így hull, kallódik, vész el nála minden.

Hilda néha birkózott a gyerekek maradt nagy darab ember teljes rendszertelenségével; három esztendővel volt fiatalabb bátyjánál és úgy bánt vele, mint egy öreg, zsémbes nagynéni. Mióta Dénes megházasodott, gondjai megszorodtak. Nemcsak bátyjára, de a sógornőjére is vigyáznia kellett.

Hilda kinyitotta a pénztárcáját. Összes vagyona négy pengő, ötvenhét fillér. Ebből három pengőt átnyújtott Dénesnek.

Dénes gyorsan zsebébe süllyesztette, mert Átsné már jött a feketével. Hilda kitölti a kávé, cigarettát kínál, Átsné bólint és a belső szoba felé indul.

- Hát már itthagyt bennünket? - kérdi Vida Zoltán és feláll. Csak a görög atlétáknak volt ilyen alakjuk és a kemény, tömör arcél mellett ilyen bájos mosolyuk. Átsné is mosolyog. Ebben a percben eltűnnek a riasztó aggodalmak, melyek, ha erre az emberre meg leányára gondol, úgy összeszorítják szívét. Nézi a fiatal férfit. Most nem az anya nézi, hanem a festő. Micsoda gyönyörű, díszpéldány ember áll itt előtte. Hátha csak elnyűtt idegzetének kínzó játéka az aggodalom? A valóság, az igazság ez: az erő, a szépség, a fiatalság.

Szombath Jenő arca elsötétül, amint Átsnéra pillant. Olyan világosan hallja az asszony gondolatait, mintha kimondta volna őket. Ebben a pillanatban gyűlöli Hilda anyját.

Átsné megérzi Szombath tekintetét és szemére árnyék borul. Vége a lelkesedésnek. Megint itt vannak a nagy, riasztó kérdőjelek... Bólint és csöndesen mondja:

- Jóéjszakát kívánok.

Szombath feláll, látja az asszony szemét, nagyon megsajnálja, kezét csókol kétszer egymásután.

Dénes, ki szokása szerint egy-két pillanatnyi felindulás után teljesen megfeledkezik az élet zavaró, kellemetlen momentumairól, már nem is gondol az ismeretlenben bujdosó tíz pengőre és jókedvűen kötekedik anyjával:

- Mostanában valósággal menekülsz tőlünk esténként, anyus. Mi ez? Lenke azt mondja, nem is érti... Máskor mindig velünk maradtál. De én megmagyaráztam kedves páromnak, hogy unalmasnak találod társaságunkat és ki tudja, titokban milyen érdekes ismerőssel találkozol, mikor olyan gyorsan faképnél hagyasz bennünket?

Hilda mintha sápadtabbnak látná anyját a szokottnál, hát tovább folytatja a tréfát.

- Az ám, anyus még a rádiót sem viszi be magához. Csak egyedül, teljes magányosságban... Ez gyanús, nagyon gyanús... Igaz, hogy a szobádnak nincs külön bejárata...

Szombath, mintha jóvá akarná tenni az előbbi ellenségeskedést, átveszi a tréfás hangot.

- Nincs külön bejárás?... Mit jelent efajta csekélység egy igazi vállalkozó szellemnek? Van kémény, kályhakürtő, padlásablak, meg a többi...

És gúnyos aláhúzottsággal Vida Zoltán felé fordul:

- Ennek az óriásnak a tető felemelése sem volna túlon túl nehéz feladat.

- A nagyságos asszonyért semmi sem lehetetlen - és Vida nagy, lobogó sötét szeme gyöngéd, szerető tekintettel simogatja a fehérhajú öregasszonyt.

Nappali komédiás... gondolja Szombath és keserű lesz a szája íze. Ez a legveszedelmesebb fajta. Nem a színpad deszkáin játszik, amikor mindnyájan tudjuk, miről van szó, hanem itt, amíg gyanútlanul feketézünk...

- Most aztán igazán elég volt a hiábavaló fecsegésből, - hallja a hírlapíró Átsné hangját. A fehérhajú asszony nevet és búcsút int. A nevetés és integetés furcsán zavart, erőltetett, szinte szégyenkező.

A fiatalság nem vesz észre semmit. Mintahogy nem is sejtik, mennyire igaz bolondos tréfájuk és kötődésük.

Átsné menekül tőlük, amint csak lehet. Mert az utóbbi hetekben minden, de minden este eljön hozzá valaki, akit remegő izgalommal, szívettépő félelemmel, gyötrelmes kíváncsisággal vár és fogad.

* * *

Igen, pár hét óta minden este eljött. Ahogy pamlagán az ágyát elkészítette, már ott volt.

Azelőtt Átsné sokáig olvasott. Esztendőök óta semminek sem örült úgy, mint a zavartalan ágyban-olvasásnak. Most, amint lefeküdt, gyorsan lecsavarta a villanyt.

Már itt áll a pamlag előtt. Az asszony szíve zihálva lüktet, aztán mintha megállna dobogása. Csupa testté vált félelem és csupa várakozás. Keze tiltóan emelkedik fel és ugyanakkor beljebb húzódik a pamlagon, hogy helyet csináljon annak, aki ma este is eljött. A látogató leül a pamlag szélére és Átsné halkán suttozja a sötétben:

- Itt vagy...

- Itt vagyok. De miért remegsz? Hallom, hogy a fogaid összeverődnek. Ne félj tőlem, semmit se félj. Csak ismerkedni akarok, csak szoktatlak magamhoz. Azt akarom, hogy mikor érted jövök, barátodként fogadj.

- Értem jössz... - ismétli az asszony dadogva és a dermesztő, jeges félelem megmerevíti tagjait. - Értem akarsz jönni és viszel magaddal...

- Még nem viszlek. Mondtam, nincs miért félned tőlem, én nem nyúlok addig hozzád, míg meg nem értél az útra.

Az asszony önkéntelenül beljebb húzódik. Hadd üljön kényelmesebben a vendég, akkor talán irgalmasabb lesz hozzá.

- Ezek a látogatások csak arra valók, hogy segítsék neked, hogy érleljem lelkedet, testedet. De nem viszlek addig magammal, míg te is nem akarsz. Igazán, egész lelkeddel, testeddel nem akarsz.

- Igaz ez?... Igaz?... Nem viszel addig?...

És az asszony a sötétben is látja, hogy az Idegen mosolyog. Soha ilyen gúnyos, szomorú mosolyt. Szemrehányóan felel:

- Miért kételkedel bennem? Nem emlékszel, hogy hányszor hívtál már engem? Hívtál, esengtél utánam. Kérted, követelted, hogy jöjjelek, de én tudtam, hogy nem te beszélsz. Néha a fájdalomad szólított, máskor a keserűséged kiáltott hozzám, gyakran a haragod és még többször a fáradtságod. Én ezt mind nem veszem komolyan. Hiába mondtad, bizonygattad: «nem akarom tovább, elég volt már...» Én tudtam, hogy nem te hívsz, csak elgyötört lelked, fáradt tested, megkínzott idegeid, megmérgezett érzéseid. Nem jöttem. Mert engem nem lehet félrevezetni. Én tudni fogom, mikor beszélsz te magad és akkor majd nem búcsúzom tőled, mint most szoktam, hajnalonként. Akkor nem fogok egyedül elmenni innét. Megértettél engem? Viszlek, - ha majd hívsz. Én tudom, mikor szólsz majd igazán. Hiába próbálsz akkor letagadni. Csalhatatlanul megérezem a hangodon, hogy nem te tiltakozol, hanem gyávaságod, irtózatod az ismeretlentől. Nem fogok vele törődni. Velem jössz. Addig beszélgetünk. Most rajtad a sor. Hallgatlak.

Így volt ez néhány hét óta minden este...

Átsné behúnyt szemmel, mozdulatlanul fekszik, a pamlag szélén ott ül a látogató. Beszélgetnek. Néha már világosodni kezd, mikor befejezik a beszélgetést. Néha az Idegen már éjfél előtt eltűnik.

Átsné nagyot sóhajt. Mintha félelmetes nyomás szakadt volna fel szívéből, mikor az Idegen alakja lassan szétfolyik, eltűnik. Remegő borzalommal és mégis vágyakozva kérdi:

- Eljössz holnap? Újra eljössz?

- Most már minden este el fogok jönni hozzád, - felel csöndesen a látogató - amíg csak egyszer kérő, hívó szavad nem hallom. És akkor majd együtt megyünk. Jóéjszakát...

Mikor a látogató a «jóéjszakát» kimondta, Átsné már mélyen, nyugodtan aludt. Így aludt reggelig. Az utóbbi hetekben nappalai csak arra valók voltak, hogy az éjszakát és titokzatos látogatóját várja.

* * *

- Itt a tíz pengő! Megkerült, - kiált fel Dénes. - Igaz jószág nem vész el.

Zsebkendőjével, mikor meg akarta törölni homlokát, kirántotta a bujkálót.

- Hol a pénztárcád? - szól rá szigorúan Hilda. - Legalább most tedd el.

Dénes szótfogadott. Aztán fölemelt fejfel, önértetes mozdulattal kivette az imént kapott három pengőt a tárcájából és visszaadta hűgának; olyan mozdulattal, mintha ajándékot nyujtana át.

Szombath Jenő pedig folytatta előadását, melyet Dénes ujjongása egy pillanatra félbeszakított.

- Igen... Az emberek hétfőn mindig elszántan, keményen és harcrakészen ébrednek.

- Hétfőn? - kérdezi Dénes tájékozatlanul.

- Igen. Hétfőn. A hivatalnok ilyenkor állít be főnökéhez előlegkérés irányában. Hétfőn születnek meg a kivihetetlen bátor, vakmerő, színes tervek. Hétfőn határozza el önagysága, hogy ezentűl jó gazdasszony, gondos anya, hűséges feleség lesz, nem léháskodja el életét, vagy fordítva: szakít a buta nyárspolgári megkötöttségekkel, a beléje erőszakolt gátlásokkal, mert hiszen csak egyszer él az ember... Hétfőn reggel új nevelési rendszert akarunk bevezetni a gyerekekkel és a cselédekkel szemben, még az utcaseprő is bizonyos lendülettel emeli fel seprőjét.

- Éppen hétfőn? - szól közbe Hilda.

- Igen. Hétfőn. Mert a vasárnapi pihenő alatt nagymennyiségű energia gyűlt össze bennűnk és ez hétfőn robban ki. Nem, ez így nem mehet tovább! Körűlnézűnk az utcán... Mennyi jól-öltözött, önértetes ember. Miért hogy csak mi járűnk kopottan, meghajolva, tétova léptekkel, leesett vállal?... Autók robognak el mellettűnk. Kik űlnek benne? Ismerjűk őket. Különbek, mint mi? Szó sincs róla. Egyikűk sem méltó arra, hogy... különben mindegy, hogy mire méltók. A fő az, hogy elrobognak, mi pedig itt állűnk az utcán, tantuszt szorongatva a markűnkban, hogy ha jön a villamos, felpattanjűnk. Az űzletek?... A kereskedők bizonyára azért, hogy lelkűnket keserítsék, vasárűnap nem húzzák le a redőnyöket sőt, este káprázatos fénnel kivilágítják a kirakatokat és mi láthatjűk, mennyi szép, finom, elegáns holmi van a világon, amit csak kívűlről bámulhatűnk. Persze, jó volna ilyenkor az öreg Sokratésre gondolni, ki Athen piacán meglátva a sok selymet, drágakövet, illatszereket, inycsiklandozó nyaláńkságokat, így szólt: «Mennyi sok dolog van a világon, amire nekem nincsen szükségem.» Sokratéssal ellentétben, nekűnk élűnk hiányosságai érzűnkűk támad. És arra gondolűnk, hogy mindezt, amit látűnk, elszánt akarattal, lendűletes bátorsággal, törhetetlen energiával meg lehet szerezni. Merthogy vannak emberek, akik meg tudták szerezni. Ez a vasárnapi pihenő alatt összegyűlt energia határoztatja el velem, hogy igenis hétfőn rendbeszedem könyveimet, kézirataimat. Hogy az íróasztalomon garmadában felgyűlt levelekre válaszolni fogok. Hogy kikeresem adóívemet és ezentűl pontosan fizetem a tízpengő részletet, melyet hátralékomra sok kérés, könyörgés, protekció után engedélyeztek. Hétfőn szentűl megfogadom, hogy elmegyek kondolálni és gratulálni, eskűvőre, temetésre. Elmegyek minden egyleti gyűlésre, bankettre, ahova meghívűnak. Végre is nem szabad teljesen kikapcsolódnom az életből. Nem akarom, hogyha valaki találkozik velem, azt mondja: - Nini, ez még él?... Hiszen, mikor a koszorűjára gyűjtöttek, egy pengőmbé kerűlt. Nyájasan fogok beszélgetni jóbarátaimmal és harcias leszek az ellenségeimmel.

Szombath Jenő megállt egy pillanatra, de korántsem azért, hogy másnak adja a szót, hanem, hogy kiszusszantsa magát, aztán folytatta:

- Hétfőn reggel határozzák el az ifjú szerelmesek, hogy a jövő héten véglegesen és visszavonhatatlanul szakítanak, mert ennek már úgysincs semmi értelme... Vagy pont ellenkezőleg: örökre egybekötik sorsukat, hiszen akik igazán szeretik egymást, úgyis keresztül vergődnek a nagy oceánon. Hétfőn reggel mindnyájan, öregek, fiatalok azzal ébredünk fel, hogy elég volt! Itt az idő, megváltjuk magunkat és megváltjuk a világot. Estélig azonban megkapván a szükséges számú pofonokat, kedden már visszatérünk a rendes kerékvágásba. A hétfőn kapott nagyszámú pofonok után világosság kezd derengeni agyunkban: a világnak semmi szüksége sincs arra, hogy minden héten megváltsák. Nem is bírná el a világ. Így aztán tovább folyik a rendes élet, a rendes mindennapi napszámosmunka, míg vasárnap megint felgyülemlik a sok energia és előlről kezdődik a színjáték.

- Úgy? - kérdezte halkan Hilda. - És a siker emberei, akik a napfényes oldalon járnak, akik nemcsak kirakatokon keresztül nézik a szép, ízléses holmikat, pompás falatokat. Hát ezek nem kaptak, vagy nem kapnak elegendő pofonokat az élettől?

- Dehogynem. Csakhogy ezeket semmiféle pofozás el nem kergetheti a színpadról. Ezeknek állandóan hétfő van. Mondja csak, Hilda, hallott már maga valaha valamit egy Korzikában született Bonaparte nevű emberről? Hát látja, ez a Bonaparte nevű ember, úgy vetette rá magát a rémült Európára, mint - ezt a maga kedvelt történetírójából idézem - egy királytigris a bambán bégető birkanyájra. Pedig megkapta a maga pofonjait már az iskolában, ahol idegen származásáért lenézték, alacsonysorsú szegénységéért megvetették, rossz francia beszédjéért kicsúfolták. Megkapta pofonjait az *ancien régime*-től, mely észre sem vette, a forradalomtól, mely tiszti rangjától megfosztotta, Robespierretől, ki elfogatta és majdnem lefejeztette, Thermidortól, mely egyszerűen keresztülgázolt rajta, a konventtől, melynek hiába kínálhatta magát, hadseregétől, melynek tisztjei köszönni sem akartak a reájuk erőszakolt tábornoknak, a törvényhozó két kamarától, mely majdnem főbelövette, a saját testvéreitől, kik hatalma teljességében alkudoztak reá, hogy kinek adhatják el előnyösebben? Megkapta a pofonokat híveitől, akiket ő tett hercegekké, marsallokká, akik, ha igazi régi arisztokraták voltak, lenézték a kondottieri-parvenüt, ha pedig vele egyenrangú születésűek, vagy egészen alulról valók, akkor nem értették, hogy miért a kalandor kondottieri és miért nem ők?... Megkapta a kellő számú pofonokat mindakét feleségétől, kik megcsalták, eladták, nevetségessé tették. Nos hát ez a korzikai, ez a Bonaparte az állandó pofozás közben és alatt Napoleon lett. Minden pofon erősebbé, keményebbé, elszántabbá, világosabban látóvá tette. Mikor tiszti rangjától megfosztják, borkereskedést akar nyitni és ha megteszi, bizonyára ő lett volna Európa legelső borpancsolója és hamisítója. Mikor a konvent nem akar róla tudni, arra gondol, hogy a szultánnak ajánlja fel kardját. S ha közben ki nem békül a konventtel és csakugyan Konstantinápolyba megy, ki tudja, az izlam nem seper-e még egyszer végig Európán? Mindegy az, hogy mint történt, hogyan történt? A siker embere mindig felül marad, mert ő örökös hétfőben él.

- Míg csak Szent Ilonára nem jut, - vágott közbe gúnyosan Vida, akit bántott, hogy Hilda olyan nagy figyelemmel hallgatja a vézna kis embert.

Szombath végignézett rajta.

- Mindnyájan Szent Ilonára kerülünk, csak a hétfő embere közben körülnézett a nagyvilágban s módja, ereje szerint, úgyahogy birtokába vette. A hétfő embere...

Felállt, búcsúzkodni kezdett. Hilda elgondolkozva nézett maga elé, aztán elmosolyodott. Vida Zoltán lopva megsímogatta a karját.

III. FEJEZET.

- Lenke holnap érkezik, - mondta Dénes.

Halkan beszélt és Hilda arca elborult. Tudta, hogy Dénesnek megint pénz kell és jelenleg nála is harminckettedike volt.

«Anyust nem szabad izgatni» és Dénes egy félesztendő óta soha nem tudatott anyjával semmiféle vészhiért. A háziúr felszólításai - szerencsére mint ügyvéd és humánus ember a felszólításokért nem számított semmit - éppen úgy nem kerültek Átsné szeme elé, mint a székesfőváros hivatalos közegének, a gáz- és villanyszámlára írt sorai: «Negyedszer kerestem Áts urat. Kérem a pénzt a házfelügyelőnél hagyni!!!»

Dénes ezeket a veszedelmeket csak hűgával közölte és nem tehet róla, hogy Átsnének különös tehetsége van mindenféle aggasztó, fájdalmas, veszedelmes dolog megsejtésére és megérzésére. Megérezné ő a kedvezőket is, de ilyesmire nemcsak Átsék családjában, hanem általában az emberi életben ritkán adatik alkalom.

- Lenke holnap érkezik, - ismételte Dénes halkan, de olyan furcsa, vészijósló hangon, ahogyan a régi, ötfelvonásos drámákban tudatta a meghitt jóbarát a fogollyal, hogy halálos ítéletét aláírták és kivégzése a kora hajnali órákban fog megtörténni.

De a dráma hőse - bármilyen szorgalmasan veregeti is fejét a falba - tudja, hogy mielőtt a hóhér bárdja lecsap, futár érkezik kegyelemmel és ő a vesztőhelyről egyenesen esküvőre megy hű menyasszonyával. Dénes is - bár teljesen «béborult az élet vidám álarcája», mert egyszerre érkezett meg a háziúr-ügyvéd felszólítása és a székesfőváros hites emberének cédulája, hogy ő nem lopta a lábát - tudata alatt sejtette, hogyha Hildának kiönti a szívét, majd csak rendeződnek a dolgok. Eddig is rendeződtek. Éppen ezért Dénes, mikor szükségesnek érezte, kiöntötte szívét.

«Anyust izgatni» már akkor sem volt tanácsos, mikor Dénes egy délben azzal lepte meg Hildát: - tudod, kisöreg, hogy feleségül vettem Lenkét?... Hilda hajókötel idegzete sem állta megrázkódtatás nélkül a hírt. Nem mintha Lenke ellen lett volna kifogása. Sőt...

Lenke ellen nem igen lehetett kifogása senki emberfiának. Fínom, törékeny szépsége, a félig gyermekes, félig bódult, álmodó révedezés, mellyel a világ bonyodalmi között járt-kelt, szinte kihívta a rokonszenvet és védelmet. Hogy is kerülhetett ki az a prerafaelista festmény Túrkevérről? - elmélkedett néha Hilda. Hogy tud itt a mi világunkban élni? Boldogulni?

Aztán leintette magát. Lenke élt ugyan, de a boldogulás?... A festőakadémián a közepesek közé sem sorozták... Aztán, hogy Dénes felesége lett... Szegényke... Boldogulásnak elég gyöngé dolog.

Átsné egyszer azt mondta, mikor Lenke furcsán ívelt száját nézte: nem hiszem, hogy ezzel a szájjal táplálkozni lehet. Botticelli képein vannak ilyen gyermekes és érzéki szájak. Sírásra, nevetésre, csókra, imádkozásra való. Enni, ilyen szájjal?...

Pedig Lenke evett, mégpedig igen jó étvággyal. Ez a törékeny, finomvonalú test tele volt életkedvvel, örömvággyal.

És éppen Déneshez ment feleségül... Hilda ezen sokszor eltűnődött. Jancsi és Juliska véletlenül nem testvérek, hanem szerelmesek. Kézenfogva bolyonganak az erdőben, melyet életnek hívnak. Szöknek, bujdosnak a gonosz mostoha elől, kinek olyan sokféle a neve. Dénes és Lenke számára egyaránt félelmetes, akár megfontolásnak, akár előrelátásnak, akár beosztás-

nak, akár rendszerességnek hívják a gonosz mostohát. Szöknek előle, maguk se tudják, hová. Talán amerre a borsószemek vezetnek - mivelhogy Átsné izgatni nem szabad - hát Hildához.

Hilda egy kis benső vállvonogatással fogadta a szerepet, melyet Jancsi és Juliska, furcsa házaseletükben neki juttattak. Vállalta a szerepet, mert szerette bátyját és Lenkét is jó indulattal nézte. Nem volt ugyan elragadtatva a gyámi hivatástól, de tudta, nincs módjában kitérni előle. Úri és nemes lélek létére nem nézte le túlságosan azt, aki rászorult. Hilda huszonöt éves korában már tisztában volt azzal, hogy az embernek nincs joga kevélykedni erejével és nincs oka szégyenkezni gyöngesége miatt. Erő, gyöngeség... Emberi természetünk adottságaiból fakad mindakettő.

Hildának, az erős, egészséges, kiegyensúlyozott léleknek olyan egyszerűek voltak az életproblémái egészen addig, míg egyszer csak órája nem ütött.

De mikor már nemcsak az óra ütött, hanem a harangok is teljes erejükkel zúgtak, Hilda, a szerelmes Hilda, még mindig igyekezett megértő, Jancsiért és Juliskáért felelősséget vállaló ember lenni. Most, mikor Dénes felesége érkezését jelentette, csak azért komorodott el, mert tudta, hogy a hitvesi viszontlátás anyagi terheit neki kell viselnie. És nem volt miből viselnie.

- Lenke a reggeli személlyel érkezik, tíz órakor, valamit csinálnunk kell.

Dénes így mondta: «csinálnunk». Hilda legyintett. Ez a többszám csak amolyan «façon de parler». Dénes, ami tőle telt, már megcsinálta. Most eljött Hildához bejelenteni, hogy pénz kell.

Hilda nem nyúlt a pénztárcája után, takarékos ember létére még mozdulatban sem szerette a feleslegest és reménytelen.

Lehajtotta fejét és gondolkozott, hogy mit lehetne csinálni? Dénes meg akarta mutatni, hogy ő nem aféle haszontalan ember, aki hűgára hárítja a terheket. Melléje könyökölt az asztalra és segített neki töprengeni.

Közben vaskos írásomóra tévedt tekintete, mely Hilda előtt feküdt az asztalon: A címe: «Szimbolisták a belga költészetben».

- Szakvizsgai dolgozat vagy disszertáció? - kérdezte felvillanyozva. Nem az villanyozta fel, hogy Hilda lassú észjárású, hanyag, vagy egyszerűen csak jó anyagi körülmények között élő egyetemi hallgatók számára készít dolgozatokat. Ez a kevéssé erkölcsös tény se le, se fel nem hangolta kedélyét. A pillanat nem is volt alkalmas arra, hogy erkölcsi problémákkal töltse az időt. Dénes egyszerűen arra gondolt, hogy a szimbolistákra lehetne valami előleget kapni.

Dénes ártatlan megjegyzésének azonban váratlan hatása támadt.

Hilda vérvörös arccal fordított egyet a papír címlapján és olyan felindulással, amelyet Dénes talán még soha életében nem látott rajta, mondta:

- Tudod jól, hogy mióta állást kaptam, nem folytatom tovább ezt a zsványmesterséget. Éppen elegendő volt már belőle! Különbem sem szeretem, ha az írásaim között turkálnak. Törődj inkább a magad dolgával!

Dénes nem haragudott a goromba rendreutasítás miatt. Hallgatott és nagyon sajnálta Hildát. Szerette volna megpofozni magát ügyetlenségéért.

Merthogy az ember sohasem forgatja elég gyorsan az eldugni való papírlapot. Dénes a belga szimbolisták alatt - éppen mikor húga el akarta rejteni - egy nevet olvasott el. Már teljesen készen volt a dolgozat, úgylátszik, gépeltetni akarják vinni.

No, szegény kis öreg, - gondolta Dénes és olyan részvétellel nézett hűgára, hogy egy pillanatig megfedekezett a holnap berobogó személyvonatról, az ügyvéd-háziúr felszólító leveléről, a székesfőváros számlájáról. A jó fiú szíve megtelt részvétellel. Rákönyökölt a papírcsomóra, hogy annál jobban el legyen takarva a cím is, a név is. És magában halkán mondta: Szegény kis öreg... Hát ezért bizony nem kap pénzt. Ez aztán igazán erkölcstelenség: ingyen csinálja.

És mert minden felelőtlensége mellett is jólelkű gyermek volt, hát nagy búsan hozzátette: És ha csak semmit se kapna?... De mennyit fog még ráfizetni?

Felállt és indult. Részvétnél, együttérzésnél, gyöngédségnél egyebet nem tudott ő soha sem adni hozzátartozóinak, de ezt aztán nem sajnálta tőlük.

Most már Hilda is összeszedte magát. Megbánta előbbi kitörését, melynek hamis voltával éppenúgy tisztában volt, mint a bátyja. Nem mintha erkölcsösnek és helyénvalónak találta volna valaha is, hogy idegen, tudatlan, hanyag, silányképességű emberek számára és nevében dolgozatokat gyárt, félrevezeti professzorait és segít diplomaszerzésben embereknek, akik semmiképpen nem valók oda, ahová készülnek. De valahogy elfogadta a dolgot. Ez az élet adottságával járó megalkuvás. És nem tartotta megalázóbbnak, mint azt, hogy anyja öt-tíz pengőért tájképeket, csendéleteket festeget Feuerstein úrnak, a körúti műkereskedőnek.

De amikor professzora állást szerzett számára a könyvtárban, megfogadta, hogy nem teszi többet. A kenyér, akármilyen kicsi és száraz, megvan. És nincs már meg a mindenre választadó mentség: élni kell. Ha nem lehet úgy, ahogy akarnánk és szeretnénk; élünk, ahogyan lehet, ahogyan hagyják.

Az egyetemen jól ismerték nevét és gyakran felkeresték francia-angol szakosok, de mióta a könyvtárhoz került, nem vállalt efajta munkát. Kollégáját, Pogány Mártát ajánlotta. Az délutánonként a Róth-gyerekeket tanítja és sétáltatja, annak még szabad csálni.

- Na, szervusz, Hilda. - Dénes búcsúzott és igyekezett, hogy még tekintete se tévedjen az iratcsomóra, melyet Hilda szeretett volna láthatatlanná tenni.

- Várj csak, - mondta csöndesen a fiatal leány. Haragja, felháborodása teljesen elmúlt már és Dénes tapintata segített enyhíteni a rajtakapottság érzésén. Most már mindenképpen azon volt, mint húzhatná ki bátyját a csávából.

- Várj csak - és a fiú vállára tette kezét. - Hóbinkánétól kikérem egy hónapra a leckepeznt. Gyere le velem a trafikba, telefonálunk nekik.

- Köszönöm, Hilda, te olyan jó vagy. És biztosan tudom, hogy a jövő hónapban, de legfeljebb hat hét múlva visszaadhatok mindent.

Hilda elég gyakran hallott efajta kijelentéseket ahhoz, hogy ne hassanak rá az újdonság megdöbbentő erejével. Értéke szerint vette és becsülte őket s még a trafik felé mentek, azon gondolkozott, miért nem tud Dénes boldogulni? Modern plakátjai, reklámtervei ügyesek, ötletek, eredetiek. Szorgalmas is a maga módján, ki tehet róla, hogy ez a mód nem megfelelő.

A trafik-beszélgetés meghozta az eredményt. Hóbinkáné beleegyezett az előleg folyósításába. Tegnap este társaságban voltak és Ági úgy beszélt angolul, mint a «vízfolyás».

Pedig Hilda nagy aggodalommal telefonált. Hetek óta nem volt Áginál órát adni. A professzora annyi munkával halmozta el, hogy meg kellett kérnie Hóbinkánét, pár hétre fogadja el helyetteséül kollégáját, Pogány Márta dr-t. Mihelyst készen lesz a professzorától rábízott munkával, visszaveszi Ágit. Hóbinkáné beleegyezett és most az előleget is folyósítja, igazán derék emberek...

Hilda, ahogy kijött a trafikból, bátyjához fordult.

- Azt mondtam Hóbinkánénak, meg vagyok hűlve és te vállaltad, hogy felmegy hozzá a pénzért. Negyven pengő. Elég lesz egyelőre?...

Elég volt egyelőre. Dénes egyéni szeretetreméltósága lefegyverezte az embereket. - Legalább a jószándékot lássuk, Áts úr, - mondta a háziúr-üggyvéd és kissé ijedten tette hozzá - de ne csak szavakkal, kérem. Hiszen, Áts úr olyan tehetséges ember. Ha azt a kis tabáni képét felküldi, Isten neki, várok még két hétig...

Vajjon miért nem boldogul ez a szegény Dénes - törte a fejét még odahaza is Hilda - miért nem bír pontosan elkészülni egyetlen munkájával sem? A különböző fogpaszta-, melltartó-, cipőkenőcs-, gummisarokgyáraktól mindig ugyanazt hallja: Áts úr elkésett a reklámképpel, nem vehetjük át. És aztán jön a könyörgés, melyet jó hosszú időre hagynak nyúlni, végül nagylelkűen vállára ütnek a leszerelt, elgyötört idegzetű embernek: Na, legyen, Áts úr. Most az egyszer átvesszük, de csak huszonöt százalék levonással. Dénes boldog, hogy a kialudt összeg háromnegyed részét megkapja és becsületszavát adja, mind a nagylelkű megrendelőnek, mind önmagának, hogy soha többé... Inkább öngyilkos lesz, semhogy még egyszer elkéssen. Aztán kezdődik a cirkusz előről. Mit is mondott Rudyard Kipling? «Ahogy volt kezdetben, úgy lesz mindörökké.»

Dénes sohasem tudja, hány óra, még azokban a nagyon, ritka esetekben sem, amikor az időtmérő jószág zsebében van. Mert vagy elfelejtette felhúzni, vagy túlhúzta. De különben is, az óra annyira megszokta, otthonának tekinti a zálogházat, hogy néha már magától is beszél. Ez Lenke mondása, aki megértéssel, vagy ami annál is több, humorral nézi és figyeli férjét. Néha egy kis enyhe káröröm is van figyelő állásában, de soha semmi sincs a felnőttek nagyképűségéből, elképedéséből, szörnyűködéséből vagy megrovásából. Lenke a gyermek jókedvű kajánságával áll és nézi, micsoda bajokba, bonyodalmakba, esetleg veszedelmekbe keveredett újra gyermektársa? Majd kivágja magát. A gyermekek bölcsen tudják, hogy nincs komoly baj, gond, veszedelem, felelősség, míg önként magunkra nem vesszük annak terhét. A felnőttek csak azért vergődnek, szenvednek, gyötrődnek, viaskodnak, robotolnak, izzadnak, lótnak-futnak, mert vállalják mindezt a sok hiábavalóságot. Nem kell vállalni és akkor nincs. Persze, előfordulhatnak megakadások, furcsa hálókba keveredések, érthetetlen elsiklások, de az ember egy kis kaján vállvonogatással hagyja őket és majd elmúlik minden magától. Fő az, hogy nem szabad vállalni soha semmit. Így gondolkozott Juliska Jancsijáról, sajátmagáról és az egész életről. Aztán ment tovább az erdőben, ahol az elhullatott borsószemek mindig segítettek valahogy megtalálni a kifelé vezető utat.

Hilda egyszer anyjának is előhozta a Dénes-problémát. Átsné elkomorodott és nem válaszolt. Aztán hónapok múlva, mikor ájulása után szívtrombózissal a klinikán feküdt, ágya szélére ültette Hildát és halkán mondta:

- Mindennek én vagyok az oka. Dénes dolgának is...

Hilda tudta, hogy anyjában betegesen túlteng a felelősségérzés. Néha nem is tréfásan, hanem haragosan vetette szemére, hogy ez nem egyéb, mint gigantikus, beteges gőg. «Azt hiszed, mindent el tudsz intézni, rendezni és ha valami nem megy, gyötröd magad. Hát ki vagy te tulajdonképpen? Áts Ferencné, vagy a mennyekben trónoló Gondviselés? Légy egy kicsit szerényebb, anyuskám.»

De ott a klinikán nem lehetett vitatkozni anyjával. Az orvosok megmondták: mindent végighallgatni, soha nem ellenkezni. És Hilda hallgatta anyja halk szavait:

- Te egyszer Dénesről beszéltél nekem, hogy miért jut folyton kátyúba az élete? Miért jár álomban fényes nappal, miért menekül, szökik riadtan minden elől, ami helytállás, kötelesség-vállalás, rendes beosztottság? Hát én most megmondom neked. Hosszú esztendőkön keresztül gyötört, kísértett a gondolat, hogy én egyszer elszököm. Ne szólj közbe... Tudom, rettenetes, amit most mondok. Elszököm apátoktól, tölektől, a gyerekeimtől, mindattól, amit itt életnek kell elfogadnom. Egy esztendőre elmegyek valahová, ahol csak magamban, magamnak vagyok. Aztán majd visszajövök. De az az év enyém lesz. Nem egy emberért, egy emberhez akartam menekülni, nem is a festéshez... Nagy-nagy idegen városra gondoltam, talán Hamburgra, ahol fiatal leány koromban jártam... Olyan idős lehettem abban az időben, mint most te, Hilda és akkor, ott a kikötőben bolyongva jöttem rá legelőször, hogy egyedül, magányosan csak sok, nagyon sok ember között lehetünk. Igen, - tervezgettem - Hamburgba fogok menni. Járkálok a kikötőben, búcsúztatok a nagy óceánjárókat, leülök a belső városban egy kávéházban. Tudod, még ma is szeretem a kávéházakat, ahol sokan vannak és én senkit sem ismerek. Mit csinállok egy évig Hamburgban? Semmit. Élek... mondtam magamban, magamnak. Nem tartozom senkihez és hozzám sem tartozik senki. Nem érdekel, ki miért szomorú, hová sóhajt, mire vágyik, mit remél, kiben-miben csalódott? Magam iránt sem fogok érdeklődni. Leülök a folyó partjára és nézem, hogyan folyik a víz? Egy esztendő múlva aztán megint visszajövök és megint vállalok, fogadok, viselek mindent. Mondd csak, Hilda, neked nem voltak ilyen álmaid?

Hilda a fejét rázta. Ő soha még álmában, képzeletében sem akart elszökni semmi elől.

- Persze, a helyemen maradtam, ahogy rendes, tisztességes asszonyhoz illik. De látod, Hilda, én tudom, Dénes ezeknek a nyugtalan, szabadulást, szökést kereső óráknak a gyermeke. Büntetlenül nem lehet dezertálni, megszökni a kötelesség elől, még álomban sem. Az én álmom az oka, hogy a fiam ilyen lett - amilyen. Erre kell gondolnod, Hilda, mindig, ha bajba kerül. Én miattam jutott oda. Rajtam segítesz, amikor mellé állasz. Érted te ezt, Hilda?

Hilda bólintott és felelet helyett megcsókolta anyja kezét.

Többet soha nem beszéltek erről.

Átsné kijött a klinikáról, azt mondták, egészséges. Csak vigyázni, csak kímélni... Nem szabad izgatni, különben minden rendben van.

* * *

Mikor Hilda visszajött a trafikból, megint elővette a szimbolistákat. Az első oldalon, a cím alatt, ott van Vida Zoltán neve. Holnap viheti gépeltetni.

Még egyszer át akarta nézni a dolgozatot, de valahogy összefolytak előtte a betűk. A sok kínos vitatkozásra gondolt. Zoltán fel volt háborodva, mikor lassan, óvatosan, tapintatosan kezdte, hogy egyben-másban segítségére lehetne, akár szakdolgozatában, akár disszertációjában. «Mit gondolsz rólam, ki vagyok én, hogy ezt elfogadjam?...»

Hilda lépésről-lépésre vette be a várat. Hiszen ő csak a nyersanyagot adná s azt már régen gyűjti. Ez igaz is volt. Hosszabb lélegzetű munkát akart írni erről a témáról. Sokat beszélt róla Vidának és ő ajánlotta, hogy válassza disszertációja tárgyának. Azt, hogy ő könyvet akart írni a belga szimbolista költőkről, nem említette. Csak úgy odavetette, hogy jegyzetei vannak és Zoltán, akinek sokkal jobb a stílusa, mint neki, feldolgozhatná, megírhatná. Éppen alkalmas doktori értekezésnek. - «Szóval, azt akarod mondani: halandzsázó ember vagyok? Nem tudok adatokat gyűjteni, nem vagyok képes alapos munkára?» - Hilda még szelídebben kifejtette, csak azt szeretné: Zoltán ne vesztegetse az idejét, inkább írja meg a nagy szociológiai munkát, amelyet már évek óta tervez.

A férfi egy kicsit megenyhült, de azért fejét rázta: - «Nem, nem, ez mégse megy. Nem fogadhatom el»... - Hosszú rábeszélés, kérdés, Vida Zoltán végre beleegyezik. Hilda átadja neki az adatokat. Aztán egy-két tiltakozó jelenet és a leány megírja az egész disszertációt. Egy utolsó ellentmondás: «tulajdonképpen gazság, hogy elfogadom tőled». És ezzel a kijelentéssel az ügy Vida részéről rendeződött is. Mert vannak emberek, akik ha elmondják: tudom, alávalóságot cselekszem és csirkefogó vagyok, azt hiszik, ezzel mindent jóvá tettek.

Hilda nézi a disszertációt. Ami kellemetlen érzés van a lelkében, legyűri. Mindig kelletlen, idegesítő érzés a nő számára, ha a férfinak adnia kell, ahelyett, hogy kapna tőle. Nem kicsinyesség ez, nem alacsonylelkűség, hanem valami ősi, átöröklött atavizmus. Világ-felfordulás, gondolat, szemlélet, érzés-átértékelés közepette megmaradt az ősi ösztön: a nő tudatosan, vagy ösztönösen, gondozóját, védelmezőjét keresi a férfiban és megbomlik az egyensúly, ha másként fordul a dolog. Okos, nemes érzésű nő igyekszik a megbomlott egyensúlyt helyreállítani, de lelke mélyén érzi, nincs rendjén, hogy adni kell, mikor kapnia kellene.

Tulajdonképpen közös ügy, - mondja most magában Hilda - amikor neki dolgozom, saját boldogulásomért harcolok. Zoltán el van keseredve, könyvét még nem tudta megírni és harmincadik esztendejében sem tanári diplomája, sem doktorátusa. Dehát szerencsétlen családi körülményei... Rettenetes az, ha valakinek lelkileg idegen emberek között kell felnőnie és élnie... A családja...

Zoltánnak, ha említette őket, mindig keserű volt a hangja. A család voltaképpen apja, a kúnszállási jómódú pallér. Testvérménje Drezdában van férjnél és nagyon ritkán jön haza. Az apámmal nem lehet sokáig kibírni, - mondta Zoltán. - Az anyám sírba szökött előle. Engem lelkemben akart megfojtani. Nem vádolom, nem is haragszom rá. Vannak szülők, akik azt hiszik, hogy, mert életet adtak gyerekeiknek - életet, melyet senki nem kért tőlük - joguk van a gyermek testére-lelkére láncot verni. Egyáltalában, nem tartod te különösnek, Hilda, hogy az asszony felszabadításáért is évezredek át kellett harcolni. Mikor lesz már szabad ember a gyermek?

Hildát most nem érdekelték az elméletek. Zoltánhoz akart közeljutni. Ismerni akarta az embereket, akik között ez az élet - melyet immár teljesen összeforrottnak érzett a magáéval - eltelt. Fárasztotta az elvont okoskodás. De azért belement a beszélgetésbe.

- Nézd, fiam, azt hiszem, semmivel nem élnek annyira vissza, mint a szabadság szóval. Ha van szabadság, akkor egyén, osztály, faj nem kaphatja meg, csak akkor, amikor megérett rá. Mert abban a pillanatban ki is vívja, ami neki jár. Szabadságot senki nem kérhet és senki nem ajándékozhat, - feltéve ha egyáltalában nem kiméra az egész fogalom. Különben édesapád...

- Azért fordult el tőlem, mert nem tudtam a kispolgári világfelfogásba belenyomorodni. Évek óta nem is beszél velem.

- Talán mégis megpróbálhatnád megértetni vele?...

- Semmit sem tehetek. - És a fiatalember arcára sötét árnyékok ereszkedtek. - Végre is nem kérhetek bocsánatot a világszemléletemért, lelki magatartásomért.

Hilda szeme elborult. Nem értette, miért bántja a Vida-családban dúló háború, de elhatározta, hogy többé nem szól bele a dologba, mert Zoltán most még hozzátette:

- Az apám gazdag ember. Én pedig itt vergődöm, kínlódom és még anyai örökségemet sem kértem ki tőle. Bent van a cégben. Valami kis kamatot kapok utána, annyit, hogy nem kell éhezniem és nem kell eladnom magam napszámos munkára.

Hilda nem hozza elő többet az ügyet. Tehetetlenné teszi a tudat, hogy Zoltán apja gazdag ember. Ő, a menyasszony nem beszélhet most már a dologról. Hilda egészséges természetű, nem szeret megváltozhatatlan dolgokon töprengeni. Elégtétellel gondol arra, hogy Zoltán az utóbbi időben nem tiltakozik, nem is vitatkozik, sőt sürgeti a disszertációt. Ha ledoktorált, közelebb jutunk az esküvőhöz, - gondolja Hilda. Hiszen a vizsga után tüstént utána lehet nézni, hogy Zoltán is könyvtárba jusson. Hilda Szentpály professzorra gondol... Mindig egyengette az útját... Ha elmondja neki, hogy vőlegényéről van szó, házasságáról, életükről... Eddig mindig tudott Szentpályval beszélni. Aztán az is lehet, hogy Zoltán pár hónap alatt elkészíti szociológiai munkáját. Akkor már lesz mire hivatkozni... Mostanában nagyon szorgalmasan dolgozik. A vizsga-izszony - a furcsa betegség, mely, úgy mondják, kivétel nélkül mindenkit leteper, aki nem készült el idejében - mintha elmúlt volna. Erősen hozzálátott a tanuláshoz és a könyvén is állandóan dolgozik. Nemrég jelentette be, hogy ezentúl csak kétszer jön hetente, a többi estén otthon marad és a könyvét írja.

Hilda most megszámlolta a disszertáció lapjait és eszébe jutott az olcsó gépirónő a Hernád-utcában, akit ajánlottak. A gépirónő nem ismeri sem őt, sem az írását. Le fogja gépeltetni a disszertációt és Zoltánt a teljesen kész munkával lepi meg.

* * *

Azon az éjszakán mondta Átsné az Idegennek:

- ... Úgy ígérted, nem viszel addig magaddal, míg akaratomnak teljes erejével melléd nem állok. De higgyél nekem... Talán nem is egészen tőlem függ, nem az én akaratomon múlik majd. Nem egészen rajtam áll, mikor kell elmennem.

Várt egy pillanatig, hátha az Idegen mond majd valamit, de mert az hallgatott, hát folytatta:

- Tudod, mikor láttalak téged először? Ott a klinikán. Most, hogy pár héttel ezelőtt megkezdted esti látogatásodat, rögtön rád ismertem. Te vagy. Ott a klinikán... Emlékszel, mikor a bűvárruhát reám adták... Kiterjesztett szárnyakkal álltál a mély víz felett és néztél, figyeltél, míg engem a bűvárruhában leeresztenek.

Éreztem, mint szállok lefelé a mélységbe. A parton, mielőtt elbocsátottak, alaposan kioktattak, hogyan kell majd jelt adnom, hogy megint a víz színére, régi világomba visszakerülhessek? Aláhúzott markirozott figyelemmel hallgattam a szakszerű magyarázatokat és vigyázok... nagyon vigyázok...

Hátha még a bűvársisakon keresztül is meglátják a mosolyt, mely arról beszél, csak legyen egyszer már lenn, csak már egyszer lent legyenek...

Lassan, nagyon lassan szálltam le a mélyvízbe és nem gondoltam sem a nagyfogú halakra, sem a százkarú polipokra, sem a mérges óriás pókokra. Ezeket a régi jó ismerőseimet mind fenthagytam, fent a földi világomban. Ha ott szét nem téptek, fel nem faltak, meg nem mérgezték, miért kelljen félnem itt a nagyvízben, ahol kezdődik...

Mi is kezdődik?... Hová is igyekszem?...

Igen, igen, tudom már. A nyugalom, a béke, a csend, a tengerfenék felé. Csak ne olyan lassan mennék... Hosszú az út, olyan sokáig tart... Pedig már jó volna nagyot nyújtózni, karomat mellemen keresztbefonva, behúnyt szemmel a tenger fenekén pihenni. De miért olyan körülményes a dolog? Mi a baj? Azok ott a parton, akik a kötelet tartják, nem akarnak eresztetni, vagy én nem iparkodom, teljes, egész erőmből? Vajon ki lehet az oka?

Csak le, le a mélységbe... Le a tengerfenékre, ahol végre békében ki fogok nyújtózni. Nem kell állandóan en garde állni, el lehet magam eresztetni. Karomat mellemen összefonva,

szememet lehúnyva, immár mindegy - mert nem tudok róla - van-e még valaki a parton, aki visszavárna? Valaki, aki várja tőlem a jeladást, hogy vissza akarok menni, fel, a víz színére. Megint csak mosolygok. Titokban akkor is mosolyogtam, amikor a bűvárruhát ráadták és a mélységbe leeresztettek.

De jó is, hogy ezt a mosolyt, a dezentor mosolyát ott fenn meg nem látták.

Persze, azok ott a parton nem tudhatják, hogy úgy nézek rájuk vissza, mint a börtönből kiszabadult fogoly... Jelt adni? Visszamenni? Megint kiállni, felelősséget vállalni, kötelességek előtt szökni, jónak lenni, kegyetlenkedni, feláldozni magunkat és gyötörni másokat ezzel az áldozattal?... Aki egyszer eljutott a tengerfenékre, aki ettől már mind szabad...

Csakhogy még mindig nem jutottam le. Mi tart még vissza, attól, hogy csendesen, mozdulatlanul pihenhessek? Azoknak erős akarata, akik fennállnak a parton és visszavárnak, visszahúznak a felszínre? Vagy az én vágyam, kívánságom, még nem elég biztos, nem elég határozott?

Csak imbolygok a vízben és nem tudok lejutni a mélybe.

Te ott lebegtél felettünk a magasban, kiterjesztett szárnyakkal. Néztél és figyeltél. Néztél engem, hogy igazán akarom-e? És figyelted azokat, akik a kötelet tartják, nem eresztik-e el fáradtságból, gondatlanságból, könnyelműségből, úgy, ahogy az ember el szokta ejteni azt, ami már igazán nem tartozik hozzá, amire - akire - már nincs szüksége.

Itt, a bűvárruhában, egyaránt távol a földi világtól és a végtelen mélységtől, csak a Te arcodat figyeltem és egyszerre megértettem mindent.

Ők ott a parton tőlem várják a jelt, én pedig arra gondolok, tartanak-e még? Elég erősen? Tartanak-e? Kívánnak-e?

Megérttem, hogy a bűvárruha csak próba. Próba nekik is, nekem is. Azoknak a parton, hogy kellek még nekik? Szükségük van még reám? És nekem, hogy őszintén akarom-e a menekülést? Mert a végső távozáshoz két erő kell. Az egyik, amelyik elbocsát, a másik, amelyik menni akar.

Bűvárruhát adtak reám és ott lebegtem a földi világ és a tengerfenék között.

Néztem az arcodat, láttam, amint figyelsz, ítéletet tartasz felettem és a parton állók felett. Aztán láttam, hogy megemeled karodat, és a következő pillanatban már fent vagyok a víz felszínén, - a klinikai ágyon.

- Édes jó asszonyom, - mondja az orvos - (fiatal ember és úgy simogatja az arcomat, mint az apa a gyermekét) - akar a tavaszi Olimpiászra mint futó- vagy úszóbajnok jelentkezni? Ilyen erős, pompás szívvel, a nemzet ellen elkövetett bűn, ha itthon marad. Biztos a győzelem.

- Visszahúztak, doktor úr, - nagyon halk, csendes a szavam, de biztos és határozott. - A parton állók visszahúztak, lehet, hogy talán én sem akartam igazán.

- Betesszük a lázmérőt - és a fiatal doktor mégegyszer megsimogatja hajamat. Nagyon büszke rá, hogy élek. - A hőmérőt betesszük, de akárhogy ugrál is az a rongyos higany, csak legyintünk neki. Mához egy hétre elbúcsúzunk egymástól, másnak kell az ágya. Nem szabad ám az igazi betegek előtt elfoglalni ezt a jó, finom helyet! Elbúcsúzunk. Maga hazamegy a Baross-utcába és nem fog ránk túlságosan haragudni azért, mert megkínóztuk.

IV. FEJEZET.

A professzor kezét ad Hildának, aztán mindjárt három füzetet nyújt át neki.

- Két szakvizsgai dolgozat és egy disszertáció, - mondta. - Nézze át őket és készítse róluk jegyzeteket. Én magam a jövő héten látok hozzájuk.

Nagyon el lehet foglalva, gondolta Hilda, még hellyel is csak úgy tessék-lássék kínál meg. Örül neki, hogy állva maradok az íróasztala előtt és inkább ő maga is feláll.

Pedig Hilda szívesen maradt ebben a tágas dolgozószobában, amely mintha éppen olyan hűvös, komoly tartózkodással állna szemben a belépővel, mint aki itt él és dolgozik. Ha igaz, hogy minden élő teremtes légkört teremt maga körül, akkor ez a légkör nagyon előkelő, tartózkodó, különvalóságát féltékenyen őriző emberről beszél.

Hilda aktatáskájába süllyesztette a dolgozatokat. A professzor még mindig ott állt vele szemben. Most egy vastag füzetet nyújtott át.

- Ezt a napokban kaptam. «A belga szimbolisták.» Kész disszertáció. Kérem, nézze át.

Hilda szerette volna megpofozni magát. Már megint a régi veleszületett gyöngesség: a hajagyökeréig elpirult.

Családi örökség, - gondolja dühösen. Anyja is vérvörös lesz, ha kénytelen-kelletlen valami hazugságba bonyolódik, ha ferde helyzetbe jut, vagy ha úgy érzi, hogy méltatlanságot követett el. Így van ez nála is. Pedig hogy próbálja fegyelmezéssel leküzdeni ezt a bosszantó, éretlen gyöngességet. De hiába.

Néha-néha bosszankodva beszélt róla anyjának, és aztán együtt rájöttek, hogy sohasem a külső világ megszegyenítései, nem az idegenek durvaságai, vagy helyzeti ferdeségek kergetik a vért arcukba, mindig csak az önmaguk előtt való belső restelkedés.

És még hozzá Szentpály professzor most ránéz és csöndesen mondja:

- Nem, talán hagyjuk. Ezt a dolgozatot soronkívül veszem át.

Figyelmesen nézi Hilda vérvörös arcát és úgy folytatja:

- A disszertáció szerzője, Vida Zoltán, a napokban levelet írt nekem. Úgy mondja, valami állásügy miatt sürgős szüksége van a doktorátusra. Na, Isten vele, Hilda.

Megszorította Hilda kezét és mikor a lány már az ajtónál volt, utána szólt:

- Igaz, gondolkozott azon, amit multkor mondtam? Az ösztöndíjon...?

Hilda arca már nem piros. Mikor a professzor visszavette a belga szimbolistákat, elfehéredett. Ideges nyugtalanság fogta el. Hozzá még mintha Szentpály hangsúlyozta volna Vida nevét.

Képzeli, - gondolta magában - az utóbbi időben erősen felborzolódtak az idegeim. Pedig eddig semmi bajom sem volt velük és...

- Üljön le, Hilda, - hallotta most a professzor hangját. - Fáradtnak látszik és még nem is felelt a kérdésekre: mi lesz Amerikával?

Hilda leült az egyik párnázott székre és míg a professzor beszélt, az íróasztal felett függő képet nézte. Szőke asszony, finom, törekeny szépség, Szentpály professzor felesége, őt esztendeje egy külföldi ideggyógyintézetben él.

Egy kicsit Lenkére emlékeztet az arca, - gondolta Hilda. Aztán, mikor megszólal, idegenül hangzik minden szava, mintha nem is ő beszélne, mintha egy idegen nő ülne itt a széken és ő csak hallgatná.

- Nagyon köszönöm professzor úr jóindulatát, de nem mehetek ki Amerikába.

Érezte, hogy valami magyarázatfélével tartozik, hát még hozzátette:

- Családi körülmények...

Miért nem mondta meg nyíltan az igazságot: Vida Zoltán menyasszonya vagyok és nem akarom egy évre itthagyni vőlegényemet. Miért nem beszélt nyíltan, amikor semmi oka nincs a titkolódzásra, különösen nincs Szentpályval szemben, hiszen neki köszönheti, hogy életük rendbejött és tőle reméli, hogy tovább is egyengetni fogja útját. Most - most éppen itt lenne az ideje, hogy szóljon. Zoltán sürgette az elintézést?... Milyen furcsa, neki semmit nem szólt... Talán restelli, hogy azt a disszertációt szorgalmazza, amelyet Hilda írt meg helyette?

Hilda az egyenes, a gyors elintézés híve. És maga sem érti, miért nem beszél most, amikor szinte elébe dobódik az alkalom? Egyáltalában milyen különös, hogy erről az eljegyzésről senkivel nem beszél. Az egyetemen mindig együtt van Zoltánnal, együtt rándulnak ki, weekend-eznek. És Hilda, ha a férfiről szó esett, soha ki nem mondta ezt a szót: vőlegényem. Sőt a tréfás, gúnyos, jó- vagy rosszakaratú célzások elől gyorsan kitért. Még anyjának is csak futólag említette, hogy ha helyet teremtenek maguk számára az életben, akkor majd... Ha Átsné az anyák természetes, türelmetlen vágyával esküvőt, terminust emlegetett, Hilda kelletlenül elfordította fejét.

Most is legszívesebben ezt tette volna. De érezte, hogy Szentpálynak valami magyarázatfélével tartozik s érezte, a professzor várja a magyarázatot. A várás - a sürgető, szinte követelő hangulatú várás - ott remegett a levegőben. És Hilda mégsem tudott egyebet mondani, csak mégegyszer ismételte:

- Igen, családi körülmények...

- Szóval nem megy.

Hilda lehajtotta fejét, nem állta Szentpály kérdő, kutató pillantását. De így lesütött szemmel is látja az öszülő fejet, a kissé előrebukó vállakat és látja a szőke asszony képét a falon: Szentpály beteg feleségét.

- Hát akkor viszontlátásra.

Hilda meghajtotta magát. A professzor már félig elfordulva, íróasztalán keresgélt, jegyzetei között.

Miért is nem mondtam meg neki őszintén? - gondolta Hilda, amíg lefelé ment a csendes kis Apostol-utcán. - Ámbár...

Már lent volt a Rózsadomb alján és két kemény vonás vágódott be szája körül.

Miért nem mondtam meg?... Mert tulajdonképpen nincs mit mondanom. Miről beszéljek?... Erőszakkal másra akart gondolni, önmagában sem mert továbbmenni az úton, érezte, ingoványos talajra jutott.

Tulajdonképpen mit is mondhatott volna Szentpálynak? Azt, amit saját magának sem mer elmondani, hogy másfél esztendeje menyasszonya egy harmincéves férfinek, akit nem bír rávenni és aki nem bírja rávenni magát arra, hogy vizsgájának nekimenjen...

De még önmaga előtt is mentegette azt, akit szeret és nyomban megszólalt a másik hang, az ellenkórus:

- Hiszen dolgozik... Szociológiai munkákat tervez, társadalomtudományi cikkeket ír...

És megint előtör a vádoló hang:

- Szóval, világot boldogít. Akik képtelenek a maguk életét rendbehozni, azok szeretnek a másokéval foglalkozni.

A védő és vádoló kar csak viaskodott tovább, míg Hilda a Margit-hídon átment Pestre. Belekerülve a Lipótváros forgatagába, az Apostol-utca úri csendjére, a dolgozószoba finom zárkózottságára gondolt. Maga előtt látta az óriási íróasztalt, a falak mellett katonás merevséggel, egymás mellett álló, menyezetig érő könyvespolcokat, a finomszépségű szőke asszony képét a falon és... Aztán megint csak: tudtom nélkül írt a professzornak, a disszertáció elintézését sürgeti a...

Kudalka Nándor Baross-utcai fűszer- és csemegekereskedése előtt Szombath Jenő emelte meg előtte a kalapját.

- Kezét csókolom, Hilda. Min töpreng?...

- Töprengék? Maga téved, Jenő. Éppen most határoztam el, hogy mihelyt módomban lesz, Budára megyek lakni. Talán a Krisztinába. Azt hallom, arra olcsók a lakások.

* * *

Hilda még le sem ért az Apostol-utcán a Rózsadomb aljáig, amikor Szentpály professzor elővette a belga szimbolistákat és olvasni kezdte.

Minél tovább olvasta, annál jobban csodálkozott. Egyszerre indulatosan félretolta a kéziratot.

... Hát ez aztán példátlan vakmerőség!

Fel-alá járkált. Ideges, felháborodott harag vett rajta erőt.

Megint a füzet után nyúlt és tovább olvasta. Percről-percre erősebb lett a gyanuja, míg teljes bizonyossággá nem érlelődött.

Haragjánál csak felháborodása volt nagyobb és felháborodásánál csak keserősége erősebb.

* * *

Átsné teljes felszabadultsággal beszélt az Idegennel. Még mosolygott is, furcsa, szomorkás, kedves mosollyal. Arcának megnyúlt, ernyedő vonásai ma szilárdak, tömörek. Szürkés-kék szeme ragyog. Ha most a tükörbe néz, a Hilda szemét látja magával szemben.

... Akkor volt, mikor a leányom Párizsba készült. Öt esztendővel ezelőtt. Akkor ért bennem tudatossá a gondolat, hogy nincs elveszve semmi, minden előről kezdődik, pereg a film visszafelé...

Csak tudatossá lett, világossá, határozottá, biztossá, mert már azelőtt is sejtettem. Amikor Hilda első virágbokréját kapta, még egészen kislány volt... Piros rózsák, mellette zárt borítékban névjegy. Vajon melyik fiatal legény küldte?... A házba járó fiatalemberek közül melyik a legkedvesebb előttem?... Természetesen azonnal az lett a legkedvesebb, akinek neve a zárt borítékból előkerült.

Az első házibálok...

Vajjon nem én magam állok a tükör előtt, fekete taft stílruhába vagy fehér túllfelhőbe burkolva? Ez a fehérhajú asszony itt mellettem, aki olyan aggódó figyelemmel vizsgálja, hová tűzze a piros selyemrózsát?... Milyen idegesen, izgatottan habozik szegény, hogy is leszek hát szebb, csinosabb? Ha vállamra vagy ha övembe tűzi a virágot?... Egy pillanatra ránézek. Szegény, őszhajú anyám... Meghajolt a háta, leesett a válla, jaj, de rossz öregnek lenni... De... én... én... húszesztendős vagyok. Erős, csinos, indulok neki a világnak.

Átsné félénken nézett fel az Idegenre.

- Nem nevetsz ki?

Az Idegen fejét rázta.

- Tudom, hogy ostobaságot beszélek, de ha te nem bánod... Olyan érdekesen, színesen pereg a film... Szerelmes vagyok. Epekedve, ábrándozva, szenvedélyesen, diadalmasan, megalázkodva, szentimentálisan, tüzesen, - ahogy tetszik.

De jön a leányom, nagyot nevet és felvilágosít, hogy nem szeretem egyik ifjú legényt sem. Egyik-másik tetszik, de hol van még a szerelem?... Juhhé!... Arra még várunk. Húszesztendős vagyok, magasra tartott fejjel járok a világban. Szőke a hajam, mély, kékesszürke a szemem. Igen, a szemem mellett még senki sem ment el szó nélkül. Mindenki meglátja. Tudok nevetve sírni, tudok könnyek között mosolyogni. Juhhé!... Enyém az élet...

A leányom jóval okosabb, keményebb, józanabb. Én hamar megégetem magam. Olyan kevés a gyakorlatom a szerelem furcsa játékaiban. Egy tavasz, melyre örökös ősz jött, egy hajnal, melyre rögtön beborult s a borús alkonyatra nem derült többé virradat. Nem tanulhattam ki a szerelmi hadjárat fortélyos műveleteit. Megverték az első csatában. Többé nem volt bátorságom, kimenni a harctérre. Lehet, nem is hívtak. De ha hívtak volna, nem hallom, nem értem meg. Férjhezmentem, két gyermeket szültem, de asszony sohasem voltam. Asszonnyá csak az a férfi teheti a nőt, akinek szerelemből adta oda magát.

- És akkor... - Átsné lesütött szemmel beszélt tovább az Idegenhez - mikor már jóval túl voltam az ötvenen, eljött utánam az ifjúságom. Csinos, magas, húszesztendős szőke leány vagyok. Színes, elmés, ötletes. Jóképű, ügyes legények vesznek körül és elmondják mindazt, amit olyan jól esik hallani. Tanulok, egyetemre járok. Voltam a bécsi egyetemen, most készülök ki Párizsba. Mert tizenhét éves koromig egy pohár vizet sem tudtam idegen nyelven kérni, most azért is német-angol-francia nyelvszakos tanár leszek. Esténként, ha a tanítványaimtól megszabadulok, olaszul tanulok. Sok nyelvet akarok ismerni, az egész világot be fogom utazni. Idegen népek, fajok társadalmi viszonyait, irodalmát, kultúráját mind-mind ismerni... A világot magamhoz ölelni, magamnak elvenni... Erős vagyok, fiatal vagyok, csak a kezemet kell kinyújtani és enyém lesz minden...

Párizs... Több, mint három évtizeddel ezelőtt folyton róla álmodtam. S most harminc esztendő után eljutok hozzá. Ott fogok szembenállni a milói Vénusszal. Lássuk csak, hogyan mosolyog Mona Lisa... Húszéves vagyok és ott járok Párizs kövein... Sétálok a Champs Élyséesn, a Place de la Concordeon. Elmegyek Napoleon sírjához, a Lajosok Versaillesébe, Fontainebleaubá, a barbizoni erdőbe. Nincs olyan boldog ember a világon, amilyen én vagyok. Húszesztendős koromban az enyém lesz Párizs. Párizs, mely után több, mint három évtizede epekedem. A jövő héten indul a leányom Franciaországba...

- Pereg a film visszafelé... Szép, meleg, finom bundában sétálok az utcán. A bundán kis koratavaszi ibolyacsokor. Az ám, bundám is van. Íme, én is az élet kiválasztottjai közé tartozom. Van valamim, amire nincs okvetlenül szükségem. De a felesleges dolgok néha mindennél szükségesebbek. Milyen jó meleg a bundám... Mennyit fáztam kemény teleken át

azokban a kopott, olcsó, készenvett kabátokban. De most már nem fogok többet fájni. Bundám van. Annál jobban melegít, mert a leányomé. Ő hordja, tőlem kapta a születésnapjára.

Átsné most megállt, összetette kezét és szinte könnyörögve mondta az Idegennek:

- Úgy-e, nem vetsz meg, úgy-e, nem gondolod rólam, milyen közönséges asszony... Szép ruha, finom bunda, ennek ez az élet... De hát látod... Akinek élete soha nem volt más, mint elemi szükségletekért való harc, az túlbecsüli a jólét adta örömeit és szépségeket. Akit beletört az életbe a munka, a gond, a másokhoz való alkalmazkodás, az fájdalmas vággyal nézi az ifjú győzőt, akinek sikerült átjutni az élet naposabb oldalára. És ugyan ki az az öreg, összetört asszony, ki itt fekszik a diványon és figyelni szívének rendetlen, furcsa lüktetését? Kihasznált, agyondolgozott, elnyűtt, immár semmire sem való. De én, én, látod én keresztüllépek rajta és bátran, gondtalanul, dalolva megyek fel a hegyoldalra, neki az életnek. Folyton csak előre! Felfelé!... Én fiatal vagyok, erős, bátor, egészséges!

Nem tudta folytatni. Kipirult arca fakó lett, szemének csillogó fénye megtört, lélegzete kínosan el-elakadt.

- Elég volt! - intett az Idegen. - Csend legyen! Pihenj!

Átsné ijedten engedelmeskedett. Összeszorította száját, lehúnyta szemét. Az Idegen alakja beleolvadt az éjszaka sötétjébe.

V. FEJEZET.

Vera, a ház kollektív gyermeke, Fényes Eszternél, a színiakadémia harmadikosztályú növendékénél ebédelt.

Az ebédet már befejezték, Eszter felállt, hogy kinyissa az ablakot. Hűvös, novemberi idő járt és Eszter a kisleány vállára horgolt kendőt terített, aztán jött a rendes: «Húnyd be a szemed, nyisd ki a szád.» Mire Vera, mint ilyenkor mindig, azt mondta:

- Tessék csak ideadni a mogyorós csokoládét a kezembe.

Ennek az ellenzékieskedésnek megvan a mélyenfekvő alapja. Csak tapasztalati úton haladhatunk előre az élet bonyodalmai között. Erre az igazságra Vera már ötödik esztendejében, Verulami Bacon útmutatása nélkül is rájött. Az ebédutáni meglepetésnek szánt csokoládébonbon egymagában került a csukottszemű, nyitottszájú Vera nyelvére, míg ha kezébe adta Eszter, mindig kettőt adott. Vera bölcsen lemondott a meglepetésről.

Eszter kihajolt az ablakon. A kis szoba udvarra, sőt tűzfalra nyílt, de szerencsére üres telek állott a négyemeletes ház mögött és így Eszter messze-messze ellátott a negyedikemeleti szoba ablakából, egészen a budai hegyekig.

Várt néhány percig, míg a paradicsomos káposzta szaga végleg össze nem olvadt a novemberi köddel, aztán becsukta az ablakot. Az íróasztal fiókjából könyvet, füzetet vett elő, majd a kis polcra egy képeskönyvet nyomott Vera kezébe.

- Márta néni mindjárt itt lesz és tanulni fogunk, te pedig nézd a képeket.

Vera mind a két térdét felhúzta a karosszékekben, maga elé tette a képeskönyvet. Ez mindig így volt kedden, mikor Eszter néninél ebédelt. Ebédután jött a csokoládé, a csokoládé után a képeskönyv, a könyv után Márta néni és aztán furcsa, idegenszavú, érthetetlen beszélgetés egy darabig. A tanulás. Ez persze unalmas, de mint minden kellemetlenségnek, egyszer csak vége szakad és Eszter meg Márta néni már magyarul beszélnek.

A magyar beszéd néha épp oly érthetetlen, mint az idegen, de azért Vera figyel. A nagy karosszékekben - Eszter egyetlen saját bútordarabja a szokvány hónaposzobában - gubbaszkodva, mélyen képeskönyve fölé hajlik. A szavak ott zsonganak, repkednek körülötte. Sok-sok szó észrevétlenül, visszhang nélkül vész el, de egy-egy alakot, formát nyer, a másik lehull a mélybe, a tudat alá, hogy ott csírást eresszen, növekedjék és egyszerre felszínre törjön. A felnőttek beszélgetnek, a gyerekek hallgatják. Az úgynevezett érett, kész ember éppen olyan kevésbé sejt, mit épít, mit rombol szavával, mint a karosszékekben gubbasztó gyermek, nem tudja, hogy mit kap és mit veszít?

Vera szórakozottan forgatja a képeskönyvet.

Angol meséskönyv. A kezdet kezdetén ebből tanította Márta Esztert. Most már a finoman illusztrált könyv kizárólag Vera lekötésére és fegyelmezésére való. A tanulás alatt csendnek kell lenni.

Verát nem érdeklik a képek. A Csizmás Kandúr nincs köztük. A Csizmás Kandúrt Átsné tavaly karácsonykor lerajzolta neki és Vera az ezüstpapírból összegyűrt golyó, a Vida Zoltán mézeskalács szíve és egy kis szerecsenbaba mellett őrzi. Vera nem ért a képzőművészethez és mégis a mindenkin mulató, mindenkit kigúnyoló, mohó, habzsolótekinetű Csizmás Kandúr képét nem adja a tündérek táncáért, az őzikévé változott királykisasszonyért, az óriás meg a törpe birkózásáért, melyek mind Eszter néni angol meséskönyvében találhatók.

A kollektív gyermek otthon van minden lakásban és sehol sincs otthon. Tudja, hogyha könyvet adnak kezébe, kezdődik az óra és csendben kell lenni. Soha nem lázadozik a megegyezés ellen, melyet, ha igazi otthona lenne valahol, minden kínálkozó alkalommal felborítana.

Csak úgy lopva nézi a két fiatal nőt. A kislány annyiszor hallotta különböző pótszüleinél, hogy Eszter néni szép leány és szüksége is van rá, hogy szép legyen, mert színésznő lesz, Mártának «jó a lába» és szép az alakja, de hát... Itt aztán, furcsa, értelmetlen szavak, melyekből Vera csak annyit ért, hogy Márta néni tanít és így neki nem is kell szépnek lenni.

Ha Vera nem egészen jól érti a felnőttek odavetett beszédét, a felnőttek még kevésbé értik őt, mert íme Márta, az angol óra keretében magyarázza Eszternek:

- Ez a gyerek néha olyan szemtelenül értelmesen néz, mint aki nemcsak tudja, hanem jobban tudja a dolgokat. Így hát inkább angolul mondom el neked... Kulcsár Stefi állást kapott. Alorvos lett.

- Hát akkor most már megtarthatják az esküvőt, - mondta Eszter. A szőke, fehérbőrű molettségre hajlamos, világoskék szemű nők jóindulata élt benne. Ezt a jóindulatot a színiakadémián eltöltött esztendőik sem tudták megölni. Őszintén örült, hogy Stefi, aki három évvel előtte érettségizett, állást kapott. Hiszen már ötödik esztendeje vár vőlegényére, akinek a statisztikánál mindössze százhusz pengő fizetése van.

- Most decemberben megtartják az esküvőt, - vetette oda Márta. - Márcsak azért is, hogy az emberek ne fecsegenek. Az öreg Karay ömértósága ezt is tapintatosan csinálja, mint a többi disznóságit.

- Karay?... Az öreg Karay?!...

Eszter nagy, világoskék szeme tágranyílt.

Ma is úgy járt-kelt ebben a városban, olyan naiv tájékozatlansággal, mint akkor, amikor a gömörmegyei Ajnácskőről felkerült. Írva van, hogy Isten valaha csodát tett egy egész nemzetekért: száraz lábbal vitte át őket a Vörös-tengeren. Vannak emberek, akik az élet tengerén ma is tiszta, érintetlen lábbal tudnak átgázolni, még ha színiiskolában tanulnak is.

- De hát az öreg Karay engedi?...

Márta vállat vont.

- Karaynak sokkal kellemesebb, ha barátnője asszony. Végre is az öreg úr már három unokával él rendes, tisztos családi körben. Tudod, nem beszélnék róla, de senki sem csinál titkot a dologból. Stefi két esztendőn keresztül lótot-futott, kért, könyörgött, sírt, ájultozott, hogy valahová bejuthasson. Úgy, mint a többi. Nem úgy, sokkal nagyobb elszántsággal, dühvel, fortéllyal, mert hiszen Stefi életre, halálra szerelmes. Két esztendei szaladgálás állás után, nem éppen idegcsillapító kúra, hát még ötéves menyasszonysággal kombinálva. És Károly úgynevezett «becsületes ember», nem akarta nyomorba rántani Stefit. Ez a nyomorba rántás kedvelt kifejezése volt. Úton-útfélen használta. Ismétlem, Károly...

Eszter ideges lett.

- Hagyj békét Károlynak. Talán ő tehet róla?...

- Semmiről sem tehet. Ha megfojtasz is, még egyszer kijelentem, hogy Károly becsületes ember. De Stefi annyira könnyelmű, hogy esetleg hozzáment volna feleségül a hónapos szobába. Vagy talán még az esküvőt is elengedi, csak a hónapos szoba legyen meg. Most azonban minden rendbe jött. Nem kell a mélységbe rántani Stefit. Stefinek állása van. Alorvos.

- És Károly tudja, hogy...

- Mit?

- Károly tudja?

- Csak az alorvosi állást tudja. Az ember mindig azt tudja, amit akar. Károly nem kíváncsi, mint a megboldogult Ödipus király. Nem fogja az állás születésének titkát kutatni. És ha valamilyen vén pásztor előbujik az erdőből és titkokat akar leleplezni, visszaküldi a vén embert juhaihoz. Na.

- És mondd, Márta, nem találod te undorítónak, hogy egy emberrel, akihez semmi közünk, aki fizet azért?...

- Kellemesebb lenne, ha ingyen követelné?

- És te, Márta, te tudnál?... Elfogadnál egy ilyen életet?

Márta vállat vont.

- Lehetetleneket kérdezel. Különben azt hiszem, az öreg Karayt el tudnám fogadni, de csakis Károly nélkül.

- Eladnád magad?

- Ne légy ostoba. Azt hiszed, így talán a magamé vagyok? Doktori disszertációkat, szakvizsgai dolgozatokat gyártok hájfejű egyetemi hallgatóknak, akik az én dolgozatom révén állást kapnak. Ugyan kérlek... Így is eladom magam apránként, részletekben, csak semmi látszata a vásárnak. Karay legalább úgy fizet, hogy rendbehozza az ember életét. A Karay-féle férfiaknak csak hálásak lehetünk, ha reánk téved a tekintetük. De annak, akit szeretek, nem bírnék, mert annak nem lehet megbocsátani. Nézd csak ezt a gyereket, hogy bámul reánk, mintha minden szót értene, pedig angolul beszéltünk.

- Akkor sem érthetné, ha magyarul beszéltünk volna. Várj csak, főzök feketét. Kijössz velem a konyhába?

A szobát Kudelkáék konyha- és fürdőszobahasználattal adták bérbe. Kudelkáné ilyenkor lent ült a fűszer- és csemegekereskedésben. Eszter vizet tett fel a gázrezsóra, Márta a konyhaszékre ült.

A konyha ablaka udvarra nyílt. Magas, szélesvállú, barna férfi ment végig a folyosón. Meglátta a két fiatal nőt és lekapta kalapját.

- Még mindig idejár Átsékhoz? - kérdezte Márta és fejével lefelé intett a harmadik emelet saroklakása felé.

Eszter keze egy pillanatra megállt a kávédarálón.

- Idejár? - ismételte bámulva. - Hiszen Vida vőlegény. Áts Hilda vőlegénye.

Tovább forgatta a darálót, míg Márta lassan, elgondolkozva mondta:

- Ennek az Átsnénak benőhetett volna már a feje lágya. Kérlek, ne nézz így rám, és ne gondold megbotránkozva, hogy harminckét esztendőmmel vénkisasszony tempóim vannak s merthogy más örömem nem akad, a mások boldogságába gázolok bele; de ez az ember...

- Ismered?... - Eszter egy fehér porcellánkannába töltötte a kávé.

- Nem, ezzel aztán igazán nem mernék dicsekedni. Egy városból valók vagyunk és együtt jártunk az egyetemre. Hát most Áts Hilda vőlegénye?

- Most?... Mi az, hogy most?

- Hozd be a feketét. Egészen jól fog esni ezután a viszontlátás után.

Eszter bevitte a kannát a szobába, két kis csészét szedett elő, az asztalra tette a cukortartót, aztán odaintette a karosszékből ülő kisleányt.

- Te málnaszörpöt kapsz, Vera.

* * *

Átsné Dénesékhez ment. Lenke meghűlt, ágyban kell feküdnie egy-két napig. Átsné elindult, hogy meglátogassa.

Vida Zoltán becsengetett Átsék lakásába. Hilda nyitott ajtót. Mindakét kezét egyszerre nyújtotta a belépő férfi felé.

- Zoltán... Jó hír...

A fiatalember megcsókolta Hilda kezét, egyiket a másik után, aztán levetette kabátját, letette kalapját. Bent a szobában megállt és kérdően nézett Hildára.

- Fáradtnak látszol, - mondta Hilda.

- Sokat dolgozom. Könyvem nem tartozik a könnyű szülések közé. Tegnap délután hét órakor leültem az írógéphez és hajnali háromkor még mindig dolgoztam. Ki vagyok szipolyozva.

Hilda elpirult. Feloldhatatlan szégyenkezést érzett a férfi hazugsága miatt.

Tegnap délután ő ment fel a beteg Lenkét megnézni és mikor tíz óra tájt hazaindult, pár sor írást akart Zoltán házmesterénél hagyni, hogy minél előbb megtudja a jó hírt. A házmesterné a levél után nyúlt:

- Ahogy hazajön, rögtön átadom. Délután hétkor leadta a kulcsot, azóta nem láttam.

- Köszönöm, - mondta Hilda és visszatette táskájába a levelet. - Majd személyesen... Ne mondja meg neki, hogy kerestem. Egy kis meglepetés. Jóéjszakát.

Nagyon elkedvetlenedett, mert hiszen Zoltántól úgy tudta, hogy azokon az estéken, mikor nem jön hozzájuk, otthon dolgozik a könyvén. Talán a kedvetlenség hatása alatt vette vissza a házmesternétől levelét?... De aztán, mikor kiért az utcára, már lehordta magát.

Igazán ostoba vagyok. Végre is szakmányba nem lehet írni. Hozzáfogott és nem ment. Hányszor előfordul ilyesmi énnálam is. A férfi ilyenkor nem tud otthon maradni, mint mi, hanem lerohan egy kávéházba és felkeresi barátait, akik sajnálkoznak vagy kárörvendeznek... A férfiak társaslények, sem örülni, sem búsulni nem tudnak egyedül. Én pedig ostoba vagyok. Ez a levél... Különbösen jó, hogy visszavettem. Ha majd holnap elmondom neki, legalább rögtön látom az örömét. És... és holnap nekem nagyon jókedvűnek kell lennem. Minden okom megvan rá.

Jókedvűnek kell lennem, minden okom megvan rá, - aztán egész éjjel nem hunyta le szemét. Talán a nyílt elkeseredésnél és bánatnál is szomorúbb, ha az ember úgy érzi: kötelessége a vidámság.

Most, hogy Zoltán becsengetett, mindez messze elrepült tőle. Hilda arca, lelke ragyog, mert itt van, akit szeret, aki mindenkinél jobban kell neki.

Mikor Zoltán megcsókolta a kezét és szemébe mosolygott, Hilda arra gondolt: csak ő tud így mosolyogni, meleg lesz tőle a lelkem és gyermekké a szívem.

De amikor a férfi azt mondta, hogy este héttől hajnalig dolgozott, hirtelen kibontakozott öleléséből. Miért nem mondja meg Zoltán őszintén, igazán: nem tudtam dolgozni. Miért nem

mondja: arra már késő volt, hogy hozzátok felszaladjak, vagy nem akartam rosszkedvet odavinni, csavarogtam, kávéházba mentem, boroztam... Mire való ez a hazudozás a hajnalig tartó munkáról?

És Hilda már nem tudja úgy elbeszélni az öröndetes, jó hírt, ahogyan tervezte. Hangját nem fűti át az a bensőség, mely az egyszerű jónapot-ot is áldássá változtatja és amely nélkül az Angyali Üdvözlét is rideg, száraz híradás.

- Szentpály professzor ma felhívott telefonon. Könyveket választatott ki velem, aztán említette, hogy átnézte dolgozatodat.

A hang furcsa szárazsága ütötte meg a férfit?... Hirtelen felkapja fejét.

- Talán azt akarod mondani, hogy a te dolgozatodat?

Hilda már hallott néha ehhez hasonló keserű kitöréseket. Zoltán, lehet, hogy akaratlanul, öntudatlanul, itt, Átséknál keresett elégtételt élete sikertelenségéért. Egy ház, ahol ő fontos, ahol ő a legfontosabb. Ahol számontartják jó és rossz kedvét, hálás hódolattal fogadják melegségét. Ahol szinte bocsánatot kérnek tőle azért, mert az életben lemaradt.

De ma Hildának nem volt kedve sem bocsánatkérésre, sem hódolatra. Kemény, furcsa, eddig nem ismert kegyetlenség kerítette hatalmába. Össze kellett szorítania a száját, hogy ki ne mondja, amire gondolt:

- A sikertelenség nem érdem, csak állapot.

De várt egy pillanatig, aztán nyugodtan, kimérten beszélt.

- Megkérdeztem a professzort, hogy tetszett-e a dolgozatod? Azt felelte: «A disszertáció jó». Biztosan hivatni fog.

Csend volt.

Hilda valahogy messze elnéz a férfi feje fölött. Arca sápadt és ujjai, amint a szék támláját fogják, remegnek.

Zoltán felállt és kezét a leány hajára tette:

- Komisz, alávaló fráter vagyok, mi?

Hilda lehajtotta a fejét. A nagy, csontos férfikéz ott pihent haján. A kora novemberi este homálya leszállt a szobára. A férfi alakja szinte óriássá nőtt ebben a homályban. Válla akár egy akrobatáé. Arca csupa erő és határozottság. Szája vonala bájos és mégis szinte félelmetesen elszánt. Hilda felnéz erre a kemény, határozott férfire, a megtestesült férfiasság szobrára és mint aki mindenkinél jobban tudja, hogyan is áll tulajdonképpen a dolog, halkan, édes, odaadó, a mindent értő, mindent megbocsátó asszonyi, anyai szeretet hangján mondja:

- Kisfiam, meglátod, minden jó lesz, ne félj semmit, semmitől se félj, édes, drága, kicsi fiam...

* * *

Este, alig oltotta le Átsné a villanyt, már megérkezett a rendes esti látogató:

- Igen, igen... - az Idegenre néz, aki ott ül a pamlag szélén és mozdulatlanul hallgatja. Úgy hallgatja, mintha bele lenne kapcsolva nappali életébe is, tudna mindenről, amit távollétében gondolt, érzett. Nem kell magyarázatni, folytathatja nappali vívódását, az Idegen mozdulatlanul hallgat, figyel. - Igen, igen, bizony nehéz volt. Nem panaszkodom, de látod, az embernek akármilyen sokáig hallgat, egyszer beszélnie kell. Az élet, melynek keretei között vergődtem, csak úgy rámszakadt. Kitörni belőle?... Ehhez erő, bátorság, vagy lelkiismeretlenség

kell... Egy párszor, mintha felvillanásszerűen láttam volna az igazit, mintha keresztezte volna utamat, - aztán eltűnt.

- Gyermekkoromból csak Jóvér Julcsa, a szoboszlói kis parasztleány tartozik hozzám. Julcsa, aki Jancsi gulyás történetével megismertetett.

- Hatodik évemben jártam. Fekete ruhát hordtam, mert apámat, anyámat ebben az esztendőben vesztettem el. Egy özvegy tanítóné nagynéném vett magához, békességes időket töltöttem el nála, - egyáltalában nem törődött velem.

- Közömbös fáradtsága volt-e az oka? Azonfelül, hogy semmiben nélkülözni nem engedett, jóformán rám sem nézett. Vagy talán rájött, hogy a legtöbb, amit ember emberért, főképpen gyermekért tehet, az, ha békében hagyja? Különben nagyon el volt foglalva, az iskolán kívül még német-, francia- és zongoraórákat adott. Abban az időben a tanítók és nevelők mind polihisztorok voltak, vagy legalább is annak tartották őket.

- Én rendesen Jóvér Julcsával ültem a konyhában és ha jól viseltem magam, megengedte, hogy tányért vagy evőeszközt törölgessek. Ha rossz voltam, ugyanazt a munkát büntetésképpen kellett megcsinálnom. Csak később jöttem rá, hogy Julcsa bölcsesége hasonlatos a sorséhoz, melyben az ajándék és a szenvedés néha megtévesztésig egyforma.

- Jóvér Julcsához Jancsi gulyás története kötött. A szoboszlói szolgálonak ez volt kedvelt éneke és én, ha egész nap hallom, akkor se tudok vele betelni.

*Szépen legel Marossyné gulyája
Arra sétál a kisasszony magában...*

- Csak sokkal később jöttem rá, hogy a kisasszony nem ok nélkül sétált a gulya felé. Azt is idők múltán értettem meg, hogy a kisasszony szerelme, a türelmetlen, követelődző érzések közé tartozott, mert ahogy Julcsa dalolta:

*Még messziről odaszól a gulyásnak:
Szívem, Jancsi, terítsd le a subádat...*

- Jancsi azonban, ha viszonzta is a kisasszony érzelmeit, jóval óvatosabb természetű lehetett, mert az felelte:

*Nem terítem én most le a subámat,
Itt a tilos, behajtják a gulyámat...*

- A kisasszony - mint a szerelmes természetű fiatal nők általában - optimista világszemléletű. Határozottan, sőt fölényesen vágja oda az aggodalmaskodó Jancsinak:

*Már te azzal, szívem Jancsi, ne gondolj,
Kiváltja azt édesanyám, ha mondom...*

- Özvegy Marossyné azonban így beszél:

*Lányom, lányom, lányomnak se mondjalak,
Hogy én téged egy gulyásnak adjalak...*

- Mit felelhetne erre egyebet egy szerelmesszívű leány?

*Nem bánom én, édesanyám, tagadj meg,
Az én szívem a gulyásért hasad meg...*

- Eddig tartott az idill. És látod, - Átsné egészen az Idegen felé fordult - ma is jól emlékszem, mikor idáig jutott Julcsa, egy kis szünetet tartott, csak azután folytatta, de egészen másforma hangon. Ahogy én most, egy félszázad távlatából vissza tudom idézni, Julcsa tökéletesen tragikái aláfestéssel énekelte a vers utolsó strófáját:

*Még a búza ki se hányta a fejét.
Már a madár mind elvitte a szemét.
Az erdőben azt a nagy fát kivágták
Amelyikre Jancsi gulyást akasztják.*

- Ez a nóta végigkísért egész gyermekkoromon. Sok-sok esztendőn keresztül, a világ minden problémája között, legjobban Jancsi gulyás problémája izgatott.

- És soha senkitől meg nem mertem kérdezni: miért is akasztották fel Jancsi gulyást?

- De a Jancsi problémájától többé nem bírtam elszakadni. Felakasztották? Miért? Most, öreg koromban is folyton találgatom. Azért, mert nem akarta leteríteni subáját? Vagy, mert mégis engedett a kisasszony sürgető kívánságának és leterítette? Mert nagyon is ragaszkodott ahhoz, amit kötelességének hitt és tartott? Túlontúl lelkiismeretesen őrizte a gulyát, vagy otthagyta, amit reábíztak, ami életének rendeltetése volt és a gulya tilosba tévedt? Túlontúl sok örömet ajándékozott a tüzesvérű Marossy kisasszonynak, vagy még több bánatot szerzett özvegy Marossyné lelkének? A lemondásáért bűnhődött, vagy azért, mert kitört a korlátok közül, ahová sorsa állította? Ma sem tudok Jancsi sorsába belenyugodni. Miért kellett elpusztulnia?

Az Idegenre nézett, hosszan, kérdően, kutatóan.

- Te talán tudod?

És mert az Idegen nem felelt, halkan, alázatosan folytatta:

- Biztosan tudod. Hiszen te minden kérdőjelre felelhetsz. Te vagy megoldása kérdőjeleinknek. Te magad. De lehet, hogy most nekem erre még nem válaszolhatsz. Egyszer majd megmondod... Hogy miért kellett Jancsi gulyásnak elpusztulnia?

Az Idegen megsímogatta az asszony homlokát és Átsné mély álomba merült.

VI. FEJEZET.

Dénes, amikor meglátta anyját, úgy szaladt elébe, mint kisfiú korában szokta. Közben Átsné duzzadt aktatáskájára pislogott. Meglepetés lesz benne. Anyja nem jön anélkül. Most, amióta a Lenke fekszik, mindennap felnéz hozzájuk, de sohasem érkezik üres kézzel.

Átsné is úgy mosolygott, mint húsz esztendővel ezelőtt, mikor az ura rászólt:

- Megbocsáthatatlanul gyöngé vagy ezzel a kamasszal. Kíváncsi vagyok, mi lesz belőle, ha majd felnőtt?

- Hát egyszerűen nem nőtt fel, - gondolja Átsné. - Legalább is a lelkében nem. Különbön pontosan száznyolcvanhat centiméter. - A fiúnak le kell hajolnia, hogy az anyja meg tudja csókolni homlokát.

Az aktatáskából szőlő, sütemény, fonott kalács kerül elő. Átsné Lenke ágyához megy, átöleli a kék pizsamában fekvő fiatal asszonyt, Lenke szakasztott mása Botticelli éneklő angyalának.

- Drága vagy, anyu, köszönjük szépen. Na, gyere, Dénes, ha jól viseled magad, te is kapsz belőle.

- Dénesnek külön hoztam valamit. - És Átsné levelet vesz ki a táskájából. - Itt van.

Dénes kipirult arccal olvassa, hogy Szemes tanácsnok kisfiát akarja megfestetni és kéri a művész urat, szíveskedjék őt felkeresni.

- Már mindent elintéztem vele, illetve a feleségével, - mondja Átsné. - A kép karácsonyra kell, meglepetésül a nagyszülőknek. Százötven pengőt fizetnek. Ötvenet kapsz, amikor hozzáfogsz a munkához.

Dénes átöleli anyját.

- Édes, drága, kicsi anyus... Hogy jutottál ehhez a főnyereményhez?

Átsné nem mondja meg, hogy a tanácsnok őt akarta megbízni az arckép megfestésével, de addig beszélt, kért, könyörgött, hogy végre is elhozta a megrendelést fiának. Dénesnek azonban így adja be a dolgot:

- Az ügyosztályon látták néhány rajzodat és a tanácsnok megkérdezte, van-e kedved az arcképhez? Elmentem hozzájuk, megnéztem a kisfiút. Csinos, finomarcú gyerek. Az asszony meg kedves, úri teremtés. Remélem, nem haragszol, hogy a nevedben elfogadtam az ajánlatot?

Nem. Dénes nem haragszik. Sőt, Átsné figyelmeztetésére nagyobb, kisebb és középbeccsület-szavát is leköti a pontosságra. Odaül Lenke mellé és míg Botticelli éneklő angyala nekilát a habos fánknak, lelkesedve mondja:

- Holnap megrendeled az acélkék kosztümöt, kis öreg. Holnapra meggyógyulsz és felkelsz. Együtt megyünk kosztümöt venni. Érted?

Közben a szőlő után nyúl, de Átsné kikapja kezéből, nem szabad mosatlanul gyümölcsöt enni. Átsné keresi a szőlőmosót. Tudja, hogy a régít eltörte a takarítónő, de a múlt héten hozott egy újat ajándékba, meglepetésül.

A meglepetés jelenleg a fürdőszobában van, az üvegpolcon, fogkefét tartanak benne.

Átsné kimegy a konyhába, megmossa a szöllőt és Dénes elé teszi. Nézi a fia lelkes, barna szemét, puha száját, az elrajzolt, kissé krumpliszerű, de kedves orrt, aztán Lenke szavát hallja:

- Anyus biztosan tudni fogja...

- Mit? - kérdi Átsné.

- Hogyha Bombayba megérkezünk, hogyan és mikor mehetünk tovább Alexandria felé? Sem Dénes, sem én nem bírunk a menetrendből kiokosodni.

- Pedig mióta kínlódunk vele, - teszi hozzá Dénes és már hozza a vastag nemzetközi menetrendet.

Átsné nem lepi meg a dolog. Tudja, hogy fia szenvedélyesen vásárol menetrendeket. Amint egy újabb kiadású útmutató megjelenik, azonnal megszerzi, akár utolsó garasának árán is. Drága mulatság, mert Dénes nem elégszik meg az egyszerű, közönséges kiadványokkal. Csak olyan könyvben hajlandó búvárkodni, amelyben valamennyi hajó-, vasút-, autóbusz-, repülő- és léghajójárat iránya, csatlakozása és keresztezése benne van. Ha az életet tréfának, játéknak tekintette, képzelete munkáit, az álmokat mindig komolyan vette. Itt nem tűrt semmiféle pontatlanságot, hanyagságot, felületességet. Komolyan álmodott, mint a gyermek, akinek számára a játék az egyetlen valódi és biztos dolog.

Átsné figyelmesen kezdte tanulmányozni az elébetett vastag könyvet. Azt mondták róla, kitűnően tud emberekkel bánni. Pedig nem «bánt» velük. Egyszerűen elfogadta őket olyanoknak, amilyenek. Dénes fantazmagóriái... Átsné vállat vont. Minden él, igaz és reális, amiben az ember hisz. És minden elpusztul, semmivé válik, árnyékként a ködbe merül abban a pillanatban, amelyben az ember elvonja hitét tőle. Az Olympus istenei is halálra voltak ítélve, mikor elfordultak tőlük.

Dénes élete csonka lenne az útitervek készítése nélkül. Átsné tisztában van vele, hogy fia igazi, komoly aggodalmat áll ki, ha nem leli meg számára az Indiából Egyiptomba vezető gyors és közvetlen összeköttetést.

Így hát belemélyed a menetrendbe. Nagy gyakorlattal forgatja. Dénes utazási szenvedélye kiskora óta tart. Még nem volt egészen nyolc esztendő s már fantasztikus útiterveket kellett készíteni számára. Átsné akkor is éppen olyan lelkiismeretesen csinálta, mint most. Nincs nagy és nincs kicsiny, - mondja Spinoza - csak a mi, végtelenséget nem bíró agyunk bontja fel a dolgokat. Nincs komoly és komolytalan cél, vágy és kívánság, csak ember van, - néha nyolc, máskor huszonnyolc éves, ki vágya, kívánsága után eped vagy tör; aki ezekért sóhajt vagy harcol; vérmérsékletének és benső adottságának módszerével.

Lenke már a negyedik darab süteményt fogyasztja, Dénes a kalácsot és a szöllőt kebelezi, mikor Átsné megszólal:

- Itt látok valamit... Hajó kedden és pénteken délelőtt érkezik Bombayba és szombaton délután repülő indul Egyiptom felé.

Dénes, kaláccsal szájában, az asztalhoz rohan, a könyvbe könyököl és diadalmasan int Lenke felé.

- Na látod, nincs semmi baj. Új kosztümöt kapsz, öreg és megvan a csatlakozás. Tudtam, hogy anyus meglesi.

Lehet, hogy Lenke színészkedik, amikor olyan lelkesedő örömet mutat. Lehet, hogy az indiai-egyiptomi csatlakozást nem is tartja olyan időszerűnek, mert hiszen a Turkevére való utazás is komoly gondokat okoz és rendszeren csak Hilda segítségével oldható meg. De ha öröme pusztán színészkedés is, ki venné rossznéven?...

Tapasztalt és értelmes emberek mondják, hogy az asszony mindég komédiát játszik. A jó asszony is, a rossz is. Csakhogy mindegyik másféleképpen, más célra. A férfiak ostoba ötlete, hogy szeretik meglepni asszonyaikat, mindég furcsa bonyodalmakat idéz elő. Nem szabad az asszonyt meglepni. Grizeldisz éppen olyan kevéssé, mint Messalinát. A váratlanul betoppanó férj mindig tilosban találja párját. Lehet, hogy az asszony padlót kefél, mert suttyomban elbocsátotta a takarítónőt és annak béréből új cipőt akar venni férjének, de az is lehet, hogy ellenkezőleg... Grizeldisz, Messalina... Asszonyhoz soha nem szabad váratlanul belépni. És nem szabad színészkedését tehetetlen gyanánt felróni. Sokkal többet játszik az asszony a férfi érdekében és a férfi öröme, mint saját hasznára.

Lenke gyönyörű, nagy, kitágult szeme csupa rajongás, mellyel a reménybeli utazást üdvözli. Közben papírszalvétában törölgeti finom, vékony ujjait és mikor az üres tálcára néz, restelkedve mondja:

- Nini, hiszen mindent megettünk és anyust meg se kínáltuk.

- Ez már igazán disznóság, - fakad ki Dénes és elvörösödik. - Hogy erről elfeledkeztünk... De mindennek ez a rothadt Bombay meg Alexandria az oka. Te, Lenke, van egy kis tej meg kávé a kamrában?

- Nem, nem, - védekezik Átsné - ne legyetek gyerekek. Hiszen nektek hoztam, nekem csak rendes, beosztott időben szabad enni. Az orvos szigorúan megparancsolta. És, úgy-e, Dénes, megígéred, pontos leszel a képpel? Karácsonyi ajándék, nem lehet elkészni vele.

- De anyus... - Dénes maga az eleven szemrehányás.

- Én majd vigyázok rá, - veti fel fejét büszkén Lenke. - Anyus nyugodt lehet. Semmi baj nem lesz.

Átsné búcsúzik, magukra hagyja Jancsit meg Juliskát. Nagyon boldog, hogy ezt a munkát kibeszélte, kikönyörögte, kisírta Dénesnek. És mosolyog, mert most jut eszébe, milyen szegénykezve, büntudatosan nézett össze Dénes Lenkével...

Hogy amíg ő számukra az Indiából Egyiptomba vezető utat kereste, mindent meettek előle.

Jó gyerekek, - állapítja meg magában - ha eszükbe jut, készek minden áldozatra. Mit tehetnek róla szegények, ha nem jut eszükbe.

Nem akarattal teszi, utálja az összehasonlításokat, - az embereket úgy kell elfogadni, ahogyan vannak, nem a másokkal való viszonylatban - mégis Hildára kell gondolnia.

Leányára, aki soha nem indult fantasztikus, képzeletbeli utazásokra, de nem feledkezett meg arról, aki ott élt mellette.

Én vagyok az oka, mondja magában Átsné, míg hazafelé tart. Dénes azután született, hogy én a hamburgi szökés tervével viaskodtam. Az én kósza, szökevény álmaim élnek tovább benne. Szegény fiú, ő igazán nem tehet róla, hogy én valaha szökni akartam, menekülni attól, ami nekem adatott, ami reám méretett, - az életemtől.

Megállt egy pillanatra, nagyot dobbant a szíve, önkéntelenül rászorította kezét.

- Az életem?... Hazug és buta szó... A valóság az, hogy soha, soha, egy pillanatra én ezt az életet a magaménak el nem fogadtam... Szökni?... Még nagyobb hazugság... Csak attól lehet szökni, ami a mienk, ami hozzánk tartozik. Az élet, amely nekem rendeltetett vagy rám méretett?... Viseltem, de nem volt az enyém.

Már nem vert olyan furcsán, zakatolva szíve, sápadt arcába visszatért a vér. Már tudott tárgyilagosan látni és ítélni.

De lehet, egy pár félbenmaradt álomfoszlány mégis hozzám tartozik. Talán... Lehet...

* * *

Aztán pár nap múlva, este...

Az Idegen már bent van nála és Átsné hallja, amint a szomszéd szobában beszélnek.

Az ajtón átszűrődnek a szavak. Eleinte csak egyenkint, később azok ott kint elfelejtkeznek magukról, vagy azt hiszik, már alszik és hangosabbak lesznek. A szavakból mondatok válnak.

Hilda beszél.

- Anyusnak nagyon kellemetlen volna, ha lekésnél, Szemes tanácsnok útján jut az olvasókönyvek illusztrálásához. Ezt az arcképet is vele akarták lefestetni, de anyus neked adta...

Dénes kérdez valamit, amit nem lehet érteni. Átsné csak leánya válaszát hallja.

- A tanácsnokné mondta... Angol tanfolyamot szeretne velem rendeztetni. Akkor mondta. Anyusnál akarták a kisfiú arcképét megrendelni.

Dénes most már őszintén álmélkodik. Őszintén, fenntartás nélkül és hangosan.

- Anyusnál?... Mit gondolnak ezek az emberek?... Látszik, sejtelmük sincs róla, mi a festés? Hogy tudna anyuska ilyesmit megcsinálni?

Igazán semmi sértő szándék nincs a fiú szavában. Dénes szíve tele van szeretettel. Sokkal gyöngédebb anyjához, mint Hilda. Csak éppen nem érti, hogy anyja munkájának bármi köze lehetne ahhoz, amit festésnek hívnak.

És Átsné olyan szörnyű, gyötrelmes, megalázó, soha ki nem engesztelhető, fel nem oldható fájdalommal érez, mintha fia megütötte volna.

- Dénes! - hallja most leányának felcsattanó, rendreutasító, kemény hangját.

- No de, fiacskám, hát miért haragszol? Csak nem gondolod, hogy én anyust... hogy én bármivel bántani akarnám?... Inkább a nyelvemet harapnám le. De hát látod, kis öreg, a festés, vagy amit én annak hívok, komoly munka és...

- Buta vagy, fogd be a szád!

- De Hilda, ez már igazán...

- Anyus festette Hágárt a pusztában! - És Hilda hangja remeg a felindulástól.

- Nana, hiszen tudom én, csak...

- Ugyan hallgass már, - szól rá Lenke idegesen.

Botticelli éneklő angyala nem igen szokott a családi viszályokba belekeveredni. Részint, mert nem érdekelték, részint, mert békességes, jóindulatú teremtes létere került a felesleges izgalmak. Most azonban nem is értelmével, hanem ösztönével fogta fel, hogy Dénes valami hallatlan, vérlázító igazságtalanságot követ el és szívvel-lélekkel Hilda mellé állt.

Dénest azonban nem lehet útvjáról eltéríteni, álmain kívül nem is érdekli más komolyan, mint a művészet, - ez is az álmaihoz tartozik.

- Hágár a pusztában?... Anyuska lánykorában festette. Hova lett a kép? Jó volna valami fényképet vagy reprodukciót keríteni róla. Gondolod, Hilda, hogy ez a Hágár rendes, komoly munka?

- Az. - Hilda hangja még keményebb, rendreutasítóbb. - Szentpály professzor mondta. Aztán nekünk sohasem szabad elfelejtenünk, hogy anyus a festéssel nevelt, tartott bennünket. Képeinek értékelése nem mireánk tartozik. Mi csak arra gondolhatunk: ezek a képek adtak nekünk kenyeret, otthont, levegőt, életet és...

Csöngettek. Szombath Jenő jött fel feketére. Átsné az Idegen felé nyújtotta kezét.

- Ha most azt mondanám neked, veled akarok menni... Ha azt mondanám, vigyél magaddal, vigyél, hiszen már úgylis halott vagyok.

Az Idegen csendesen rázta a fejét.

- Ez még nem az igazi. Ez még nem a te pusztulásod, csak a kapocs pattant el, mely lelkedet fiadéval összekötötte.

- Hilda védelme... Hallottad?... Ez még jobban fáj... Elviselhetetlenül fáj...

- El fogod viselni.

- Miért nem viszel?... Hiszen hívlek.

- Nem te hívsz, csak a megaláztatásod. Magadtól adtad oda azt, amit alkotóerőnek hittél. Felemelt fejjel, panasz nélkül adtad, most itt vonaglasz előttem, mert senki nem sejti, mit áldoztál fel? Azok tudják, azok értik legkevesbbé, kikért az áldozatot hoztad. Mi volt a tied? Mit dobtál oda?... Honnét tudnák? Hiszen ők már csak a kifosztott koldusasszonyt ismerik.

- Nem viszel magaddal?...

- Nem. Ez még nem te vagy. Ez csak a fájdalmad, a megaláztatásod.

Átsné egyedül maradt. Most nem aludt el, mint máskor az Idegen távozása után. Kitágult szemmel bámult bele a sötétségbe.

Hátha nekik van igazuk?... Hátha, amit adtam, áldoztam, nem is volt áldozat, mert nem is volt igazi érték?... Nem vagyok én egyébre való, mint arra, amit vállaltam, amit csináltam: nap-számos munkára. Ha egyébre való vagyok, akkor Hágár nem állna egyedül, magában, messze idegenben. Akkor elmegyek Hamburgba, legalább egy esztendőre... Kiravaszkozok, kikönyörögök, kierőszakolok, kikegyetlenkedek magamnak egy évet... Nem tettem meg. Nem tudtam megtenni... Azt kaptam, ami megillet. Azok odaát mindig tudták - és most már én is tudom.

És megint hallja Hilda iménti védelmét: Nekünk sohasem szabad elfelejteni, hogy anyánk ezzel a festéssel tartott el bennünket... Képeinek értékelése nem mi reánk tartozik...

Hol is olvastam? Átsné kissé felemelkedik, összehúzza szemöldökét, megerőlteti magát, hogy eszébe jusson az író neve. Lear király után nem lett volna szabad több tragédiát írni. Ebben minden benne van, ami emberre mérethetett. Így mondta az író. Ki is volt? Mindegy.

Lear király - viaskodott tovább magában - minden szülő sorsa. Mert mi a legjobb, ami velünk történhetik? Hogy van egy Cordéliánk. És Cordélia még nagyobb csapást mér a boldogtalan apára, mint a másik kettő. Ő méri a legnagyobb csapást, mert Lear őt szereti legjobban. Hilda megvédett engem. Megvédett, amikor bántottak... És a védelme mindennél jobban fáj. Hilda... Cordélia... Aludni. Ha lehetne... Ha bírnék. Aludni.

* * *

Dénes és Lenke együtt mentek el Szombath Jenővel. Dénes gyakran fennhangon gondolkozott. Gátlásokat soha nem ismert, ami foglalkoztatta, kitört belőle:

- Ez a Vida... Mostanában alig látjuk. Mi van vele?

- Hildától úgy hallottam, valami tudományos munkán dolgozik, - felelt Lenke és férje karjába kapaszkodik a lépcsőn, mert a Botticelli angyal erősen rövidlátó.

- Ma este Hóbinkáékkal láttam a premieren, - vetette oda Szombath.

Nem ok nélkül beszélt, már régen várta az alkalmat. Sokkal jobban szerette Hildát és sokkal értelmesebb ember, semhogy azt hinné: apró és nagyobb gonoszkodások, rossznyelvűségek, visszamondások, hírhozások segíthetnek. A Vida-ügyet kelevénynek tartotta, mentül hamarabb fakad fel, annál jobb. A műtétet nem lehet siettetni, be kell várni az érési folyamatot.

Úgy érezte, legjobb szövetséges maga Vida Zoltán. Utána járt a dolgoknak. Szépen, felgöngyölítve ott feküdt előtte Vida élete. Ha Hilda ezt a mocskosságot meglátja?...

Aztán fejét rázta. Az a kérdés, hogyan látja meg? Ilyesmit nem lehet megmutatni, az ilyesmit saját szemünkkel kell észrevenni. Ami ott kint idegenben, mással történt?... A szerelmes, mindig benső vállvonogatással tér felette napirendre. Nem érdekli, nem tartozik rá. Az a másik Vida Zoltán volt, - mondaná Hilda, ha ilyesmiről beszélhetne vele. - Az enyém az, aki itt mellettem formálódott ki, aki nekem adta magát. A szerelmesek gondolkozásmódja ebben teljesen egyforma. Nincs különbség a szolgálóleány és a kormányzógyűrűvel doktorrá avatott tanárnő között. Mari a mindenes azt hiszi, hogy legénye csak Bözsivel volt aljas, szemét, piszok, de vele más, mert őt szereti. A doktorkisasszony is úgy gondolja: nekem akkor született, mikor megismertem. És lehet, hogy igazuk van - elmélkedett Szombath - vagy legalább is Marinak, a mindenesnek igaza van. Minden érzésben újjászületik az ember, aki érdemes erre a névre. De hát Vida Zoltán?...

Vajjon szabad-e embernek nevezni ezt a majdnem két méter magas óriást? A kérdést Hildának kell önmagában, önmagának feltenni.

Mert ha egyszer feladja a kérdést, akkor már minden rendben van. A válasz csak egyféle lehet.

Szombath Jenő most, hogy Dénesék előtt odavetette a tegnapi színházi estét, a kelevény fel-fakadását akarja sürgetni. Dénesben nem áll meg a szó, beteg lesz, ha tovább nem adja a hírt.

A házmester kinyitotta a kaput és kint az utcán Lenke halkán, furcsa bizonytalansággal hangjában, mint aki jobb meggyőződésének ellenére kötelességének tartja a mentegést, mondta:

- Egy kis szórakozás mindenkire ráfér.

A férfiak hallgatnak. Dénes nagyot sóhajt és pár percnyi tünődés után csak annyit mond habozva, tépelődve, mert hiszen maga fél legjobban attól, amit meg kell állapítania:

- Talán mégis jobb lenne?...

- Sokkal jobb lesz, - tette hozzá Szombath. Az ő hangja kemény, erős és határozott.

VII. FEJEZET.

Hilda azzal az aláhúzott figyelemmel hallgatta Szombath Jenő előadását, mely mindennél jobban bizonyította, hogy érdeklődéséhez mégcsak közel sem tud jutni, amit az újságíró beszél.

Pedig Szombath igen jó előadó. Ért a szavak önálló és helyzeti súlyához, ízléses és hatásos aláhúzásához. Újságíró kollégái egyhangúan megállapították, hogy sokkal jobban beszél, mintahogyan ír. Éppen ezért nem lesz belőle sohasem író, - mondták részvétellel. Részvétellel mondták, mert néha megvoltak győződve komor jóslatuk beteljesedéséről.

Az újságíró érezte, hogy Hilda figyelmét nem tudja lekötni. Azt is tudta, hogy Vida napok óta nem jelentkezett. A leány előrehajolva, nagy érdeklődést mutatva, de üres szemmel, bezárt lélekkel ült vele szemben. Egyszerre mély keserőséggel formálódtak ki Szombath szavai, az alkotó ember meg a nő viszonyát fejtegette:

- A férfi nagy cselekedeteit az asszony inspirálja, - így tanítja a történelem és az irodalom-történet. Ez rendben volna. Csak ott a baj, hogy a nők rendesen megakadályozzák az inspirált dolgok végrehajtását.

- Ugyan? - kételkedett udvariasan Hilda és arra gondolt: hátha hirtelen megszólal az előszobában a csengő, és...

- Sokratésről, a boldogtalan férjek öséről nem beszélve, az újabb korban is fantasztikus, félelmetes tragédiák zajlottak le. Ott van Dosztojevszkij tudatosan vállalt és hordozott vértanúsága, ott volt a mi Munkácsynk vészes viharokkal teli házaselete, ott volt a Tolsztoj-család tragédiája, aztán Mark Twain, aki igen boldogtalan férj és apa lehetett.

- És maga úgy gondolja?...

- Ilyen dolgokban ítélni?... A gondolkozó ember csak az egymásra utalt férfi és nő örök problémáját látja, mely ha a férfi alkotó erő: tudós, művész, író, megoldhatatlan. A férfi és nő együttélését csak «a nem lehet másként» teszi lehetővé. Menthetetlenül ki vannak egymásnak szolgáltatva, így is akad egy Schopenhauer, aki kemény, kegyetlen fensőbbiséggel, egy Strindberg, ki halálos tajtékozó gyűlölettel, egy Shaw, aki mosolygó iróniával mondja: az asszony ellen nincs segítség.

- És az asszonyok? - kérdezte Hilda - mintha egy pillanatra csakugyan megkapta volna az újságíró beszéde.

- A nő világszemléletéről ebben a dologban semmit sem tudunk. Találgatni?... Hiábavalóság. A nőírók és művészek, akik illetékesek volnának a felvilágosításban és tájékoztatásban, ebben a dologban, mind a férfiak által kitaposott úton járnak így hát én csak férfi-szempontról beszélhetek. Kezdjük a férfi és nő törvényes együvértartozásánál: a házasságnál. Higgye el, Hilda, minden házasság - a legbékésebb, a legharmónikusabb is - csupa háborúság. Az összeütközés ott kezdődik, hogy a férfinak van álma, hivatása, a nő pedig nagyon is tiszteli, kiszolgálja, eszményi rajongással veszi körül ezeket az elvont dolgokat, míg a családi élet alapját erősítik, vagyis népszerű nyelven beszélve, pénzt hoznak a konyhára. Amint azonban a hivatás, a munka szembe kerül a család életének biztosítottságával, megrövidíti a gyermekek jövődjének rendezettségét, akkor az anyagi lelkű nő, lelked jobbfelé, megértő barátja, egyszerre gyötrő, halálos ellenséggé lesz és nincs irgalom, nincs kegyelem, míg kényre-kedvre meg nem adod magad, vagy szét nem töröd az összeköttetés bilincseit. Most aztán gondoljon arra Hilda, hogy a férfi alkotó... Alkotó, teremtő erő, kinek az elgondolt, tollal megformált, márványba

faragott, vagy színekkel elővarázsolt gyermekei éppen olyan kedvesek, mint a húsból-vérből való magzatai. Természetes, hogy védi lelkének szülötteit. Csakhogy ami számára az eleven valóságnál is több, az az asszony számára álom. Nagyon szép, magasztos, minden megbecsülésre, tiszteletre, hódolatra érdemes álom, míg kenyérhez, hírnévhez, dicsőséghez, esetleg kiváltságos magasrendű élethez juttatja a családot. De mihelyst öncéllá akar lenni és nem az ő és gyermekei életének fenntartójává, biztosítójává, az asszony egyszerre felágaskodik és a férfinak meg kell ismernie a szende hitvesben, az önfeláldozó nőben legösibb, leghalálosabb ellenségét, aki azzá akarja tenni, amire alkotó ember - ha a legjobb férj és legjobb apa is - nem tud, nem akar válni: a család, a gyermekek rabszolgájává. Rabszolgává, kinek nem lehet más életcélja, mint az új nemzedék ellátása, biztosítása.

Hilda lelkéről már megint lepattantak a szavak. Csak várt - várt, minden csepp vérével, minden idegszálával. De Szombath nem adta fel a küzdelmet, hátha meg tudja fogni, magához bírja ragadni Hilda figyelmét?

- Xantippe nem gonoszlelkűségből gyötörte Sokratést, hanem mert a filozófia és etika atyja Athén piacán járkálva, oktatgatta a járókelőket a logikus és helyes gondolkozásra ahelyett, hogy ennivalót szerzett volna családjának. Az öreg Tolsztoj járhatott volna békésen muzsik-ruhájában, prédikálhat az igazi erkölcsről és elmélkedhetik az örök üdvösségről. Soha felesége - az áldott, jólelkű asszony - ebben meg nem zavarja. De a próféta szabad prédára bocsátotta könyveinek kiadási és fordítási jogát, ezt a nő nem tűrhette, mert a család érdekeit rövidítette meg vele és Tolsztojnak kivert nyomorultként kellett elpusztulnia egy vasúti állomáson. Dosztojevszkij felesége akkor alázta porig a férjét, mikor anyagi helyzetüket látta veszedelemben. A mi szegény Munkácsynknak, szédülten, támolyogva, kimerültségtől félholtan kellett társaságba menni, vendégeket fogadni, hogy a főúri meg pénzarisztokrata társaságnak, az amerikai milliárdosoknak, a sajtó képviselőinek, állandóan szeme előtt legyen. Mark Twain idősebb korában olyan világszemlélettel kezdett rokonszenvezni, mely könyveinek kelendőségét kockáztatta. Akkor jött a családi tortúra, melyről sok csúnya dolgot meséltek annak idején. És az a szomorú, hogy el is lehet hinni a meséket. Mert az emberek - különösen az asszonyok - akkor a legkegyetlenebbek, amikor a körülmények úgy állítják őket szembe a másik féllel, hogy a leghajmeresztőbb embertelenség is csak jogos önvédelemnek tetszik. Keppler Borbáláját büntudat gyötri, mert megcsalja férjét. De semmiféle nyugtalanságot nem érez amiatt, hogy Kepplert a tudós becsületéhez nem méltó dolgokba hajszolja. Sőt... Ahogy Madách mondatja vele: «reggelre ne feledd a pénzt». Az asszony, ki férje lelkében halhatatlan munkát fojt meg, korántsem érez olyan nyugtalanságot, mintha gyermekének nem tud meleg kabátot, vagy cipőt vásárolni. Mivelhogy háború folyik itten a férfi és a nő között és emlékszik, Hilda, Schiller Wallensteinjéből «kegyetlen a háború, nincs könyörület».

Hilda összeszedte magát és élénken közbevágott:

- Jól van, kedves Jenő... de hát gondolja, hogy nem voltak asszonyok, akik...

- Természetesen voltak, - bólintott az újságíró. - Voltak asszonyok - a világirodalomnak, a művészetnek és történelemnek ez a része még várja íróját - akik együtt mentek fel férjükkel a halhatatlanság útján. És nem lehetetlen, hogy az ő szívük vére tette puhává, termékennyé a talajt, melybe a férfi az öröklét számára vetett, az ő könnyeik öntözték a csirát, mely aztán diadalmas életté nőtt. Mit adtak ezek a nők önmagukból? Nem is fontos. Ezt talán könnyen adták. De - s ez lehetett a keserves áldozat - mit adtak oda gyermekeikből? Kell, hogy minden tisztelet és hódolat megadassék a kivételes teremtetéseknek, még ha az ismeretlenség homályában veszett is el nevük. Mert azt hiszem, anyának talán születik az asszony, de igazi feleségnek - hozzá még alkotó férfi élettársának lenni - ehhez tehetség, elhivatottság kell. Érdek

nélkül zengtem el a hosszú, dicshimnusz, hiszen tudja, hogy csak szürke újságíró vagyok és - és nem is lesz már énbelőlem egyéb.

Hilda gyöngéden, mélységes szomorúsággal simogatta meg Szombath kezét. Az újságíró lehajtotta fejét, nem akart Hilda szemébe nézni.

Tele van a szíve szánalommal, részvéttel, szomorúsággal, - gondolta. - Csakhogy nem én értem. A saját maga bánata érzékenyítette el. Vida ma megint elmaradt.

* * *

«Apus holnap délelőtt egy órákor várja. Ági.»

A kis papírszelet meglehetősen gyűrött. Vida Zoltán kisímítja és otthon megegyeszer elolvassa. Tegnap este dugta kezébe Ági, színház után, míg Hóbinkáné az autóban elhelyezkedett. Vida mosolygott, mikor a papírlapot kezében érezte. Nem is gondolt egyébire: a kis majom elég ügyesen csinálja.

Csak akkor nézte meg a papirost, mikor Hóbinkáék autója már kifordult az utcából. És mikor az írást elolvasta, arca teleszökött vérrel. Hát Ági beszéde nem csak amolyan gyerekes fecsegés? A kisleány felesége akar lenni. Lám, lám.

Vida Zoltánt a «szép fiúk» átka kísérte végig egész életén. Az asszonyok többet rontottak rajta, mint amennyit ő ártott nekik. Gyönyörű, óriás fiú s a nők szeme megakadt rajta. Akkor még ő volt a zsákmány, de hamarosan vadász lett belőle. Apját háborúba vitték, mikor a fiú legveszedelmesebb kamaszéveit élte, forrongások és lázadások között. Nem, nem volt egészen frázis, mikor Vida az ő elátkozott és megmérgezett nemzedékéről beszélt. Az átmenet egyik életkorból a másikba, soha nem volt könnyű. Billegő pallón járunk, mindnyájan, míg gyermekből felnőtt emberré, dolgozó, küzdő harcosból, szemlélődő öreggé leszünk. A tavasz jövetelét szeszélyes, veszedelmes, bomlott időjárás jelzi és milyen viharok dúlnak, milyen vad birkózások, keserűségtől megmérgezett, alattomos lázadások, míg a természet megadja magát az ősnek. Ezt a harcot mindig, mindenkinek meg kellett vívni. De régen, mikor a tavasz jött, vagy mikor az ősz reánk szakadt, mikor fogunkat, öklünket összeszorítva kellett saját magunkkal tusázni, legalább a körülöttünk lévő, külső világ volt szilárd. Most velünk együtt folyt a harc, kint is. Mindenki mindenki ellen. Ott kint a harcmezőn a testek tépték, marták, ölték egymást, idebent az új átértékelések, a megváltozott lelki magatartások háborúja dúlt és veszedelmesebb volt az élet, mint odakint. Ennek a benső, lelki háborúnak több a lelki halottja, nyomorékja, emberroncsa, mint a marnei-csatamezőnek, vagy a Doberdónak.

Vida Zoltán, a jómódú házból való fiú, ott élt az ő kis világában, ahol minden ajtó szinte magától nyílt meg előtte. A nálánál egy-két évvel idősebb fiúkat már kivitték a harctérre és Vida Zoltán alig tizenöt éves korában férfinak számított.

Ezek között a gyerekférfiak között az volt szerencsés, akire gondok, felelőségek szakadtak. Az olvasókönyvek erkölcstana lehet lapos, lehet humoros közhely, - de igaz. Veszedelmek, felfordulások, földrengések, égi háborúk idején rájön az ember, hogy a megmosolygott köz-helyekben mély, megcáfолhatatlan, elemi erő és igazság van. Különben nem is válhattak volna közhelyekké.

A fiúk, kikre súlyos gondok, terhek szakadtak, kik úgyszólván, máról-holnapra családfenn-tartók lettek, állták a földrengést és az égiháborút. A felelősség olyan súllyal szakadt rájuk, hogy az általános külső és belső ingadozás, recsegés-ropogás közben bele lehetett fogózni.

Vida Zoltán családját vagyoniilag nem sújtotta a háború. Amijük volt, csekély veszteséggel megmaradt. Vidáné, mint a kúnszállási nőegylet elnöknője jótékonykodott, kórházakat látogatott, meleg ujjasokat, kézmelegítőket kötött a katonáknak. Különben pedig egyedül élt a házában fiával.

Zoltán kalandjai, kilengései, zavaros nőügyei megdöbbentették. De akkoriban már fejtetőn állt minden és köröskörül égett a világ. A fiatalok - fiúk, leányok vegyesen - készültek az új életre, melynek első programpontja volt: «vége mindenféle nemi rabszolgaságnak». Az új világ azzal kezdődött, hogy a szabad szerelemből nem pusztán elméleti vitákat rendeztek, mint ahogy az elmúlt évtizedekben divatos volt. Nem elmélkedtek a problema felett, hanem gyakorolták.

Vida Zoltán előljárt az új eszmék hirdetésében a gimnazisták között. Elméleteit a gyakorlatban is szorgalmasan érvényesítette. A leányok, ha lehet, még jobban megkerülgtek, mint a fiúk, Kúnszálláson éppen úgy, mint másutt.

Apának, anyának lenni soha nem volt könnyű állapot. A harmónikus szülői öröm körülbelül olyan reális alapon nyugvó, mint a boldog gyermekkorban való hit. Öregekről, fiatalokról, szülőkről, gyermekekről - az egész emberi nemről - beszélve mondja Goethe: *«Sorsára és ködös ösztöneire hagyva, hordja az emberlét nem könnyű terhét.»*

Szülőnek lenni a háború vége felé még sokkal nagyobb és nehezebb feladat volt, mint máskor. Az apák, ha pár napra hazajöhettek a harcterről, riadtan bámulva, megdöbbenten nézték kipirosított, térdigérő ruhába öltözött leányaikat. És a fiúk, kik a «múlt korhadt kerítésének ledöntéséről», a «régí világ temetéséről» szavaltak, ahelyett, hogy tanulnának és munkájuk után látnának? Hát nem elég a döngetés, a temetés ott kint? - gondolták a szerencsétlen apák. Az itthonmaradtaknak hozzá kellene látni az építéshez. De hát mi történik itt?... És mikor jól körülnéztek, már nem is bánták, hogy vissza kell menniük a frontra.

Feleségeik?... Megkérdezték, mi történt itt? Mi lett a gyermekekből?... Az asszony szeme könnybelábadt és nem mert arról beszélni, hogy a gyermekek lelke, teste, vágya, akarata kiesett kezéből. Ez volt a jobbik fajta nő. A másik fajta vállat vont, együtt rúzsosztá száját leányával, ellenben külön weekendezett saját gavallérjával. Könnyesszemű, letört, elgyötört idegzetű, vagy festettarcú, dancigban mulatozó feleségek fogadták a harcterről hazatért férjeket és apákat, akik ha nem is beszéltek róla, de komolyan hitték, hogy kint, a Doberdón inkább talál békességet az ember, mint otthonában.

Vida Márton kétszer kapott szabadságot, hogy hazamehessen. Keménykötésű ember volt testében-lelkében és mikor felesége riadt, félénk, titkolódzó pillantását meglátta, mindjárt tudta, hogy a fiúval van baj. A tanárok, akiket felkeresett, tele voltak panasszal. Az igazgató levélben hívatta és csendes eltávolításról beszélt, mert különben a fiút kicsapják az iskolából. Smoda Kelemen úr, a patikáros majd bővebb felvilágosítást adhat.

A bicegő Smoda azonban egyszerűen elfordítja fejét, mikor Vida Márton köszön neki és Vida Márton hamar megtudja az okát. Fia nemcsak kikezdett a bicegős patikus feleségével, hanem három hétre felrándult vele Pestre. Kúnszálláson jól tudják, hogy Smodánénak nem ez volt az első kirándulása, de eddig nem vitt el az efajta útra férje pénztárából csinos kis összeget. Mikor három hét múlva bűnbánóan és pénz nélkül visszajött, a bicegős ember, mint máskor is, megbocsátott neki. De a Vida-fiút feljelentette a gimnáziumban. Azonfelül Vidánénál bűnvádi feljelentéssel is fenyegetődött, mert a töredelmes és zokogó Smodáné azt állította, hogy a pénznek csak egy része kellett a hotelszámlára, az új kosztümre és a divatos fehérneműre, a többi Zoltán a «Tartsunk össze» című klubban elkártyázta. Vidáné fizetett a patikusnak és a becsületében megsértett férj elállt a bűnvádi feljelentéstől, de a gimnázium igazgatójánál tett

látogatását nem vonhatta vissza. És örült is, hogy ezt nincs módjában megtenni. Félt, hogy Vidáné újabb pénzázdozata kísértésbe vihetné.

Itt már nem lehetett segíteni. Zoltánt ki kellett venni a gimnáziumból. Apja ököllel törte volna össze az arcát, ha az asszony közjük nem áll. Vida Márton kijelentette, hogy nem tűri tovább a fiút a háznál. Pestre vitték, egy hírhedt magániskolába.

Vida úgy ment vissza a harctérre, hogy meg se csókolta feleségét, leveleire is kurtán-furcsán válaszolt. A Doberdó pokla nem rémítette úgy, mint az, hogy mi lesz a fiával?

A fiú, mint a hírhedt iskola egyik jólfizető tanulója, élte világát. Ebben az időkből még az állami iskolákban sem vették túlon túl szigorúan a dolgot. Egy-két év s a Vida korosztálya lesz soros. A komoly pedagógusok is úgy gondolták, a hadiériettség csak arra való, hogy ott kint valamennyire elviselhetőbb legyen, ami a szegény gyerekekre vár.

Vida itt Pesten, a felfordult világban elemében volt. Az itthon harcoló fiatalságnak, ha komolyan vette dolgát, akár a jobb-, akár a baloldalon nehéz volt helytállása. Ledönteni való bálványoknak nevezték, ami ellen harcoltak, de nehéz olyan bálványok ellen küzdeni, melyekben még hisz az ember. Vida Zoltánnak az adott erőt, hogy soha semmiben nem hitt.

«Nappali komédiás», - ahogy Szombath Jenő mondta róla. - Ha nem is nagyszabású, de az ügyesebbek közül való. A nők ösztönszerűen segítő társai.

Mikor Vida leérettségizett, már teljes volt a felfordulás. A katonák özönlöttek hazafelé. A háborút elvesztették és a nemzetnek talán nem is a veszített háborúban volt a tragikuma, hanem, hogy nem bírt szerencsétlenségének magaslatára emelkedni.

A forradalmak egyformán dobják felszínre a mindenféle színű és fajtájú salakot. «Ausschussware der Natur» - mondja az öreg Goethe a forradalmi emberekről. És ha az öreg kegyelmes úr ebben a dologban kissé elfogult, Danton, aki jól ismerte a forradalom természetrajzát, mert hiszen ő csinálta, egy nyilatkozatában, mikor szemére vetették, hogy csatornatisztítókkal dolgozik, így válaszolt: «szívesen dolgoznék én Rochefoucauld herceggel, de nem jön a táboromba».

Vida ezekben a napokban ott úszott az árral, de nem tudott a hullám tetejére jutni.

A kúnszállási pallér hazajött a harcterről, felesége diadalmasan és remegve, hízelgő mosolygással és könnyörgő könnyek között jelentette, hogy Zoltán fényes eredménnyel letette az érettségit és haza szeretne jönni. Az öreg morgott valamit, amit beleegyezésnek is lehetett venni.

Vidáné gyorsan megírta a jó hírt fiának, az szerény, megadó hangon válaszolt.

«Köszönöm... Köszönöm, hogy felém nyújtjátok kezeteiket. Úgy érzem, nincs is más támaszom ebben a felfordult világban. És nincs is más béke, megnyugvás - talán, ha még ha nem vészett ki a földről - öröm, mint, amit mi egymásban tudunk majd találni».

Csak hogy mielőtt levelét elküldte volna, megjött a híradás, hogy a «Holnap hajósai» című ifjúsági egyesület titkárának választotta.

Végre!... Hát most kiugorhat a névtelenek csapatából.

Összetépte a levelet és másikat írt. Ez csak apjának szólt.

«Köszönöm a meghívást, de nekem itt kell maradni a helyemen. Ez kötelességem az új világgal szemben, melynek építésén dolgozom.»

Vida Márton tűzbe dobta fia levelét és egy szót sem szólt sápadt, remegő feleségének. Csak mikor látta, hogy az asszony napjában négyszer megy ki az állomásra a pesti vonatokat lesni, vetette oda:

- Nem akar hazajönni és nem akarom, hogy te tovább várjad.

Az asszony lehajtottá fejét és sokáig nem mert férje előtt fiáról beszélni.

* * *

Vida akkor került össze Pogány Mártával, mikor a «Holnap hajósai» már alelnökökké választották.

Márta is Kúnszállásról jött fel. Ott egy osztállyal feljebb járt a gimnáziumban, mint Zoltán. A kis városban nem igen érintkeztek. Vidáék a kúnszállási előkelőség élén állnak, Márta apja városi írnok.

Itt Pesten, mikor összekerültek, új ismerősként álltak egymással szemben. Márta alapvizsgázott, mikor Vida beiratkozott az egyetemre. A leány nem járt a «Holnap hajósai» közé, valahogy félvállról nézte az ifjúsági mozgolódásokat, Vida szerette volna «beszervezni», de Márta fejét rázta.

- Nézze, fiam, - Márta nem ment bele az akkor általános tegeződésbe - nekem annyi dolgot ad a ma, hogy nincs időm a holnap hajósaival együtt csónakázni. Minden jót kívánok maguknak, de a szobám béréért, a ruhámért, az ebédért és reggeliért kell harcolnom.

Mikor Vida keményen rátámadt közönyössége miatt, mellyel az emberiség sorsát nézi, a leány vállat vont.

- Zoltán, én már sokat gondolkoztam azon, hogyha valaki asztalt akar csinálni, vagy cipőt, beáll egy műhelybe inasnak. Nem ül addig a gyalupadhoz, nem vesz dikicset kezébe, míg alaposan ki nem tanulta mesterségét. Csak két dolog tudása születik az emberrel. Ezt úgy látszik, nem kell tanulni. Ehhez mindenki ért, aki hozzálát: a drámaírás, meg a politika.

A fiatalember haragosan otthagya Mártát. Aztán pár hét múlva megint csak találkoztak. Összehozta őket a leány fanyar fölényességbe burkolt, önmaga előtt is titkolt, de egyre erősödő vonzalma és a fiatalemberben makacs csökönyösséggel dolgozó «csakazértis».

Micsoda?... Ez a kopottkabátú, vásottkesztyűs nő, a kúnszállási városi írnok leánya nem akarja amit a legtöbb nő akar, ha Vida bájos, meleg mosolyával, vagy fensőbbes, cinikus Don Juan-pózban utána nyúl?... Ha volt valami, amihez értett, ez a nőekkel való bánásmód. Ösztönszerűen, már az első közeledéskor megérezte, milyen alaphangot kell leütni.

Vidát megkapta a keserűség, a nyers öngúny, melybe a leány gyöngéd feloldódás utáni vágyát, magányosságban való szomjúhozását úgy be tudta takarni, hogy ő is csak hosszabb ismeretség után vette észre.

Hanem aztán, mikor észrevette, akkor már győzelmesen haladt előre. Márta is olyan, mint a többi, csak más jelmezt visel.

* * *

És talán mégsem jut közel Mártához, ha el nem érkezik a leszámolás ideje.

A «Holnap hajósai» áteveztek a kommunbe. Alapjában senki nem vette őket komolyan. Akinek felajánlották szolgálataikat, talán legkevesbé. Vida számára az egész forradalmasdi nem volt egyéb, mint később az írás, nagy szociológiai könyvek tervezgetése: a rendszeres, fegyelmezett munkavállalás elől való menekülés, kibújás. Nem akart - ami még nagyobb

szerencsétlenség - nem tudott dolgozni. Irtózott a rendszeres munkától. Talán mert érezte, hogy hiába is vállalná, riadtan menekült tőle, ahol csak fedezéket látott.

A kömmün összeomlott és Vida Zoltán a forró nyári estén dideregve gubbasztott Pogány Márta lakásán. Itt valahogy biztonságban érezte magát. A fiatal leány annyira távol tartotta magát minden mozgalmától, hogy a «Holnap hajósai» ellenforradalmisággal vádolták és fel akarták jelenteni. Márta a legnagyobb világfelfordulás közepette készült tanári vizsgájára és órákat adott. Mert mikor trónusok rombadőltek, térképek újra rajzolódtak, az emberek azért tovább taníttatták gyermekeiket németre, franciára, angolra. Sőt akadtak házak, ahol nem fehér pénzzel, hanem igazi nemes valutával: vajjal, cukorral, tejjel, tojással fizettek.

Márta ezen a nyári estén igazi teát főzött a didergő férfinak és igazi cukorral édesítette. Aztán hallgatta, amint a nagy darab ember a félelem deliriumában dadogja:

- Ha Bécsbe kiszökhethnék... Onnét eljuthatnék Drezdába, a nénémhez. Ma még lehetne.

- Hát akkor indulni kell. - A leány hangja erős volt, határozott, kemény.

- Nincs pénzem, mert...

Márta legyintett. Még békességes időkben sem érdekelte, hogy valakinek miért nincs pénze? Ez a tény csak azok előtt szorul magyarázatra, akik nem akarnak adni.

- Mennyi kell?

- Ha kék pénzem volna, elég lenne negyven korona. Bécsből majd sürgönyöznék a nénémnek és -

Márta kinyitotta szekrényét. Tizenöt koronája volt. Átadta Vidának. Aztán kabátot, kalapot vett és csak annyit mondott:

- Várjon meg, visszajövök.

Félóra múlva már hozta a pénzt. Vida a leány kezére borult:

- Hogy tudta ilyen hamar?...

Márta furcsa, fanyar grimasszal mosolygott.

- Soha senkitől nem kértem életemben s így rengeteg el nem használt tőkém gyűlt össze. Mikor először indul az ember pénzvadászatra, nem jár eredmény nélkül.

- Márta, mit mondhatok én magának? Szabad-e nekem most beszélnem? Itt állok kiverve, nyomorultan, magába kapaszkodom, ne hagyjon el.

- Nem hagyom el, Zoltán.

- Én majd akkor fogok beszélni, mikor felemelt fejjel állhatok maga előtt. Nem így összehúzó, mint az űzött vad. Márta, nagyon megvet, hogy ilyen, ilyen gyöngének lát? A szemem sem merem magára emelni. Márta...

Nem tudta folytatni, odaborult a leány karosszéke elé és úgy dadogta:

- Nem merek, nem tudok az arcodba nézni, Márta...

A leány lehajolt hozzá és felelet helyett magához szorította az elgyötört, remegő férfit. Amit nem tudott elérni a szívós, kemény ostrom, a szavalás, az elmés gúny, az erőszak és a gyengédség, a követelőzés és kérés, azt megtette a szánalom. Márta erős tudott lenni a férfival szemben s ami ennél sokkal több, erős volt a saját szerelmes vágyaival, beteljesülést sürgető, parancsoló idegzetével szemben, de elvesztette a csatát, mert a könyörület, az irgalom, a

minden szerelmes asszonyban ott lappangó anyai érzés, hogy védje, mentse, oltalmazza, vigasztalja a férfit, erősebb volt mindennél.

* * *

- A feleségem vagy, - mondta Vida - mikor Márta a vonathoz kikísérte. Szerencsájuk volt. Márta ismerte az egyik pályatisztet, kinek gyermekét tanította. A tiszt kezükre járt és Vida pár pillanat múlva már a bécsi vonat harmadosztályú kupéjában ült. Márta gyorsan búcsúzott, minél kevesebb feltűnés, annál jobb. Egy sarokba húzódva várta, míg a vonat elindul.

Aztán már csak akkor találkoztak, mikor Vida dolga rendbe jött.

Drezdában lakbizonylatot szerzett, a hivatalos írás bizonyította, hogy Vida ott lakott, míg Magyarországon a kommün uralma tartott.

Még Drezdában érte a hír, hogy anyja meghalt. Mikor hazaérkezett, anyai örökségét felvette és kezdődött megint a vidám, gondtalan élet.

Mártával a véletlen hozta össze az egyetemi körben. Akkor már hetek óta Pesten mulatozott. A leány úgy nézett rajta végig, mint egy idegen. Vida Németországból ötszavas képeslapokat küldött egy darabig, aztán ezt is abbahagyta.

- Édes Márta... - és mindkét kezét nyujtotta a fiatal nő felé. - Hogy én mennyit gondoltam magára.

Fiúk, leányok lebzseltek körülöttük, Vida feltűnő hangossággal, nagy aláhúzottsággal örült, mint mikor egy kedves jóismerőst látja viszont az ember. Ismerőst, amilyenből vagy két tucatot hagyott itt Pesten.

Márta odaadta kezét, biccentett és tovább akart menni.

- Hálátlan kutya vagyok, - folytatta Vida most már halkabban. - De azért ne tegyen fel rólam több rosszat, mint amennyit megérdemlek. Soha, soha el nem felejttem, milyen kedves és jó volt hozzám.

- Nagyon helyes, - mondta Márta. - Legalább egyikünk emlékszik rá.

De hát mit akar tőlem? - dühöngött Vida, mikor egyedül maradt. - Talán csak nem gondolja, hogy azért a bolondságért feleségül fogom venni.

A «bolondságról» eszébe jutott a negyven korona. Ezt el is küldte Mártának. Márta egy komplett-reggelit evett belőle. A negyven korona ebben az időben pontosan hatvannyolc fillért ért.

* * *

Vida Zoltán egy évvel később került össze Hildával.

Hát ez aztán egészen más, mint amilyenek eddigi kalandjai, szerelmei voltak. A tisztaság, a finomság, a lelki előkelőség, a mély kultúra, az úri család, az a különös egyéni légkör, mely Átsék házatáját körülvette, megfogta. Most komolyan gondolt arra, hogy hazaérkezett, otthont talált és ebben a házban gyökeret fog verni.

Szerelmes volt Hildába? Ezzel a kérdéssel már ismeretségük első percétől kezdve viaskodott. Ha eddigi szerelmeire gondolt, határozott nemmel kellett felelnie, mert ami a lányhoz kötötte, semmiképen nem hasonlított a régi érzésekhez. Nem arról az elcsépelte igazságról volt itt szó, hogy minden szerelem, új és más. Vida érzelme soha nem is volt szerelem, csak vágy. A lelki magasabbrendűséget, az acélos akaratot, az élettel való nyílt és bátor magatartást szerette a leányban. Mindazt, ami belőle hiányzott s aminek hiánya folyton gyötörte.

A nappali komédiásságot Hildával szemben sem tudta megtagadni. De a komédiázás jó-hiszemű. Nemcsak másnak akarta mutatni magát, mint amilyen, de más is akart lenni.

Mikor Átsék házához kezdett járni, már rég nyakára hágott anyai örökségének és abból élt, amit apja és néne küldöztek. Őszintén, igazán sajnálta, hogy nem őrizte meg pénzét. Ha nem is sok, de meg lehetett volna vele indulni. Mert ezekben az időkben semmiképpen nem tudta életét Hilda nélkül elképzelni, ragaszkodott Átsnéhoz, mulatott Dénessel és Lenkével. Lenke volt különben az egyetlen szép nő, akit a sors útjába hozott és akivel nem kezdte meg kisdéd játékait.

Átsék világa olyan új volt számára, mintha egy idegen bolygóra jutott volna. Odahaza Kún-szálláson, a szülői házban mindig halálosan unatkozott. A tisztesség, a korrektség egyértelmű volt számára az unalommal, a nehézkességgel, a nagyképűség és nyomottság áporodott levegőjével. Itt, Átséknál az emberek elmések, ötletesek, színesek, mulatságosak. Éppen olyan korrektek, mint apja házában, de ez a korrektség nem nehezedik rá és nem sújtja le minden pillanatban az embert. Átséknál a lelki emelkedettség, az erkölcsi bátorság nem ünnepi ruha, lényükhöz tartozik és éppen olyan könnyed, mint humoruk kedvessége, hangulataik színe, ragyogó intellektusuk és megható naivitásuk.

Vida érzése, legalább is az első időkben, teljesen őszinte. Csakhogy ez az érzés hasonlított Agrippinához, ki tudvalevőleg méhében hordta gyilkosát.

Mindaz, ami a férfit Hildához vezette, egyben segítette az eltávolodást. Érzelmi odaadásával együtt született meg benne alacsonyrendűségének tudata. Ez az alacsonyrendűségi érzés, folyton nőtt, növekedett és első megnyilatkozása, amikor Vida félig tréfásan, félig keserű mosollyal fordult Hilda felé:

- Maga drágám olyan ügyes. Magának minden sikerül.

Hilda nagy, szürke szeme tágra nyílt. Egy pillanatra szinte megdöbbsent. Mi is az ő ügyessége?... Mióta a gyermekcipőkből kinőtt, dolgozik, állandóan, pihenés nélkül. Anyjának éppen elég Dénes támogatása, Hilda becsületbeli kérdésnek tekintette, hogy teljesen saját erejéből és munkájából éljen.

Egy pillanatig a szembenálló férfi arcába nézett és furcsa rianást látott maguk között. Arra kellett gondolnia: harminc esztendő és soha még nem állt meg a maga lábán.

De annyira szerette a férfit, hogy elverte magától a gondolatot. Az «ügyes» jelzőért, bár érezte, hogy nem érdemli meg, nem akart megsértődni. Úgy gondolta: Zoltánt keserűvé teszi az időleges sikertelenség. Mert, hogy csak időleges, azt Hilda biztosra vette. Aki valamirevaló ember, azt nem üldözheti állandóan a balsors, - úgy-e, anyus? - kérdezte Átsnétól, amikor magukra maradtak.

Átsné mosolyogva bólint. De sem mosolya, sem bólintása nem tetszik Hildának. Mintha nem volna jóhiszemű. Nem ezt várta. Megnyugtató történetkéket, úgynevezett csillapító anekdotákat várt, amelyek anyjánál mindig bőven vannak raktáron.

Átsné megérezte, hogy mit követelnek tőle. Most már erőt vett magán és nagyon élénken beszélt:

- Tudod, én azt hiszem, csakugyan vannak «peches» emberek, de ez nem jelent semmit. Vagy legfeljebb csak annyit, hogy egy-két órával többet kell dolgozni minden nap. Én legalább mindig így segítettem magamon, mikor a szerencse nem üldözött tolakodásával.

Kis félreértések, gyorsan elmúlnak, bízatta magát Hilda.

Így is volt. Csakhogy mindig újak jöttek. Merthogy fogantatási csírájukat nem lehet elpusztítani. Az is átokká változik, ami más természetű embernél áldássá lehetne.

Az is baj volt, hogy Vida Zoltán, ha nem is szerelemmel, de komolyan szerette Hildát. Más nővel szemben soha nem gyötörte az alacsonyrendűség. Gőgös volt saját férfiasságára és bánta is a többi. De Hildánál nem elégítette ki a «szépfiú» szerepe.

Saját sérelmének érezte, mikor Hilda kitüntetéssel letette a tanári vizsgát, mikor kormányzógyűrűvel doktorált, mikor állást kapott. Ez mind egy-egy ökölcsapás az ő arcába. Hiszen ő még mindig egyhelyben áll.

Ha nem szereti komolyan Hildát, cinikus vállvonogatással fogad mindent s vigaszt talál abban, amiben eddig vigaszt talált: «mégis én kellek neki jobban, mint ő nekem.» De most nem bírt megnyugodni, bár világosan érezte, hogy a leány érzése az erősebb, a hevesebb. Mindegy. Hilda fent áll és ő lent maradt.

És ezt a ferde helyzetet nem tudta jóvátenni sem Átsné gyöngédsége, sem Hilda szerelme. Nem tudta jóvátenni, hogy Hilda a pályáján való előmenetelt az utóbbi időkben dugdosta, rejtegette. Sikereiért szinte bocsánatot kért, olyan csendes, béketűrő volt, néha úgy megalázkodott, ahogy az igazi nagy és nemes lelkek csak a sikertelenséggel, a szerencsétlenséggel szemben tudnak megalázkodni.

Átsné sápadt arca még színtelenebb, mikor látnia kell: mi lesz az ő öntudatos, saját értékét átérző és megbecsülő leányából. De ha beszélni akar erről, torkán akad a szó. Mit is mondhatna, amit Hilda éppen olyan jól nem tudna, mint ő? Hogy ez a gyönyörű emberpéldány sem támasz, sem barát, sem segítőtárs soha az életben nem lesz. Ebben a férfiben az alkotó tehetségek minden nyugtalansága, kilengése, szertelensége ott él, - a tehetség nélkül. Átsné akkor még azt hitte: ez a legrosszabb, amit Vida Zoltánról tudhat.

* * *

Hóbinka Ágival Átséknál ismerkedett meg Vida Zoltán. A kislány valami elhalasztandó óra ügyében szaladt fel s mert nagyon ragaszkodott Átsékhoz, elkezdett ott kerepelni. Kerepelés közben érkezett meg Vida, lehangelten, rosszkedvűen, mint az utóbbi időben mindig. Közben Vera is bejött, Hilda teát hozott és mindnyájan asztalhoz ültek.

Vida Hóbinka Ágit jelentéktelennek, értéktelennek találta. Csak mikor észrevette, hogy az kitágult, kerekrenyült szemmel hallgatja, mosolyodott el - és rosszkedvének, lehangeltságnak egyszerre vége lett. Külföldi útjáról, bolyongásairól beszélt, színesen, fordulatosan, megérezkítő szavakkal. Ági elbűvölten, előre hajolva ült székén, Vera arra gondolt, hogy ilyen szépen csak a Csizmás Kandúr tudna beszélni.

Ági karkötőórájára nézett, aztán hirtelen felkiáltott:

- Lesz most «zrí» odahaza. A mamának azt mondtam, nyolcra otthon vagyok. Szerencsére vár az autó.

Áginak nem volt könnyű dolga, míg Vidát sikerült meghívatnia a Jávor-utcai villába. És még nehezebb lett az ügy, mikor otthon észrevették, hányat ütött az óra? De Hóbinkáné soha nem tudott mást akarni, érezni, gondolni, mint Ági, Hóbinka Gáspár pedig - - -

Hóbinka semmiképpen nem értette, hogy miért szavalnak az ő házában olyanokat, amilyeneket színházban hallott, amikor az asszonyok egyszer-máskor erőszakkal elcipelték. «Ez az ember Ágihoz tartozik»... «Lelkük összeforrott»... stb. «Az élet értelmét csak együtt találhatják meg»... stb.

Hóbinka a szavalásra csak vállát vonogatta és azt mondta: számárság. De amikor felesége a színházi szólamokról áttért a rendes mindennapi beszédre és olyanokat mondott, hogy Ági két és fél kilót fogyott, nem eszik, bróm nélkül nem tud aludni és hőemelkedése van, Hóbinka Gáspár türelmét vesztette. Eddig csak feleségével tárgyalt, az asszonnyal szemben mindig több volt a bátorsága, mint a kisleánnyal. Most azonban összeszedte erejét és komoly alkudozásba bocsátkozott Ágival.

Ha a szerelmes leányok érvei kétségbeejtően egyforma butaságok, az apák hadműveletei sem árulnak el hannibáli vagy napoleoni eredetiséget. Molièreből ismerjük az efajta tusákat. Az apa ékszert, új ruhát, öreg zongoramestert ígérget; a beteg leány csak búsan rázza fejét, míg a kotnyeles szobaleány minden újabb ajánlatra odavágja: «Férj kell neki!»

Hóbinka Gáspár is hiába beszélt a szép olaszországi, meg párisi útról, sőt hiába az új meglepetésről, Ági külön kis sportbalillájáról. Ági egy szót sem szólt. A kotnyeles szobaleány sem jött segítségére, de Hóbinka tisztán, világosan hallotta: férj kell neki.

Ebbe a ténybe Hóbinka úr bele is nyugodott volna, csak a kiválasztott alanyra nézve nem volt egy véleményen Ágival.

Egyelőre megsímogatta leánya fejét és azt mondta: egyetlen gyermekének boldogsága olyan fontos ügy... gondolkoznia kell. Mindenesetre beszélni akar a fiúval, akit mindössze egyszer látott és szót sem váltott vele.

Ági ezen az estén lopta Vida Zoltán kezébe a papírlapot. És a férfi arca teleszökött vérrel, amikor olvasta. Lám, lám, a kis majom. Hát komoly a dolog?... Azt hittem, a csókolódzásnál maradunk.

* * *

Reggel korán ébredt és nagy fejfájással.

Beteges hiúsága már úgy, ahogy megkapta a magáét. Most arra gondolt, hogyha ma délelőtt elmegy Hóbinkához, az komoly bejelentése valaminek, aminek gondolatával, eshetőségével eddig csak úgy magában játszott.

Hogy elszakadjon Hildától és Átsék házától.

Együtt gondolt a leányra, meg a légkörre, mely körülvette. Átsék otthona tulajdonképpen kedvesebb volt neki, mint Hilda.

És egyszerre olyan mélységes szomorúság borult rá, hogy maga is megdöbbsen tőle.

Nem is tudtam, hogy ennyire közel állnak hozzám, - gondolta és elcsodálkozott.

A csodálkozásában azonban már benne volt az eltávolodás is.

Amíg az Ágival való ügy egy kis - igaz egyre forróbbá váló - flirt volt, semmi nyugtalanságot nem érzett. Eszébe se jutott, hogy Hilda ellen vét, vagy megalázza azt, akit szeret, aki szereti őt. «Mi van abban? - és vállát vonogatta. Ha a kisleánynak öröm, nekem se kellemetlen. Hát aztán?... Hildának mit ártok vele?...»

Házasság?... Ez igazán csak Áginak juthatott eszébe.

- Csacsi vagy, - mondta Áginak, mikor az előhozta a dolgot. - Úgyse adnának hozzám, - tette hozzá, de azért furcsán megdöbbsen a szíve. - Nem is vennék el, - nevetett és megficskázta Ágit. Aztán úgy ölelte magához, ahogy eddig még soha és csókokkal borította be arcát, haját, nyakát. Közben buzgón ismételte: Hogy vegyelek el? Miből tartsalak el? Dúsgazdag apám egy veszekedett fillért sem ad. Még anyai örökségemet sem tudom megkapni tőle. Na látod, te

kis csacsi. Hiszen, ha így lehetne, mindig a térdemen ülnél és... Dehát be kell jelenteni a lakásunkat, hogy írod a cédulára? Lakása: Vida Zoltán jobb vagy bal térdén. Na, elég volt drágaságom és ne sírj, mert puhára verlek.

Úgy beszélt vele, mint Verával, a Csizmás Kandúr reménytelen imádójával szokott, de közben nyugtalanul nézegette a leány kigyúlt arcát és könnyes szemét.

Ostobaság, mondta magában, mikor hazafelé tartott. Úgyse adnák hozzám. Egyetlen leány, nagyon gazdag. Majd valahogy kiverik, kiravaszkozzák, kihízelgik lelkéből ezt a - grimaszt vágott hozzá - szerelmet. Semmi közöm hozzá.

De azért soha még annyira nem élvezte a diadalt. Most megint «szép fiú» volt. Szociológiai cikkeire gondolt, melyeket aznap kapott vissza a Szemlétől és Hilda tanulmányára, mely ugyanabban a lapban jelent meg. Dénes Szemes tanácsnok fiát festi, Szombath Jenő gúnyos, hideg mosolyát látta maga előtt. Ha ennek a cingár kis emberkének meg az egész Áts-pereputtnak odavághatná...

Hohó. És egyszerre visszarántotta magát. Hiszen a Hóbinka-lányt úgysem adják hozzám. És szomorú lett.

Már bántotta, hogy nem remélheti azt, amit pár órával előbb nem akart elfogadni.

De ha Ági mégis mindennekfelett ragaszkodna hozzá és kitartana mellette? Akkor... A Jávor-utcai villára gondolt, melyet saját ízlése szerint fog átalakítani.

Fantáziája szárnyat kapott. Már otthon volt Kúnszálláson, autón érkezik, bemutatja apjának, ismerőseinek feleségét. Itt Pesten elkocsikázik barátai, kávéházi ismerősei előtt és majd megmutatja Átséknak, kiknek türelmes, megadó, elnéző gyöngédsége egyszerre fellázította. Elég volt a gyámkodásból, a mindent megértésből. Úgy érezte, Hilda magatartása állandó szemrehányás az ő lemaradottságáért.

Mikor idáig jutott, vállat vont: bánomisén. Lesz, ahogy lesz.

Gondosan megkötötte nyakkendőjét s valami durva humorral gondolt Átsékra, akik mindent komolyan vesznek, - még őt is. Mindegy.

Még egy pillantást vetett a tükörbe és meg volt magával elégedve. Hóbinka úrnak látnia kell, értenie kell, hogy leánya kiért és miért lángol? Fanyar illatú kölnivel locsolta be haját és dörzsölte be kezét. Ezt az illatszert egy belvárosi drogériában fedezte fel. Méregdrága, - de megvette. Olyan erős, férfias illat, mondta magában, és mosolygott. Ezzel a mosollyal szakított a felsőbbrendűség felé törekvő élettel, melyet Hilda kedvéért erőszakolt magára.

VIII. FEJEZET.

- Mert hát ez így van, kedves Vida úr, - folytatta Hóbinka Gáspár és cigarettával kínálta vendégét. Még konyakot is töltött a kis poharakba. Szíves vendéglátásban semmi hiány. Hóbinka Gáspár háztulajdonos és földbirtokos korában is éppen olyan udvarias maradt, mint volt, mikor a Ká-Pé Úri és Női Divatcsarnokot vezette. Amint itt ült széles, öblös karosszékeiben és Vida Zoltánra mosolygott, maga volt a megtestesült házigazdai figyelmesség.

Igaz, ő maga nem gyújtott rá és a konyakhoz sem nyult. De hát vigyáznom kell már, no.

- Haj, haj, - tette hozzá, a legszeretetre méltóbb mosollyal - nehéz és keserves út áll ám én mögöttem. Nem könnyen jutottam ide, Vida úr - és széles, párnás kezével egy körmozdulatot tett, bemutatva a tágas dolgozószobát, perzsa szőnyegeivel, öblös karosszékeivel, széles íróasztalával, az állványon katonás rendben sorakozó könyveivel és nyolclámpás, mindent fogó rádiójával. - Ezt bizony nem adták ingyen, Vida úr, még olcsón sem. De hát én erről hiába beszélek maguknak. A mai fiatalok nem is sejtik, mit kellett nekünk, öregeknek a boldogulásért feláldozni.

Vida Zoltán - ez igazán ritkán történt meg vele - zavarba jött. Úgy érezte, Hóbinka orvul, vagy erőszakkal, vagy esetleg mindakét módszert egyesítve, kicsavarta kezéből az eddig még mindig jól bevált fegyverét és azzal lövöldöz reá.

Mert eddig ő adta elő mindenütt, ahol lehetett, ahol mód és alkalom adódott reá: A régi nemzedék nem alkalmas arra, hogy a világ dolgaiba, akárcsak a legszerényebb, leghalkabb-szavú tanács formájában is beleszólhasson. Eljátszották, elálmodozták, elértelmetlenkedték nemcsak a sajátmaguk életét, hanem a miénket is.

Egy nagy német író mondja a háborúutáni öregekről: A mai apák, lehet öntudatlanul, lehet álmukban, lehet születésük előtt valami szörnyű nagy bűnt követtek el, mert minden éretlen siheder szemrehányása előtt büntudatosan sütik le szemüket.

Vida Zoltán apja nem sütötte le szemét. Régebben, mikor még szóba állt fiával s a fiú a háború vértengeréről beszélt, az öreg kúnszállási pallér - nem tartozván a szemlesütős apák közé - keményen ordítózni kezdett:

- Fogd be a szád! Mi közöd neked a világháborúhoz?! Én mentem a Doberdóra. Te meg itthon iskolát kerültél, internacionálét énekeltél, tanáraiddal pimaszkodtál!

Aztán jött az idő, mikor az öreg már nem ordítózott. Egyszerűen elfordította fejét.

* * *

Vida Zoltán ott ült Hóbinkával szemben. Soha nem érezte még ezt a furcsa, idegesítő zavart. A házigazdája kínálhatta, hogy csak gyújtson rá és közben arról beszélt, hogy őt és küzdelmeit a mai fiatalság nem értheti meg.

- Mert tudja, Vida úr, - Hóbinka háztulajdonos, sőt földbirtokos létére, sem öcsémezett, tegeződött, pedig felesége és leánya eleget magyarázták neki, hogy ez az úri szokás. Nem törődött vele. Tovább is úgy beszélt az emberekkel, mint mikor a Ká-Pé Divatcsarnokban kiszolgálták őket. Még onnan hozta a tapasztalatot, hogy minél bizalmasabb és közvetlenebb a hang, annál könnyebb a kölcsönkérés útja. Lehet, túl sötét világszemlélete volt, de nem vallotta kárát, ha minden feléje közeledő ember előtt mélyre süllyesztette pénztárcáját. Úgy vélekedett, hogy mindenki kérni akar, míg az ellenkezője ki nem sül.

Vida Zoltánt udvariasan, óvatosan, de a jó üzletember helyes érzékével még inkább távoltartotta magától. Hiszen róla már biztosan tudja, hogy kér, és ami sokkal nagyobb baj, segítőtársai - ha láthatatlanul is - ott állnak mellette: Ági, meg az édesanyja.

De Hóbinka nem ijedt meg a segítőcsapatoktól. Nagyon szerette családját és pénzét. Ez szívóssá, erőssé tette.

- Haj, haj, bizony, a mi életünk nem ment úgy, mint a fiatal uraké, akik, ha nem jutnak mindjárt egyenesbe, rögtön előrántják a világháborút. Nem lehet elhelyezkedni, nem lehet munkát kapni, boldogulni?... Hát régen talán lehetett? De mi, öregek, nem burkolózhattunk a háborúba. Mi a békében születtünk, nevelkedtünk. Engem tizenkét esztendő koromban boltosinasnak adott az apám Nyirbátorba. Egész nap talpalni, télen-nyáron öt órákor felkelni a szalmazsákról, mert ha jószántomból ki nem kászolódtam, a segéd úr felrugdosott róla. Egyszer az asszonyom, jólelkű teremtes volt ez a Wiserné, azt mondja a segédnek: minek üti úgy ezt a fiút, Tarisznyás? De Tarisznyás úr csak legyintett: Hát engem talán nem éppen így vertek? - Hát azért üti? - kérdezte az asszonyom. - Azért, - mondta Tarisznyás úr - mert igazságnak kell lenni a világon. - Tarisznyás úgy értelmezte az igazságot, hogyha őt minden ok nélkül verték, pofozták, neki is kell valakijének lenni, akit rugdoshat. Furcsa ember volt, kérem.

Újra töltött Vidának, aki valahogy megérezte, hogy a bőbeszédűség alatt kemény, céltudatos tervszerűség lappang. Elhatározta, nem iszik többet. Lelki «en-garde» állásba helyezkedett.

- Hát bizony, mi így voltunk. Mikor felszabadultam, nem vártak testületileg a nagykereskedők, hogy melyiknek az üzletében akarok grófnékat, meg bankárnékat kiszolgálni? Vidéken dolgoztam, olyan üzletekben, ahol sóval, paprikával, kockacukorral együtt árultak cénát, kartont, siffont, vásznat, fejkendőt. Nem baj. Mindent kitanultam. Mikor Pestre kerültem, még inkább tisztába jöttem azzal, hogy a kereskedő kétféle vevőre számíthat. Az egyik hitelbe vesz és ha a jövő hónap elsején fizethet, akkor mellékes neki az ár. Ha az ember kockáztat, mindig túladhat a portékáján. Így is lehet. De nekem nem kellett ez a módszer. Mert az emberek, amilyen gyorsan, gondolkodás nélkül hebehurgyán vásárolnak hitelbe, olyan alaposak, meggondoltak és óvatosak, mikor fizetni kell. Ha annyit törődnének a pénzszerzéssel, mint a fizetési kötelezettségek kijátszásával, akkor soha, semmit nem kellene hitelbe venni. Hogy hova el tudnak bújni, kérem, ha az ember a pénzét kéri tőlük. Majd egyszer beszéllek erről Vida úrnak mulatságos történeteket. Nevetni fog.

Vida jónak látta már most is vidámságot színlelni.

Mosolyogva jelentette ki, hogy nagyon érdeklik Hóbinka úr történetei, de ha olyan kedves lenne és válaszolna kérdésére, melyet Ági édesanyjához intézett.

- Mindjárt rátérünk arra is. - És egy pillanatra mintha összehúzódott volna a házigazda szemöldöke. De aztán még elfogulatlanabban folytatta:

- Majd arra is rátérünk, Vida úr. Csak meg akarom mondani, hogy én becsületes munka, sok kínlódás, küszködés után szereztem meg azt a csekélységet, amim van. Vigyázok is rá. Okos ember nem veheti ezt rossz néven tőlem, már pedig Vida úr okos ember.

Vida úgy gondolta, hogy nem szól közbe. Akkor talán hamarabb megtudja, mit akarnak tőle? Hóbinka úr olyan részletesen beszélt élete küzdelmes emlékeiről, akár egy amerikai milliárdos.

- Mikor rájöttem, hogy a hitellel mennyi baj van, elhatároztam, hogy én csak készpénzzel, készpénzben dolgozom. Ez a másik út, a hosszadalmasabb, a nehezebb. De higgye el, Vida úr, ez a biztosabb. Sokáig küszködtem, vesződtem, a családalapítás is nehezen ment, mert én

szegény leányt szerettem. Kínáltak nekem vagyonos nőt is Nyirbátorból, a régi asszonyom, Wisnerné írt, hogy Stefinek le van téve tízezer koronája, készpénzben. De én józan, gyakorlati ember létemre azonnal számolni kezdtem. Ha Stefivel élek negyven évig - egy jó házasság eltart addig - nem jut egy napra több, mint ötvenhét fillér. Ötvenhét fillérért üljek én le egy nap háromszor az asztalhoz Stefivel? Nem, akkor inkább elveszem a menyasszonyomat, akit szeretek és megkeresem valahogy külön azt a napi ötvenhét fillért. Persze, ezt a mai fiatalok nem értik. Szegény leányt elvenni, hozomány nélkül nem lehet. Ennek is a világháború az oka. A férfiak ma nem akarják eltartani feleségüket, sőt szép tőlük, ha nem arra utaznak, hogy az asszony tartsa el őket.

- De Hóbinka úr... - És Vida lángvörös arccal állt fel helyéről - ha így áll a dolog...

Hóbinka úr azonban kedélyesen a fiatalember vállára tette kezét:

- Mi ez? Mit tudja maga, hogy áll a dolog, mikor én sem tudom? Hiszen éppen azért beszélgetünk, hogy minden kivilágosodjék. Beszélgetünk szépen, nyugodtan, de ha maga ugrálni kezd...

Vida leült. Elhatározta, hogy nem veszi el türelmét. Okos lesz, nyugodt, megfontolt. Minek sértődnek meg? Egy ilyen ember? Nem tudja lemérni szavai súlyát, értékét. Aztán azért jött ő ide, hogy megsértődjék?

- Hóbinka úr - és ebben a pillanatban maga is hitte, amit mond - én szeretem Ágit.

- Tudom, Vida úr. Ági is így mondja. A feleségem is. Nekik jobban kell az efajta dolgokhoz érteni, mert én azután, hogy megházasodtam, szerelmi ügyekkel nem foglalkoztam. Nem értem rá. Nekem a családomról kellett gondoskodni.

- Én akkor is szeretném Ágit, ha szegény leány lenne.

- Nem kételkedem benne, Vida úr. Csak azt nem tudom, feleségül venné-e? Kérem - és gyors mozdulattal visszanyomta a fiatalembert a karosszékre - ne álljon fel megint. Nem azért vagyunk itt, hogy veszekedjünk, hanem, hogy megértsük egymást. Akárhogy szeretné is Vida úr Ágit, nem vehetné el, ha szegény lenne. Nem azért mondom, hogy megharagítsam, hanem mert ez az igazság.

Vida úgy látta, hogy ettől az embertől semmit sem fog kapni. Most már kemény lett és brutális.

- Ezek után csak azt nem értem, miért mondták nekem, hogy Hóbinka úr beszélni óhajt velem?

- Mert csakugyan beszélni akarok magával, Vida úr. Maga a feleségemtől megkérte Ági kezét. Mi nem felelhattünk addig, míg meg nem tudtuk: mint állnak a dolgai? Nem kívánok én lehetetlent, Vida úr. Tudom én, hogy a mai fiatalok nem bírják azt, amit mi bírtunk. Könnyebb élethez szoktak.

Vida Zoltán hápogott. Hogy a háború, meg ami utána jött, könnyebb életet ajándékozott volna az új nemzedéknek? Hóbinka valószínűleg egyedül állt ezzel az egyéni világszemléletével. De ragaszkodott hozzá.

- Tudjuk, hogy Vida úr kedves atyja jó módú ember, de azt is tudjuk, hogy nem akar hallani Vida úrról.

- Kérem én... Ezt meg kell magyaráznom. - Vida teljesen elvesztette lélekjelenlétét. Érezte, hogy komoly a baj.

- Ne magyarázgasson, kedves Vida úr nekem semmit. - Hóbinka maga volt a szíves jóindulat és előzékenység. - Családi viszálykodások, sajnos, mindenütt előfordulhatnak. Idegen ebbe ne szóljon bele.

- Anyai örökségem még bent van a cégben.

- Anyai örökségét, Vida úr, rögtön nagykorúsága esztendejében el is költötte. Kérem, csak tessék nyugodtan maradni.

- Ha már ennyire ismer - és Vida arca sötét, elszánt volt, mint aki vallomásra készül, mellyel ellensége kénye-kedvére adja meg magát, hogy tegyen vele, amit akar, - ha már ennyire ismeri viszonyaimat, nem tagadom, hogy egy megszorult barátomnak segítettem külföldön exisztenciát teremteni. Szerencsétlen politikai ügyekbe keveredett. Nem hagyhattam el. Legjobb barátom volt.

Hóbinka azonban nem ismerte a lojalitást, mellyel a fegyvertelenül maradt ellenségnek tartozunk.

- Én nem tudom, mit csinált a Vida úr legjobb barátja, de az öröksége a «Csakvidáman», «Kettecskén», «Kis Mókus» mulatókban úszott el. Fiatalság bolondság. Az egész csak azért említettem, hogy ne legyen félreértés köztünk.

Vida, akit Ági vitt bele a leánykérésbe, most már elhatározta, hogy azért sem. Nem hagyja magát. Mikor Ági hívására ide jött, már jövődöbeli házigazdának érezte magát ebben a környezetben, hol a kapukilincsen is a gondtalan jómód, a gazdagság biztonsága látszott. Míg a lépcsőn felment, az járt eszébe: mint borul tűzbe Ági teste, ha már a haját símogatja. Tudta, mit jelent ő a kisleány számára és biztosra vette, hogy az apával való tárgyalás is simán fog menni...

Nem, most már nem fogja hagyni. Nem az ő akarata, szándéka hozta ide, de ha már itt van, itt is marad! A nappali komédiás új hangnemet ütött meg. Lehajtotta fejét és halkán mondta:

- Talán jobb lett volna, ha nyíltan beszélek, de nagyon szeretem Ágit és félttem, elvesztem Hóbinka úr jóindulatát. Őszintén megmondom: sok minden van életemben, amit szívesen kitörölnék onnét. A mi nemzedékünknek nagy megrázkódtatáson kellett keresztülmennie, nem vádolok senkit, de én azok közé a szerencsétlenek közé tartozom, akik otthonukban, családi körükben megértést, lelki védeltséget nem találtak. Így bonyolódtam egy életbe, melyhez ma már semmi közöm. Higyje el, nincs forróbb vágyam, mint Ágit boldogítani és ennek az eltemetett multnak minden hibáját elfeledtetni.

Hóbinka Gáspár úgy meg volt hatva, mintha színházban ült volna. Csakhogy meghatottsága egészen különálló életet élt tőle. Józaneszű Ká-Pé divatcsarnoktulajdonos nem viszi át az efajta megindulásokat a gyakorlati életbe. Az ember teljes odaadással figyeli a szegény ifjú szerelmes szavakat, melyet a kőszívű apának elharsog, tapsol is neki, de amikor saját leányáról van szó, akkor nem szavalások, hanem a különböző helyekről beérkezett információk szerint intézkedik.

- Vida úr - és most már ő állt fel helyéről, - a feleségem meg én azt akarjuk, hogy kisleányunk boldog asszony legyen. Ha ő azt hiszi, hogy Vida úr mellett találja meg boldogságát, nekünk figyelemmel, jóakarattal kell várnunk, hogy Vida úr milyen biztosítékot tud nyújtani a jövőre nézve. Nem vagyunk mi követelők! Ha Vida úr leteszi vizsgáit, - mert sajnos még hátralékban van velük - megkapja oklevelét, akkor én is rajta leszek, hogy a városnál valami állást, foglalkozást kapjon. Fővárosi bizottsági tag vagyok, városatya. Van valami súlya a szavamnak. Én nem tudom, hogyan gondolkodik a mai fiatalság. Öreg ember vagyok, nagyot fordult a világ, de az én időmben nem szívesen adtak kezet olyan embernek, aki asszony pénzéből él. Még

akkor sem, ha az asszony a hites feleség. Legalább annyit tudjon keresni Vida úr, amennyi sajátmagának elég. Nem akarom, hogy rossz érzéssel menjen el tőlünk. Ha diplomával kezében jön vissza, újra beszélgetni fogunk és meglátjuk, mit lehet tenni?

Vida némán, sápadtan állt helyén.

- Azt még meg kell mondanom, hogy Ági a feleségemmel együtt elutazott. Ehhez a feltételhez kötöttem azt, hogy Vida úrral tárgyalni fogok. Ági szavát adta nekem, hogy nem találkoznak és nem leveleznek, míg Vida úr valami hiteles oklevéllel nem jön hozzánk. Ismerem a leányomat, megtartja szavát. Vida urat nem is kérem, hogy míg dolgai rendbe nem jöttek, ne írjon neki. Úgysem kapna választ.

Hóbinka Gáspár okos ember volt, és mint a Jávor-utcai villa, a Margit-körúti ötemeletes ház, az ócsai földbirtok bizonyítja, kitűnő emberismerettel vezette a Ká-Pé áruházat. De hát, mikor a leányáról volt szó, éppenúgy becsapták, félrevezették és kinullázták, mint rövidlátó, hiszékeny, korlátolt vetélytársait. «Ismerem a leányomat, megtartja szavát»... Hóbinka Gáspár nem ismerte a leányát, de azért nem szabad kicsinyléssel gondolni reá. Kant Immánuel éppenúgy félrevezethette volna szerelmes leánya, mint a rövidárukereskedőt. Csakhogy Kant Immánuel óvatos ember volt, sohasem házasodott meg és nem voltak gyermekei.

Vida Zoltán, mikor hazaért, már asztalán talált egy kusza, ideges betűkkel címzett borítékot: «Egyetlen szerelmem, senki tőled el nem szakíthat. Tied vagyok. Síríg hű Ágid.»

Hóbinka úr tévedett és Vida Zoltán mosolygott.

Ez a mosoly nem volt meleg, közvetlen, nem az a bájos, gyermekes mosoly, mely Hilda lelkét fogva tartotta. Durva, kemény, diadalmas, hetyke, komisz vonás vágódott be szája szélén, mikor Ági borítékját a fiókjába zárta.

Aztán leült, levelet írt Szentpály professzornak. Kihallgatást kért tőle, a disszertációja ügyében.

IX. FEJEZET.

Egyesegyedül az anyák érthetik meg - mert ők élik át ezt a különös metamorfózist, - hogy mint válik egyszerre személytelenné az ember s hogyan kerekednek felül egyéni életén más életek céljai.

Természetesen ez a más élet csakis a gyermekéé lehet.

Átsné mintha megszűnt volna önálló ember lenni. Dénes dolgait, akármilyen zűrzavarosak, kuszáltak, nem vette szívére. Különös képessége, hogy a lényegest a lényegtelenről mindig el tudta választani, megértette vele, hogy Dénesnél a sok összevisszaság csak felszínes, nem megy mélyre. A zűrzavar a külső körülményekben van. Ezeken, ha tud változtatni, jó, mert nyugodalmasabb lesz a sorsa, ha nem, - Dénes meg fog maradni a kisebb-nagyobb hullámvérések között. De, Hilda?

Átsné csak nézte leánya sápadt arcát, egyre keményebbre váló vonásait, riadt, dúlt tekintetét és nem tudta, miért imádkozzék? Talán azért, hogy a férfi, aki mostanában egyre ritkábban jön, egyre ingerlékenyebb, levertebb és keserűbb, végképen elmaradjon?

Dehát szabad neki ezt kérni, mikor Hilda minden idegszálával úgy várja azt az embert, mintha rajta kívül senkije sem lenne a világon?

Hilda, az egészséges, acélos erejű Hilda úgy jár-ke, mintha bódulatban élne. Munkáját elvégzi pontosan, rendesen, ez nála már beidegzettség. Megszokta úgyszólván gyermekkorától, hogy a munkában nem lehet megállni. De különben?...

Átsné éjszakánként gyakran mondja az Idegennek: hallod? Te is hallod?

A szomszéd szobából fojtott, nyöszörgő sírás hallatszik át. Átsné szívére szorítja kezét, úgy hallgatja. Mintha csak maga előtt látná leányát, amint a párnába fúrja a fejét, zokog, azt hiszi, így nem hallatszik át az anyjához. Az erős, acélidegzetű leány sírása azt panaszolja: miért is szakadt rá mindaz, ami a fájdalom mellett földreteperi, megalázza, összetöri? Miért? Hiszen nem vétett soha senkinek. Mindig olyan jó kisleány volt. Gyerekkorában szótfogadott szüleinek, jó bizonyítványt hozott haza az iskolából és azóta sem tett semmi rosszat. Hát akkor miért? Miért ez a szégyenletes, önértéket összetörő gyötrelme?

- Miért? - kérdezi Átsné az Idegentől és elfehéredik a szája széle. Egy pillanatra megfeledkezik elkínzott, síró gyermekéről és szívének furcsa, lüktető, ki-kihagyó dobogását figyeli.

Aztán kinyújtja kezét az Idegen felé.

- Vigyél magaddal. Most már elvihetsz. Hívlak.

Az Idegen a fejét rázza.

- Ez még nem te vagy, csak a gyávaságod. Szökni akarsz a fájdalom elől. Szökni, menekülni akarsz, mert az szenved, aki legdrágább neked az egész világ. El akarsz bújni leányod könnyei elől. Ez még nem az igazi. Még nem vihetlek.

Az asszony nem tud felelni. Képek, gondolatfoszlányok üzik-hajtják egymást agyában, összetépik, legázolják egymást. Most arra gondol: a katolikus egyház megtiltja papjainak a házasságot. A művészeknek, vagy aki annak hiszi magát, éppen úgy nem volna szabad családot alapítani, mint a papnak. Valahol, valakit el kell árulni, meg kell rövidíteni. Vagy az igazinak, az Elhivatottnak ezt is lehet? Mindent lehet. Mindenre futja.

Megint az a halk, nyöszörgő, fojtott sírás. Az asszony remegve figyel. Mennyi szomjúság, sóvárgás a sírásban. A test szomjúsága erősebb, vagy a léleké? Hilda...

Mély, komor, halotti búcsúztató éneket hall. Honnét jön a hang? Nagyon távolról, vagy egészen közélről. Nincs távolság, nincs közel. Az emberek csinálnak ilyen értelmetlen megkülönböztetéseket. A búcsúztató ének saját lelkéből hangzik:

*Hova a világi bajok nem tódulnak,
A test kívánsági hol mind elnémulnak,
Végkép elmúlnak...*

- A test kívánságai hol mind elnémulnak, - mondja Átsné, míg leánya fojtott zokogását hallgatja. A test kívánsági... és az Idegen felé emeli kezét, mint aki a kegyelemdőfést kéri.

- Nem lehet, - mondja csendesen, szelíden az Idegen - ez nem az igazi, ez nem te vagy.

- Beszélni fogok azzal az emberrel - és Átsné felült a díványon. - Erős leszek. Nem szabad gyöngének lenni. Úgy-e te is úgy gondolod?

Az Idegen már nincs a szobában, alakja szétfoszlott. Átsné egyedül maradt. Körülnéz.

Világos reggel van. Az éjszakát így töltötte nyitott szemmel, hallgatta a másik szobából áthangzó sírást, a védelemért, oltalomért könyörgő gyermek nyöszörgését, és hallgatta szívének nyugtalan, ki-kihagyó, majd lázas dobogását.

* * *

- Zoltán, - mondta és fehér, vértelen hosszú ujjait a férfi nagy, erős csontos kezére tette - hallgasson reám. Jónak, gyöngédnek kell lennie hozzám, mert kéréssel fordulok magához. Segítenie kell, mikor így meghajlok maga előtt, hogy megint fel tudjak emelkedni.

- De édes, drága jó asszonyom... - és a férfi megcsókolta Átsné didergő, remegő kezét. - Hiszen tudja, hogy mindig, mindenben szolgálatára állok és én leszek a legboldogabb, ha...

Nem hazudott, nem komédiázott. Ahogy itt látta a kendőbe burkolózott, fehérarcú asszonyt, nagyon megsajnálta. Különben is, ha erre az érzésre egyáltalán képes volt, szerette, becsülte Átsnét, mint a legtöbb ember, aki a közelébe jutott. Vida az utóbbi időben, mióta a szakítás terve határozottá vált benne, sokkal jobban sajnálta, hogy Átsnéval nem beszélgethet majd többé, mint azt, hogy Hildától el kell válnia.

Hilda már semmit sem jelentett számára. Néha elképzelte magát, mint Hilda férjét és éppen olyan hideg és közömbös maradt, mint mikor a Hóbinka lánnyal való házasságát tervezgette. De hogy ebbe a házba nem jöhet be többé, azt őszintén fájalta. Ismerte Átsékat. Tudta, ha így húzza be maga mögött az ajtót, nincs visszatérés.

Megindultsága, szánalma semmit sem változtatott elhatározásán. Egyszer már rendbe kell hoznom az életemet. Ki tudja, meddig kapom apámtól a havi kétszázötvenet? Drezdából már hónapok óta nem küldenek semmit. Ez a bizonytalanság nem mehet így tovább. Hildának is sokkal jobb lesz. Mi várna rá mellettem? Küszködés. Így, ha kilépek életéből, majd az ő dolgai is rendeződnek. Ezt az ügyet «sztornírozni» kell.

Így mondta: «sztornírozni». A hajdani lelkes kommunista, a «Holnap hajósa», mikor pénz volt kilátásban, szerette a pontos, üzleti meghatározásokat.

És mégis, bár mindenáron elhatározta, hogy végre rendezi anyagi ügyeit és fölibe kerekedik sorsának, Átsnét mélyen sajnálta. Teljes rosszhiszeműséggel, de gyöngéden szólt:

- Mindig és mindenben rendelkezésére állok.

- Zoltán, én nem kérdelem, mi történt maguk között. Nem lehet, nem szabad ilyet kérdezni. Sem maga, sem Hilda nem tudná ezt idegennek megmondani és itt én is idegen vagyok. Nem lehet azt tudni, hogy két embert mi hoz össze és - megakadt a hangja - mi távolít el? Látom, hogy Hilda szenved. Ne féljen, - tette hozzá gyorsan, a férfi ideges mozdulatára - nem teszek szemrehányást. Maga valószínűleg éppen olyan kevésbé oka ennek a szenvedésnek, mint ő. Csak egy kérdést. Megengedi?

Vida megcsókolta az asszony kezét és egy pillanatig úgy maradt, a hideg, vértelen kézre hajolva.

- Szereti maga Hildát?

Most kinyitották a kaput.

Vida egy pillanatig habozott. Ha őszintén, nyíltan, fenntartás nélkül beszélne? Ha megmondaná úgy, ahogy van: Harmincadik esztendőmben vagyok, az életemet rendbe kell hozni, nem bírom tovább a bizonytalanságot. Lehet, valaha szerettem Hildát, de ez az érzés ma már nem elég erős ahhoz, hogy tovább is harcolni tudjak érte. Meg kell alkudnom, mint annyi másnak. Ha őszintén beszél, Átsné talán megérti, és mindenesetre próbál megbocsátani neki.

Nem tette. Most nem mohó pénzvágya, beteges hiúsága akadályozta meg. Megejtette a szájalom, a gyöngédség. Ellágyult, amint az asszonyra nézett és hazudott.

- Semmi sincs miköztünk, csak az én rettenetes helyzetem. Nem is gondolhatok házasságra. Ez a szörnyű bizonytalanság. Ebbe vigyem bele Hildát? Nem tehetem. El kell szakadnunk egymástól.

Átsné sápadt arca teleszőkött vérrel. Hiszen ha csak erről van szó?! Rátette kezét a férfi széles vállára. Már nem remegett. Felszabadultan mosolygott. Most már minden jó lesz, ő mindent rendbe fog hozni. Szinte tuszkolta kifelé Vidát. Azonnal hozzá kell látni ahhoz, amit akar.

Ezt csak ő intézheti el. Állást fog szerezni Hilda vőlegényének.

Hetek óta viaskodott már magában a tervvel. Sokáig nem bírta, de nem is akarta megtenni. Legbizalmasabb barátjának, az Idegennek sem szólt róla. Félt, hogy az Idegen rábeszéli. Pedig, míg a kényszerűség nem erőszakolta, szilárdan állt helyén. Azt hitte, ezt a lépést még sem kell megtennie.

Nincs kitérés. Csak ez segíthet. Csak ő segíthet. Ezen az úton visszavezetheti Zoltánt Hildához.

Most már keserű szemrehányásokkal támadt magára, hogy eddig húzódozott, ki akart bujni, nem akarta feláldozni azt, amit egyedül őrzött meg múltjából.

A többi magától értetődő, természetes mozdulattal adta oda, mint ahogy kötelezettségét teljesíti a becsületes ember. Én adtam nekik életet, kötelességem életükért mindent megtenni, vállalni, elfogadni.

De mikor *hozzá* kellett fordulni, az egyetlen férfihez, akihez tartozott, akitől lelkében, idegeiben, álmaiban soha el nem tudott szakadni, akkor megtorpant.

Hát ezt is elveszik tőle?

Védekezett. Sokáig, erősen, szívósan védte magát. Védte a régi tavaszt, amely igazi élete lehetett volna, ha el nem veszíti.

Most, hogy elhatározta magát, egy pillanatig sem akart várni. Leült, levelet írni annak az embernek, akivel harmincöt esztendő óta egyetlen szót sem váltott.

Milyen különös, gondolta, mikor papírt, tollat vett elő, hogy még véletlenül az utcán is olyan ritkán találkoztunk. Igaz, Balla András sokáig külföldön élt; angol nőt vett feleségül. Mikor hazajött, a minisztériumban kapott állást, most államtitkár, döntő befolyású ember.

Átsné ott tartja a tollat kezében. Eszébe jut, hogy a legnagyobb nyomorúság, elhagyatottság idejében sem Dénesért, sem Hildáért nem kísértette meg a gondolat, hogy Ballától valamit kérjen. Nem a büszkeség tartotta vissza. Eszébe se jutott. Ez az enyém, ehhez senkinek nyulni nem szabad, ehhez az emlékhöz nem szabad semmi másnak forni, mint egy régi tavasznak, hosszú sétáknak a Svábhegyen, a Hűvösvölgy erdőiben, a nagy tölgyfának, ott a Zugligetben. Ott mondta el neki a férfi, az akkor divatos fiatal költő versét, félig énekelve, félig szavalva: «Ismét tavasz van, mint már annyiszor, most éppen rajtunk, kettőnkön a sor»...

Miért tartozik két ember egymáshoz, vagy miért szakad el egymástól? Átsné akkor huszonöt esztendőskorában éppen olyan kevéssé kutatta, mint most. Tavasz volt, - rájuk került a sor.

Az igazi tragikumot csak később fedezte fel és szörnyű mivoltában csak házasságában lett előtte világossá.

Hogy vannak lelki felépítettségű asszonyok, akiknek számára csak egyszer jön el a tavasz.

Soha többé hozzá semmiféle férfiember közeljutni nem tudott. Ha egyik-másik futólagos érdeklődést keltett benne, egy-egy bizalmasabb kézfogás és vége lett. Házassége - melybe belement, mert Áts Ferencet rokonszenvesnek, becsülésreméltónak találta, mert meghatotta és hízelgett neki a férfi nagy szerelme - megismertette vele a valóságot. Az első, az egyetlen szerelem emléke érzéketlenné tette a szerelemmel szemben.

Minden erejével, akaratával, jószándékával azon volt, hogy titkolja ezt az érzéketlenséget, mely miatt úgy restelkedett, szégyenkezett, mintha valami csúnya betegségben szenvedne. Idegei ebben az önmagával való harcban, tiltakozó ösztöneinek állandó legyűrésében mentek tönkre.

Házasságában jött tisztába azzal, hogy számára nincs más férfi, mint az, akié voltaképpen soha nem volt, csak álmaiban, vágyaiban. Sokáig abban talált valami vigaszfélét, hogy férje semmit sem sejt. S akkor, ott, a halál előtt két nappal történt...

Áts Ferenc felemelte kezét, azzal a bizonytalan, tétova mozdulattal, melyet csak a végső búcsúzás előtt álló embereknek látni, megsímogatta felesége arcát:

- Jó asszony voltál, pedig...

Nem fejezte be a mondatot, legyintett. Átsné megértette a ki nem mondott szavakat és megértette a szomorkás, egyben felmentő, megbocsátó kézmozdulatot, mely azt mondja: «pedig sohasem voltál úgy az enyém, ahogyan asszony férfiú tud lenni, ha hozzá tartozik».

Nem mondta ki, gondolta Átsné, mert úr volt, férfi, gyöngéd, kíméletes és mindenekfelett szemérmes. De azért tudta, mindent tudott.

Ha legalább az én nyomorúságom árán ő lett volna ép, egész ember, vergődött Átsné, de ahogy én nyomorékká váltam, mert nem tudtam mellette igazi asszony lenni, ő is csak vergődött, gyötrődött. Erős volt, az utolsó napig. Lehet, hogy éppen úgy szégyenkezett, mint én. Jobban. A nő csak szerencsétlen, ha nem válik asszonnyá, de a férfi, aki nem tud gyönyörűséget adni asszonyának, az még a megaláztatás gyötrelmét is viseli. Nagyon kellett engem szeretnie, mert nem gyűlölt meg. Házasságunk első napjától kezdve végig - ezt Átsné bizonyosan tudta, ami ennél sokkal több: érezte - én voltam az első, az egyetlen. De hát segített ez rajtunk?

Gyermekeire gondolt. Dénesre, Hildára.

Az élet ellen különféle kábítószereket szedünk, mert narkotikum nélkül ki bírná elviselni az életet? Ott van a szesz, a szerencsejáték, az érvényesülés, az uralkodás, a dicsőség, a mámor, a pénz. Az asszony számára azonban, - talán mert az ő életének elviselése sokkal nehezebb - még egy külön narkotikum rendeltetett: a gyermek.

Narkotikum, mely erős bódultságban tartja néha élete végéig és tudat alá nyomja behajthatatlan követeléseit, pótolhatatlan veszteségeit.

* * *

Átsné pillanatra megáll a levélírásban. Jaj, hogy a legerősebb narkotikumból is felriadunk néha és tisztán kell látni, érezni. Nem voltam jó feleség, igazi anya sem, mondja magában, mert az álom mindig itt állt köztem és a valóság között. Néha azt hiszem, az álom drágább volt mindannál, ami körülvett, körülvesz. Hát lehet ez? Szabad ezt?

Nem tudott a kérdésre felelni. De eddig óvatosan, kínos pontossággal elválasztotta Balla András emlékét, mindattól, ami a valóság keretei között történt vele és körülötte.

Eddig tudott vigyázni arra, hogy soha határsértést ne kövessen el. Tudott vigyázni, mikor az ura beteg lett és esztendőkön át tehetetlenül feküdt. Mikor vége volt a biztos, kiegyensúlyozott életnek, kenyérért szaladgált, fűhöz-fához, távoli-közelit ismerősökhöz. Munkát kért, ezt hajszolta, ezért esedezett és néha úgy érezte, hogy a munkakeresés voltaképpen nem egyéb, mint burkolt koldulás. Hányszor kellett udvarias vagy kíméletlen elutasítást, jóhiszemű vagy hazug biztatást hallgatnia. És eszébe sem jutott, hogy Ballához forduljon.

Hilda két évig volt állás nélkül, gyártott szakdolgozatokat, disszertációkat, korrepetált, gyerekeket sétáltatott, elment tanításért nyaralni és Átsné hagyta. Mindent a világon, de ezt az egy emléket nem, - ezt nem adta. Megőrizte a múltból magának úgy, ahogy volt, annak, ami volt. Nem szabad diszharmóniával zavarni.

Ez a tavasz az övé, a régi Dörner Máriáé, aki még felemelt fejjel, egyenes gerinccel, várakozó reménykedéssel nézett az életbe. Azt hitte, neki is joga van valamihez, ami...

A toll mozdulatlanul áll kezében. Mihez is lett volna joga? Nem tudja. Ma este majd megkérdi az Idegentől. Lehet, hogy felel rá, de lehet, csak fejét rázza, mint annyi sok kérdésére és azt mondja: Majd egyszer megtudod.

Átsné a tollat újra tintába mártja, mégegyszer feltűnik előtte a régi tavasz, a rákövetkező ősz. Akkor szakadt el Balla Andrástól. Akkor festette Hágárt a pusztában. Vajjon hol lehet, kinél lehet a kép?

A toll gyorsan fut a papíron. A levél, melyet Balla Andrásnak ír, így kezdődik: «Kedves barátom» - és mindössze néhány sorból áll. Arra gondol, hogy vagy meglátja őt a férfi a fekete betűkön keresztül és akkor Hilda ügye a pár sorral is rendben van. Vagy nem látja meg és akkor hiába írja ide akár János Evangéliumát. Néhány mondat az egész. Elég. Elégnek kell lenni.

Aztán kabátot, kalapot vett és maga dobta be a levelet a sarki postaszekrénybe.

X. FEJEZET.

Balla András, mikor a minisztériumban reggeli postáját átnézte, vaskos borítékot talált levelei között. Az apró, jellegzetes betűk mintha ismerősök lennének. Aztán megnézte a feladót: Dorner Mária, Baross-u. 81.

Évtizedek távlatából jött hozzá a név, mely ott állt a boríték hátlapján, a férj neve nélkül. Mintha aki küldte, jelezné, hogy a régi Dorner Mária akar hozzá szólni. Mária, aki éppen olyan finom, halkszavú, szemérmes volt, amikor egymáshoz tartoztak, mint amilyen némán, fegyelmezetten lépett ki életéből.

Az államtitkár feltépte a borítékot. Fiatal, csinos szőke leány fényképe került kezébe. A kép mellett néhány sor. Dorner Mária küldte.

Kedves barátom, illett volna: személyesen menjek el kérésemet előadni. De hogy így lásson Maga engem, öregem, fehér hajjal, leesett vállal? A leányomat küldöm magam helyett, mert ő érte kopogtatok, kérek. A leányom, akit itt lát maga előtt, Áts Hilda, tanársegédje Szentpály professzor úrnak, két kitűnővel tette le a tanári vizsgát és kormányzógyűrüvel doktorált. Szeret, szeretik. Nem tudja sorsát összekötni azzal, aki legdrágább neki, mert a férfinak semmiféle biztos talaj nincs a lába alatt. Derék, kitűnő, kiváló képzettségű, jellemes ember, saját hibáján kívüli okokból nem tudott boldogulni. A bölcsészeti szakon alapvizsgázott. Most készül a doktorátusra. Addig is, ha összeesküdhetnének? A várakozás, a vergődés halálos veszedelem mindenféle szerelem számára. Kérem, segítsen rajtuk - rajtam. Dorner Mária.

Az államtitkár sokáig kezében tartotta a levelet, mintha három és fél évtized távlatán keresne valakit. Aztán letette az írást és a fiatal leány arcképét nézte hosszan, figyelmesen. Dorner Mária vonásait kereste. De nem talált Máriából semmit. Idegen, ismeretlen arc nézett reá vissza.

Jóképű leánynak látszik, - mondta magában és vállat vont - de az anyja sokkal szebb volt.

Aztán felemelte a telefonkagylót és elkezdett telefonálni a Statisztikai hivatalba, a Főigazgatósághoz, a Számvevőséghez és még egy féltucat hivatalos helyre. Még az államtitkároknak is hosszabb bevezetést kell tartani ilyenkor: «Kitűnő képzettségű ember»... «Rendkívül szívemen viselem az ügyet»... «Engem kötelezel hálára»... stb., stb.

Féltízkor kezdte meg Balla András államtitkár a telefonálást és délben egy órakor levelet küldött a Baross-utcába.

Kedves Mária, hogy kívánságát teljesíthetem, az nekem sokkal nagyobb öröm, mint Magának. A fiatalember jelentkezzék nálam a minisztériumban. Meleg, benső üdvözlét a szép kis menyasszony számára. Kezét csókolja: Balla András.

Átsné ott állt az ablakban. Leányát várta.

Balla válasza után már nem is tartotta áldozatnak, hogy ehhez az emberhez fordult segítségért. Most már látta, hogy a múlt csak számára jelentett külön, elveszett világot. Balla András úgy szólt hozzá, mint úriember szokott a nőhöz, aki jó volt hozzá s akinek ő nagy fájdalmat okozott valaha. De világosan látszott, hogy ez az ügy - melyet ő lelkében végképen lezárni soha nem tudott - a férfi számára csak egy volt, a sokszor megújuló és elhervadó tavaszok közül. Nem adtam oda semmit, mikor segítségéhez fordultam, nem is volt mit feláldoznom, mondta magában csendesen, amint ott állt az ablaknál. Ez is olyan tartalmatlan, üres frázis,

mint amit tehetségem feláldozásának, odadobásának hittem. A tehetségem éppen olyan képzelgés, semmibe vetett hit, mint ez az emlék a régi tavaszcélról. Csak én szerettem, engem nem szerettek soha. Amit elveszítettnek hittem, nem is volt az enyém. A testetlen álom, a ki nem elégült vágy, a be nem teljesült szerelem is csak önámítás, csalás, ködkép. Ez sem volt. Semmi sem volt.

Aztán megrázta fejét és már csak leányára gondolt. Hildára, mikor meg fogja tudni, hogy minden rendben van. Már amennyire emberi ügyek itt, ezen a földön rendben lehetnek.

Hetek óta egyebet sem tett, mint igyekezett Hildában a lelket tartani. Néha megdöbbenve, nagy lelkiismeretfurdalások között vette észre, hogy haragszik leányára.

Haragszik Hildára, mert szenvedni látja.

Aztán kétségbeesetten vádolta magát. Nem tudta, míg csak az Idegen meg nem magyarázta neki, hogy az asszony mindig haragszik gyermekére, ha látja, hogy a gyermek boldogtalan az életben, melyet ő adott neki.

De mert alapjában véve harcos lélek volt, tovább küzdött, tovább harcolt.

A katonai szellemet manapság azonosítják a vérontással pedig...

Az ember katonai, harcos természetéből született meg minden, ami ezt a világot - a mienket - megmozdította. Az elemek, a természeti erők, a vadállatok ellen való harcos, küzdő szellem vezette, mikor hajlékot, otthont formált. Mikor a fatörzset kivájta és vízre szállt benne, mikor viaszszárnyakkal repülni próbálkozott, mikor gondolataival a hétpecséttel lezárt titkok ajtaját döngötte.

És a lélekben élő harcos, küzdő szellem vezette, mikor rájött, milyen halványan pislákoló mécses az emberi értelem és az Ő kezébe adta magát. Alázatos leborulása a legfelsőbb Erő előtt a katona hódolata. Talán akkor volt legnagyobb hős, mikor megadta magát, amikor megértette: ember, te az Istené vagy. Őbenne van eredetnek oka, értelme, célja.

Átsnéban a látszólagos lágyág, passzívítás mellett ott élt a harcos militarista, mely nem engedte, hogy a fegyvert letegye. Majd minden jóra fordul, - biztatgatta magát. Eszébe jutott, mint igyekezett Hildát a jórafordulásig is szurrogátumokkal tartani.

Egész Európát fogó rádiót vett részletre. De Hilda nem volt kíváncsi a nagyvilág eseményeire. Azt mondta: fejfájást kap a rádió recsegésétől. A muzsika?... Zavarja az írásban és olvasásban. Nem kell.

Volt néhány pengője a postatakarékban. Kivette. Szép állólámpát csináltatott Hilda íróasztalára. A formát ő maga tervezte. Fínom, széprajzú ernyőt tett rá és aztán várta a leányát. Hangulatvilágítást csinált, csak az új lámpa égett. Mikor Hilda csengetett, sietett ajtót nyitni és maga előtt eresztette be leányát. Félénken, mosolyogva várta leánya szavát, hangját, egy kis mozdulatot, mely arról beszél: jól esik neki, hogy olyan szépen feldíszítettem szobáját, otthonát.

Hilda ott állt sápadtan, mereven, homlokán egy mély függőleges, hosszú ránc. Összehúzta szemöldökét és úgy mondta:

- Erős a fény, fáj tőle a fejem.

Vida már megint nem telefonált, gondolja Átsné és válla még jobban előrebukik. Hilda észre sem vette, meg sem látta a lámpát. De hát lehet-e ezt rossznéven venni? Én vagyok ostoba, hogy ilyen gyerekségekkel próbálkozom. Az otthonát csinosítom, szépítem. Az ő otthona ott volna amellet a férfi mellett, aki...

Aztán Hilda mégis csak észrevette a lámpát, megköszönte, kezet csókolt anyjának. Erőltetett vidámsága még jobban elgyötörte Átsné, mint őszinte szomorúsága.

Most, hogy Balla András levele megjött, szabadulni akart az emlékektől.

Milyen ostoba vagyok, kínozzom magam. Hiszen ennek már vége. Itt van zsebemben Balla András levele. Az államtitkár írja: Vida Zoltán állást fog kapni és Hilda asszony lesz, igazi asszony, azé a férfié, akit szeret, aki hozzá tartozik. Minden jóra fordul.

Elnevette magát.

Jókedvűen, felszabadultan nevetett. Eszébe jutott egy bolondos kis történet. Hildát hatesztendőskorában vitték először színházba: «A falu rossza»-hoz. Ott ül az apja, anyja mellett. Egész testében remeg, ha Faludi bíró uram mennydörögve fenyegetőzik, ha Göndör Sándor öklét rázza. Ő pedig folyton fülébe súgja: Ne félj semmit, Hilda, minden jóra fordul. És jön a drámai fordulat: Göndör Sándor rálő Bárti Tercsire, Hilda nem bírja tovább, kitörő zokogással fordul anyja felé: «Nekem most már te hiába beszélsz, ez nem fog jóra fordulni». A közönség kitűnően mulat rajtuk, míg ő, meg az ura kivonszolja a zokogó, pesszimista világszemléletű Hildát, akit a büffében vásárolt csokoládé sem tud helyrevígasztalni. Aztán mégis visszaviszik a nézőterre. Ott a színpadon Bárti Tercsi éppen esküvőjét tartja Lajival és Göndör Sándor is eljegyzi Feledi Boriskát. No látod, - mondja a gyerekeknek - minden jórafordult. Úgy-e megmondtam? Igen, anyuskám, és Hilda, - a hatéves kis Hilda arca ragyog: - te megmondtad és úgy is lett.

Most is úgy lesz. Átsné vidám, könnyű lélekkel kezdett teríteni. Csak jönne már Hilda, hogy a jó hírt elmondhassa.

* * *

Hilda a könyvtárba ment, amikor a Múzeum-körúton a véletlen összehozta Vidával. Már egy hét óta nem látta. Azt, hogy az anyja külön beszélt vele, nem tudta. Most, hogy a férfi szembejött, Hilda megijedt. Vida beesett, karikás szeme, fakó arca, görnyedt tartása, fáradt, szomorú, esett emberről beszélt. Egyszerre elfelejtette a férfi furcsa el-elmaradásait, keserű fölényeskedéseit. Elfelejtette, hogy néhány héttel ezelőtt, egy ilyen alattomos törszúrásokkal megmérgezett együttlét alatt megmondták neki:

- Zoltán, ha azt érzed, nem tartozol úgy hozzám, mint ahogy hitted, ne ilyen módon. Nem méltó ez sem hozzám, sem hozzád, sem ahhoz, amit egymás iránt - itt megakadt egy pillanatra, nehezen tudta kimondani - éreztünk.

Fehér volt még a szájaszéle is. A múltba helyezte érzésüket és hiába várta a tiltakozó cáfolatot. Most ébredt igazán tudatára, mennyire benne él ez az ember minden csepp vérében, minden idegszálában. Ha el kell szakadnia tőle? Néhány héttel ezelőtt gondolt először erre az eshetőségre, mint bekövetkező dologra, - ugyan mi marad, ki marad akkor? Anyja, testvére, barátai, munkája, ambíciója, a saját maga személye milyen messzire dobódott, milyen idegen lett. Akkor, ott, azon a találkozáson jött tudatára, nincs boldogítóbb és egyben megalázóbb érzés, mint mikor felfedezzük, hogy testünk, lelkünk csonka, hiányos, és állandó csillapíthatatlan szomjúságban, kielégületlenségben szenved, anélkül a másik test és lélek nélkül. Hildának, mikor odadobta a szakítás eshetőségét, elakadt a lélegzete. Nem a szerelmes csókokra gondolt, hanem arra, hogy többé nem simogathatja nagy, erős, csontos kezét, hogy nem láthatja többé meleg, kedves, gyerekes mosolyát.

Ki-kihagyó szívveréssel, de azért állt. Erősen, egyenesen állt a helyén. Ha minden rászakad is, felemelt fejjel várja.

Vida ránézett. Bántotta ez az egyenes, merev tartás. Ha beállítottság, gondolta, kopott és elhasznált. Ha pedig igazi elszántság? A férfit felháborította, hogy őt ki lehet tenni, hogy őrajta túl lehet menni. Különben is - és most már józanul, hidegen, nyugodtan mérlegelt - minek dobassam ki magam? A Hóbinka-ügy még a levegőben van és... Még ráérek...

Fegyvertárából előszedte a legbiztosabban ható eszközt. Pontosan Hilda nagylelkű, úri nobilitását vette célba.

- A szakítás éppen jókor jön. Legalább is a te számodra, drágám. Nem beszéltem róla, nem tudhattad, de a nők mindig akkor járnak el a leghelyesebben, ha tudattalan ösztöneik parancsait követik. Éppen a napokban kaptam apámtól levelet. Örökségem után járó kamatoknak csak a felét küldi ezentúl. A konjunktúra... a kamatláb... meg a többi... Végig sem olvastam. Úgysem perelhetek. Az apám.

Nem volt egészen hazugság, amit akkor három héttel ezelőtt mondott. Apja ügyvédjétől csakugyan kapott valami elszámolásfélét. Az öreg kúnszállási pallér végrendelkezett. Nem akarta, hogy az ő pénze is úgy ússzék el fia kezén, mint az anyai örökség. Általános és kizárólagos örökösének Drezdában élő leányát és unokáját nevezte meg. Fia a mellékelt elszámolás szerint, már kivette a köteles részt. Mindazonáltal tovább is utaltatni fog számára havi kétszáz pengőt és kötelezi erre a leendő örökösöket is. Vida, míg a levelet olvasta, komor, sötét arccal arra gondolt: hát nincs mentség? Örökös kolduskenyéren kell élnem? Ismerte apját. Közeledni hozzá hiábavaló. És azt is tudta, hogy az öreg pallér, mielőtt végrendelkezett, alaposan utána nézett mindennek. Ennek a végrendeletnek nincs sebezhető, megtámadható pontja.

- De, drágám - és Hilda két keze közé szorította a férfi fejét. Szeme ragyogott. A gonosz és kínzó sejtelmek eltűntek. - Hát most már komolyan haragszom. Így elgyötörni magadat és így megijeszteni engem... Hát szabad ezt, kisfiam? Istenem, olyan kevésből megélhet az ember. Mi anyussal tudósok, művészek vagyunk ebben. Akarsz leckét venni tőlem? Különben az egész csak átmeneti dolog. Mihelyt meglesz a doktorátusod, meglátod, rögtön lesz állás is. Akkor apád is másképpen beszél. Ha nem? Mi egymás mellett élhetünk, drágám. A többi? Szóra sem érdemes...

Akkor néhány napig mintha minden rendbe lett volna. De jött a Hóbinkával való tárgyalás és Vida megint elmaradt. Most már «stornírozni» kell az ügyet.

A «stornírozás» sokkal nehezebben ment, mint hitte. Hilda már éppen olyan idegen volt testének, lelkének, mint Ági, de a felsőbbrendű légkörtől való elszakadás mélyen belevágott; maga is elcsodálkozott rajta. Ahogy Hilda elfehéredett, mikor arra gondolt: soha nem símogatom meg többé kezét, soha nem látom mosolyát, neki is eszébe jutott; soha többé nem beszélgethetek úgy, ahogy csak velük tudok.

De mit jelentett mindez, mikor a mérleg másik serpenyőjén ott állt a Jávor-utcai villa, a Margit-körúti ház, az ócsai birtok? Vajjon hány hold lehet és milyen a fölszerelés? A lelkes kommunista, a «Holnap hajósa» pontosan tisztába szeretett volna jönni azzal, mi vár rá?

Éjszakái azonban nyugtalanok, idegesítők voltak és reggelenként gyötrő fejfájással ébredt. Az Átsnéval való tárgyalás nagyon megviselte. Eddig, ha valakit kifosztott, elárult, megalázott, vállvonogatással, «hát mi van abban»-nal intézte el az ügyet. «Vigyázott volna jobban magára». De most nem tudott így tovább menni. Nem Hildát látta maga előtt, hanem a fehérhajú, sápadt, remegő asszonyt, amint kendőjébe burkolózik és reánéz. Elfordította fejét, de ez a nagy, mély, szürkés-kék szempár itt is üldözte a Múzeum-körúton. Hát soha nem fog már ezektől a nőktől szabadulni? Magában dühösen, komiszul, durván káromkodni kezdett. Ezek a finomságukkal, gyöngédségükkel, no meg a védtelenségükkel akarnak erőt venni rajta. Durva, cinikus és kemény akart lenni és úgy vergődött, mint a verembe esett vadállat. Tudta,

hogy ki fog menekülni, hogy rajta sem jószág, sem gyöngédség, sem szeretet erőt nem vehet, legkevésbé a lovagiasságára való hivatkozás. Az ilyesmi pár percre, órára, legfeljebb egy-két napra megindítja, mint ahogy ellágyult az Átsnéval való beszélgetés közben, de már ott, akkor is tudta, hogy megindultságának semmi köze elhatározásához. Most pedig...

Most pedig már dühös volt. Dühös volt, hogy vergődik, kínlódik, szégyenli magát komizása miatt és nem tudja élvezni, amit eddig Hóbinkáéknál elért. Nem bír diadalmaskodni, fölényeskedni. Nyugtalan, levert, elgyötört. Ezért is Átsékat gyűlölte.

Nem kellett volna elmennie Átsnéhoz, hiszen sejthette, hogy miért hívja. Aztán, mikor kinyitotta a kaput előttem, szépen, ügyesen, egy pár ezüstpapírosba csavart frázissal mindent megértethettem volna vele. Hiszen úgyszólván szabadulni akarok tőlük. Hanem ez az ideges nyugtalanság, ez az önkínzás, saját magammal való elégedetlenség?... Ettől mikor fogok megszabadulni?...

Most jött vele szemben Hilda. A férfi arca elsötétült. De Hilda csak a beesett arcot, az elkínzott vonásokat látta és megijedt.

- Zoltán, csak nincs lázad? Azonnal gyere fel velem a könyvtárba.

Ott bent a szobájában - Szentpály kívánságára külön kis szobát kapott, ahol a professzor által rábízott munkát zavartalanul végezhet - megfogta a férfi csuklóját.

- A pulzusod rendes. Mi a baj?

Vida vállat vont.

- Vesd le a kabátod és ülj le.

Vida ott állt szemben a leánnyal. Az önvád, a nyugtalanság hideg haragba csapott át. Hogy itthon van már ez a leány, itt ebben az úri, finom légkörben. Kis dolgozószobájában, melyet egy pár lakásáról hozott holmival kedvessé formált. Fiatal, nő, szegényen indult el, minden poggyász nélkül, éppen hogy hacsak csinosnak mondható. És otthon van. Beérkezett. Ő öt esztendővel idősebb; férfi, gazdag családból való, a legragyogóbb külsővel és - -

- Sietnem kell. Van valami mondanivalód?

Hilda ránézett. Így még soha, a legkeservesebb komiszkodások idejében sem beszélt hozzá. Ez a kimért, távolytartó hang.

- Nem vagy te beteg, Zoltán?

- Semmi bajom sincs. És ha meg kell mondanom, kissé idegeimre megy az a jószágos, kegyes, diakonissza-hang.

- Zoltán... - A leány most ott áll közvetlen közelében. - Megtiltom, hogy így beszélj, mert...

- Ha bánt a hangom, elmehetek. Úgy emlékszem, az utóbbi időben nem sokat tolakodtam nálad. És ha most be nem hívsz...

Mi ez?... Hilda úgy bámult a férfira, mintha most látná először. Mi ez? Gonosz varázslat? Ez volna az ő «kisfia», aki egyszer ölébe hajtotta fejét és úgy mondta halkán, könnyörögve: Soha engem el ne hagyj. Ha menni akarok, fogj meg, ne eressz. Ne légy büszke, Hilda, ha gonosz vagyok, alázkodj meg előttem és ne hagyj engem, mert ha kiejted sorsomat a kezedből... Nem tudta folytatni, a nagy, hatalmas férfitestet zokogás rázta. És Hilda érezte, hogy könnyű selyemruhája átnedvesedik a férfi könnyeitől. A könnyek felszívódtak lelkébe és akkor fogadta meg: «Az enyém marad. Megtartom akarata ellenére, megtartom a büszkeségem, az önérzetem árán, mert neki szüksége van énreám».

Erre gondolt és legyűrt magában minden lázadó indulatot. A zokogó, könyörgő férfira gondolt és megismételte fogadalmát: «Vissza kell hoznom, tűzön-vízen keresztül, vissza kell hoznom».

- Nézd, Zoltán, amit te az imént mondtál nekem, azt én nem is hallottam. Vannak percek, szavak, mozdulatok, - mindnyájunk életében vannak - melyekhez semmi közünk. Nem a mieink. Magunk sem értjük, hogy szakadtak ki belőlünk. Akarsz itt olvasni nálam, míg dolgozom, vagy délután feljössz hozzám?

- Ha ötödfeles jambusokban szavaltad volna el ezt a nemeshangú tirádát, még sokkal szebb lenne. Törpe, kis imádódnak, Szombathnak igaza van: jó színésznő lett volna belőled. Kár ezt a tehetséget házi használatra elkoptatni.

Most már nemcsak szakítani, menekülni akart, hanem sérteni, bántani, olyan mély sebet ejteni, amelyet csak tud.

Hilda valahogy felülről nézett le rá, mint egy gonosz, kegyetlen hajlamokkal megvert gyerekekre, akivel szemben kötelességünk a próbálkozás, míg csak valami reményünk lehet.

- Veszekedni akarsz, Zoltán? Ne fáraszd magad. Én velem csak akkor lehet összeveszni, mikor én is úgy akarom. Most pedig - önkénytelen volt, nem tudott róla, de két mély, kemény ránc húzódott végig homlokán - most nem akarom. - Várt egy-két pillanatig, hogy engesztelő szó vagy mozdulat jön. A férfi rideg, kemény, gyűlölködő tekintettel állt helyén.

- Zoltán, én mindenképpen próbálom megérteni hangulatodat. Te olyan környezetben éltél, ahol az elért eredmények szerint mérik le az emberi értéket. Sok fájdalom, keserűség, megaláztatás érhetett. Lehet, még ma sem ismeresz eléggé bennünket. Mi tudjuk, hogy a sikernek semmi köze az érdemhez. És ha most megálltál, ha egy darabig nem is bírsz előremenni utadon, az mielőttünk semmit sem jelent.

Hiába van állásod, neved, tekintélyed, hiába dolgozol ebben a szép, úri könyvtárban, - gondolta Vida - mégis a kezemben vagy. Tested, lelked, jövőd, itt tartom a kezemben. Mereven, egyenesen állsz itt velem szemben. Lássuk csak, hogy fogsz mindjárt összetörni?

És minden szótagot hidegen, keményen hangsúlyozva mondta:

- Sikertelenség? Megállás? Nem tudom, mit akarsz ezzel mondani. Éppen most... Egészen fiatal, ragyogó szépségű leány szerelmes belém - és egyszerre a hangja, a kifejezési formája is a lehetetlenségig alacsonnyá, közönségessé vált - igen, vagyonos szülők egyetlen gyermeke.

Hildának egy régi breton legendára kellett gondolnia. A vezeklő remetére, aki valaha szerelmes fiatal férj volt és nászéjszakán felesége undorító hullóvé változott karjai között. Mi ez, ami előtte történik? Ki ez az ember, akit szeretett? Az agya most is élesen, logikusan, fegyelemzetten dolgozott és arra gondolt: milyen különös, az emberben egy világ omlik össze és közben hű marad mesterségéhez. Breton legendából veszem a hasonlatot arra, ami itt történik és nem az életből.

Egy pillanatig még mozdulatlanul állt helyén, aztán anélkül, hogy felemelné hangját csak annyit mondott:

- Menj és ne lássalak többet.

És Hilda tudta, hogy soha többet nem fogja ezt a férfit *meglátni*, még ha állandóan előtte lenne is.

* * *

Egyedül maradt, dolgozni kezdett. Apró, kínos lüktetések a halántékán. Mintha az egész teste elzsibbadna. Különös, - gondolta - én még sohasem ájultam el. Most sem fogok. Még a munkámat se hagyom abba. Ha abbahagynám? Nem szabad megállni, mert akkor rámszakad a szégyenkezés. Ez a szégyenkezés ott belül fojtogatja a fájdalmat, a szenvedést. Úgy látszik, erősebb náluk. De ha elpusztítja őket, kitör és engem fog majd gyilkolni. Nekem esik, beborít. Nem szabad. Dolgozzunk.

A telefon cseng. Leemeli a kagylót. Szentpály professzor hivatja.

Nagyot lélegzik. Ez jó. Minél több munka, elfoglaltság. Azok ott bent csak hadd viaskodjanak. A szégyenkezés... Micsoda hatalmas, erős óriás. A szerelemmel már végzett, most pusztítja a csalódás keserűségét, a megmérgezett vágyakat, a lehetetlen reményeket. Sorra egymásután végzi ki őket. De jaj, ha egyszer végzett velük, ha aztán nekem támad. Ez az egyre erősödő és növekvő szégyenkezés.

* * *

Szentpály Miklós sokáig viaskodott magával, míg elhatározta, hogy Hildával beszél.

Mióta a belga szimbolistákat elolvasta, egyre erősítette magát a leszámoláshoz. Nem a leányt kímélte, - saját magát. Mikor tisztába jött azzal, hogy Vida Zoltán doktori értekezését Hilda írta, sokkal jobban haragudott önmagára, mint a leányra.

Nem volt túlon túl hiú. És hogy emberismeretét ilyen csúfos csatavesztés érte, hogy a leány, aki egzisztenciáját, érvényesülését neki köszönhette, akit mint embert, mint dolgozó munkást megbecsült, ilyen csúnya perfidiát követett el, azon néhány kemény korholó mondat után napirendre tudott volna térni. Felháborodva járt fel-alá szobájában és nem merte bevallani, hogy a *férfi* szenved a nő árulása miatt.

Amilyen becsületes, tiszta, igaz férfi, megretten, ha érzése tudatossá válik. Hogy ő, az ötvenhetedik évében lévő tudós, akinek felesége reménytelenül gyötrődik az ideggyógyintézetben, másként gondoljon erre a fiatal leányra, mint tanítványára, titkárára, hűséges segédjére, ki szinte gondolatait találja ki?... Szentpály nem a naiv szobatudósok fajtájából való. Éppen annyit élt kint a világban, mint bent a könyvei között. Ismerte és elfogadta az életet minden vonatkozásában. Le tudta mérni, amit értéknek hívnak benne és viselte, ami teherként gyanánt kerül a serpenyőbe. Még az sem zavarta, ha néha összekeveredtek a dolgok s ami öröm, siker, elért eredmény volt; a jobb serpenyőből egyszerre a baloldaliba került és amit gond, megpróbáltatás, fájdalom gyanánt viseltünk, az segített az egyensúlyt megtartani. A professzor úgy gondolta, hogy nagy meglepetések őt már nem érhetik. És most?

Hát hiába utálta az öblös, nagyhangú, felelőtlenséget takaró szavakat, most mégis ki kellett mondania a szót, - melyet ifjúsága óta nem használt -: csalódás. Az volt a hite: az ember tartsa nyitva szemét, fogja be a száját és ha ennek ellenére is másként alakultak a dolgok, mint várta és hitte, ne meneküljön a «csalódtam» felelőtlen állapotába, hanem mondja azt: rövidlátó vagyok, új szemüveget fogok beszerezni. Csalódás? Ostoba, értelmetlen szó. Csak sajátmagam csalhatom meg magamat. Erről pedig ki tehet?

És most - bár benső grimasszal - folyton arra kellett gondolnia: csalódtam. Nem ezt vártam Hildától. Ha akart tőlem valamit, miért nem mondta meg nyíltan, fenntartás nélkül? Úgyis tudja, nem térek ki, ha megtehetem. De hogy saját munkáját csempészi be a más neve alatt? Mi ez?

Persze, a kérdés felesleges, mert a professzor most már nagyon jól tudja, hogy mi ez. Talán éppen azért jár olyan felindultan szobájában.

Ötvenhét év, - mondta kétszer is egymásután. - Ha így lenne? az én koromban ez már nem tréfa. De nincs így, - tette hozzá erősen határozottan és kinyitotta a dolgozószoza ablakát. Friss, téli levegőt kívánt. Körülnézett dolgozószozájában, melyet Hilda annyiszor nevezett második otthonának, melybe szemmeláthatóan mindig olyan örömmel jött. Hát mi történik itt vele? Semminek sem szabad történni, mondta aztán, ötvenhét évvel megbocsáthatatlan. Ha hetven volnék, - akkor igen, akkor már minden szabad.

Becsukta az ablakot, mert csengettek. Ez Hilda. A nagy fehér kandalló előtt állt, mikor a leány belépett.

* * *

- Üljön le, Hilda.

Szentpály állva maradt. Tanítványa felnézett rá és a professzor egyetlen szót sem mondott el az előre elkészített kemény beszédből.

Hildát néhány hét óta nem látta. Mióta gyanúja bizonyossággá erősödött, került a találkozást. Közben Bécsbe is fel kellett utaznia, csak telefonon beszéltek.

Most, mikor Hilda bejött szobájába, megijedt. Ez a furcsa, fáradt tartás, a leesett vállak, a me-rev, elkínzott vonások a két mély bevágás szája körül... Tíz esztendővel idősebb sajátmagánál.

- Beteg volt, Hilda?

- Nem, kérem. Nincs semmi bajom.

Mikor ezt a hazugságot kimondta, védelemért, oltalomért könyörgött a hangja, tekintete, mozdulata. A professzor lelkét megejtette a szánalom, mellyel szemben annál tehetetlenebb a férfi, minél inkább érdemes a férfi névre. Csak az erős, lelkében-testében erős férfiember tud igazán gyöngéd lenni.

- Hilda, mi ez? - Közelebb lépett s ami eddig soha nem történt meg köztük, a leány hajára tette kezét.

Veszedelmes mozdulat. A professzor tudta és nem is akarta megtenni. Akarata, szándéka ellenére történt és most már itt van a baj. Hilda hirtelen, elkínzottan zokogni kezd, mint a gyermek, akit vernek, megaláznak, aki kér, könyörög, fellázad, remegve lapul és a kétségbe-esés bátorságával küszködik, - de hiába. Az irgalmatlan, durva ütések csak tovább sújtják és most már nem bírja sem a kérést, sem a harcot. Már nem gyáva, nem bátor, - védtelen gyermek, oltalomért nyújtja ki kezét és sírva mondja:

- Mert én olyan szegény kis árva vagyok. Nekem senkim sincs. Senkim.

A professzor ott áll mellette. Keze a leány fején. Nem szól, nem mozdul. Hallgat és vár. Mond-e még Hilda valamit? A leány nem beszél. Szentpály önkénytelenül bólint. Miért is beszélne, hiszen már mindent elmondott. Hilda már nem sír. Felnéz rá. Tekintete olyan üres és kiégett, mint a lelke.

- Hilda, - mondja csendesen a professzor - nem akar az amerikai ösztöndíjért folyamodni? Még lehet.

Hilda a professzor kezére borul. Szentpály ott érzi könnyeit, csókjait. Vissza akarja húzni kezét. De milyen erős ez a leány. Erős, mert nem akarja megadni magát a kétségbeesésnek, mert fel akar emelkedni az összetörtségből, mert ki akar menekülni a fájdalom rabságából, mert fiatal, élni akar, egészséges, erős akar lenni. És nem tud, nem bír magában, egyedül. Így hát ő hozzá menekül és belé kapaszkodik.

Nem bírom visszahúzni a kezem, - gondolja a professzor és már hagyja, hogy a forró könnyek és csókok elborítsák. Ott hagyja kezét, hadd kapaszkodják belé a szegény kis hajótörött. Elkopott, lomtárba való hasonlat, - de ki tud jobbat? Hadd kapaszkodják bele, mint hajótörött a deszkaszálba. Hát mit csináljak?

Felülről lenéző iróniával akarja látni az egész ügyet, de nem bírja. A forró könnyek ott a kezén, megborzongatják testét. Most lesz egészen világos előtte, ami voltaképpen már régen megszállva tartja lelkét. Ötvenhét év, mondogatja magában és mint pajzsot tartja maga elé védekezésül. És a gúny, a szájalom, mely a leány ellen nem bír harcolni, most teljes mértékben saját maga ellen fordul. Nincs szükségem védekezésre és felesleges az éveimet emlegetni. Ez a szegény gyermek partra szeretne vergődni. Azért kapaszkodik belém, mert nincs más mellette. Csak azért kapaszkodik. Hát lássuk csak.

- Hilda, most pedig beszéljünk, mint értelmes emberekhez illik. Az imént azt kérdeztem, akar-e kimenni Amerikába? Most már nem kérdem. Magának el kell mennie innét. Készítse elő a kérvényét.

- Igenis, professzor úr.

Halkan, engedelmesen, fejét lehajtva beszélt, mint a gyermek, akivel rendelkeznek, akinek még véleménynyilvánításhoz sincs joga.

- Mindannak, ami magával történt, távlatot kell kapni, mert csak így mérheti le igazi jelentőségét. Hiszem, hogy saját magához illően fogja rendezni és elintézni. Szeretném, ha még távolról sem kellene tapintatlanságot elkövetnem, de nem tehetek róla egyet-mást el kell intéznünk elutazása előtt. Azzal az emberrel, aki helyett maga a disszertációt megírta, be kell fejezni a dolgot.

- Professzor úr...

Szentpály bólintott.

- Már hetek óta tudom. Mikor a bevezetést elolvastam, mindjárt gyanús volt.

Hilda nem mert szólni, a professzor felelt a ki nem mondott kérdésre.

- Maga egy pár hónappal ezelőtt egy Taine-kötetben, melyet kölcsönadtam, bentfelejtette az egész disszertáció tervrajzát. Akkor átnéztem, elolvastam és arra gondoltam, alkalmilag szerzek magának egy belgiumi ösztöndíjat, hogy alaposan kidolgozhassa a témát. Vártam az alkalomra, és közben ez az ember benyújtotta a disszertációt. Természetesen rögtön rájöttem. De azért biztos akartam lenni. Összehasonlítottam a beosztást, a vonalvezetést. Minden pontosan egyezik. Elhivattam azt az embert, részletkérdéseket adtam fel neki. Belezavarodott. No, csak maradjon a helyén, Hilda. - És mert látta, hogy a leány válla megvonaglik, - no, ne sírjon, nem akarom.

Csend volt egy pillanatig. Hilda nem sírt és Szentpály tovább beszélt.

- Keményen meg akartam magát büntetni. De úgy látom, felesleges. Már tudja, mit csinált és világosan látja, kiért csinálta. Amerikában fog élni egy esztendőig. Ez a kikötésem, ragaszkodom hozzá. És ezzel lezártuk a maga ügyét. Most jön ez a - megakadt egy percre - ez az alak, aki kétszer is sürgette már nálam disszertációja elintézését. Legutóbbi levelében azt írta: állást fog kapni, ha leteszi a vizsgát.

Hilda most már egyenesen, bátran a professzor szemébe nézett.

- Én ajánlottam fel neki, nem akart belemenni.

Szentpály vállat vont.

- Lehet. Engem csak tények érdekelnek.

Hilda felállt.

- Professzor úr, az az ember - furcsa, de ő is úgy beszélt már Vidáról, mint Szentpály - az az ember azt fogja hinni, hogy én árultam el.

- Fontos az, Hilda, hogy mit hisz magáról? Gondolkozzék egy kicsit.

- Professzor úr, én nem őt kímélem, hanem sajátmagamat. Saját meghalt érzéseimnek tartozom azzal...

- A legtöbb, amit tehetek, - mondta Szentpály, - hogy szó nélkül visszaküldetem a disszertációt. Holnap hozza el a kérvényét. Magam fogom bevinni a minisztériumba.

Bólintott, ezzel jelezte, hogy a beszélgetés befejeződött.

* * *

És most haza, mondta magában Hilda, míg lefelé ment a Rózsadombon. Haza. Meg fogom mondani, hogy Amerikába megyek. Anyus nem kérdezősködik, nem kell beszélnem. Ahogy rámnéz, ahogy az amerikai utat bejelentem, úgyis tudni fog mindent.

Lent a Margit-hídnál megállt. Fáradt volt, nehezen lélegzett.

Szédült, mintha viharos tengeren imbolygó hajón lenne. Anyjára gondolt. Persze, hogy kitalál mindent, ha ugyan - és itt megállt - már régen nem tudja. Az utóbbi idők úgy elgyötörték Hildát, - a férfi kimaradásai, visszatérései, gyöngédségi rohamai, támadásai, oltalomért való alázatos könyörgése, cinikus kijelentései - hogy anyjával nem is foglalkozott. Nem érdekelte senki, semmi. Minden erejével azon volt, hogy a férfit - mintahogy megfogadta - tűzből-vízből kimentse, saját magának megtartsa. Igen, igen, tűzből-vízből ki is mentettem volna, de, hogy így a sárba, az iszapba merült... Egyszerre eltűnt a férfi alakja, csak anyját látta maga előtt. Milyen sápadt lett az utóbbi időkben, szeme mélyen árnyékolt, görnyedten, lassan, fáradtan jár. Belerokkant abba, amit látott, tudott, amiről nem beszélhetett, amitől nem menthette meg leányát, míg ő...

Hilda félt a találkozástól. A pillanattól, amikor szembekerül anyjával. Úgy gondolta, előbb felnéz Déneshez. Már úgyis régen nem látta. Ha egy-két mondatot váltanak, ha előkészíti egyre-másra, közben összeszedi magát és rendes fegyelmezettségével megy haza.

A takarítónő nyitott ajtót, Dénes nem is vette észre, mikor a műterembe benyitott. Ott állt a festőállvány előtt, dolgozott. Festés közben éppen úgy dúdolt, mint édesanyja. Neki is megvolt a maga nótája, mint Átsnének, s munka közben mindig ezt fújta:

*Nincsen széna, nincsen abrak,
Édes lovam, agyon csaplak.
Ne csapj agyon, édes gazdám,
Kitelelek a zabszalmán.*

- Szervusz, Dénes.

Dénes megfordult, mosolyogva homlokon csókolta Hildát és mutatta festékes kezét. Hilda az állvány elé ment s a készülő képet nézte.

Kicsi, vékony, leányosarcú Mária, maga is gyermek és ölében a Gyermek. Fínomrajzú bethlehemi jászol.

Hilda megindultan állt az állvány előtt. Mintha mindarról, ami vele történt, megfeledkezett volna. Milyen tehetséges ez a fiú. Lehetetlen, hogy állandóan így vergődjék, krajcáros gondok, nyomorúságok között. Lehetetlen.

- Dénes - és Hilda szeme a gyermekmadonnát simogatja, - ez nagyon szép. És meglátod, milyen sikered lesz, előbb-utóbb.

- Gondolod? Lenke is azt mondja. Úgye, nem haragszol, ha tovább dolgozom? Úgy benne vagyok a munkában.

- Sőt így munkaközben jobban el tudom mondani neked, amit akarok. Néhány hét múlva indulok Amerikába.

- Micsoda? - Dénes letette az ecsetet. - Te Amerikába mégy? És... és...

A jó fiú nem tudta, nem merte folytatni. Csak most látta, húga milyen sápadt, szeme milyen beesett. S a két mély árok szája körül... Talán ott futott le a mosoly a sápadt arcáról. És Dénes szívszorongva gondolt arra: vissza tud-e még jönni a kedves, gyerekes mosoly Hilda arcára?

- Édes fiam, ha jó akarsz lenni hozzám, nem kérdezel semmit. Szerencsés utat kívánsz nekem és vigyázol anyusra, akit én egy esztendeig reád hagyok.

Dénes arcára nagy komolyság, szinte a felelősség komolysága borult. Ilyennek még soha nem látta Hilda ezt az óriás gyereket.

- Vigyázni fogok rá, Hilda. És én tudom, hogy szerencsés utad lesz és szerencsés hazatérésed.

Nem törődve festékes kezével, átölelte Hildát, erősen magához szorította. Az ölelés után a fiú szeme volt könnyes. Hilda már megint szokott merev, egyenes tartásával állt és nyugodtan beszélt:

- Sok dolgom lesz az úti készülétekkel, nem is tudom, mikor beszélhetek veled ilyen zavartalanul. Mindig jó fiú voltál, Dénes, légy most már erős férfi anyánk mellett. Neki szüksége lesz reád. Úgy-e nem haragszol, ha az őszinteség keménységével beszélek. Igyekezzél úgy rendezni dolgaidat, ügyeidet, hogy azokban zavar ne legyen. Fiatal vagy, férfi, - egy kis önkéntelen gúnnyal beszélt, nem tehetett róla, de a Vidával való szakítás óta valami furcsa férfiundort érzett. - Igen, - és most egyszerre a pedagógus vette át a szót, aki tudja, hogy néha az önértetre, erőre és bátorságra való hivatkozás nagy hatással van a gyermekekre, a habozókra, a tétova lelkekre - igen, férfi vagy, ura sorsodnak, ha te is úgy akarsz. És kötelességed úgy akarni.

- Hilda, kedvesem, fáj, ha így szólsz hozzám. Igaz, rossz, haszontalan fiú voltam, de...

- Nagyon jó, gyöngédlelkű gyerek vagy, sokkal ragaszkodóbb és melegebb, mint én. Anyusnak - most már ravaszkodott - akárhogy titkolja is, mindig te voltál a kedveltje. Sokat irigykedtem is reád ezért.

Dénes nem tudott felelni, részint a meghiúsultságtól, részint azért, mert Lenke megérkezett.

Botticelli angyala nyugtalanul nézett sógornőjére. Amint Hilda arcát látta, egyszerre tisztában volt azzal, hogy a pletykák, melyeket Vidáról és a Hóbinka-lányról hallott, mind igazak.

Egyetlenegy szót sem szólt, átölelte Hildát. Nem is tartóztatta, mikor búcsúzkodott.

Dénes ott állt az állvány előtt, nézte a gyermekarcú Madonnát, de nem látott semmit. Könny-beborult szeme előtt homályos lett Mária és a Gyermek.

- Szegényke. Sokat fog szenvedni.

Lenke bólintott.

- Amiatt a nyomorult Vida miatt.

- Nem, - rázta fejét Lenke. - Vida már eltűnt. Nincs. Nem is lesz többet. Hilda most már az ízlése megtévelyedéséért szenved.

* * *

Átsné ott várta leányát az ablaknál.

Hiába próbálta olvasással, rendezgetéssel enyhíteni a várakozás türelmetlenségét. Nem ment. Semmi sem ment. Fel-alá járt a szobában, megint az ablaknál állt. Fogas, kemény decemberi idő volt. Átsné többször kinyitotta az ablakot, ki-kihajolt, Hildát leste.

Mikor a csengetést meghallotta, sietett ki, az előszobába, ajtót nyitni. Zsebében ott a Balla András levele.

A homályos előszobában még nem láthatja jól leánya arcát, csak érzi, hogy Hilda szája, amint kezéhez ér, jéghideg.

- Kisleányom. Csak nem fáztál meg?

- Azt hiszem, egy kicsit. Hideg van odakint.

Furcsán rekedt, színtelen a hangja, de Átsné tisztában van vele, hogy nem a decemberi hideg ártott meg neki. Már nem merte diadalmaskodva felolvasni Balla levelét. De nem is lehetett. Hilda halkan, még színtelenebb, még fakóbb hangon mondja:

- Azt hiszem, egy kicsit fáradt vagyok. Ha olyan jó lennél és elkészítenéd az ágymat. Lefeküdném.

Átsné gyorsan megveti Hilda pamlagágyát. Nem néz leányára. Így elfordulva is látja minden vonását.

Hilda vetkőzni kezd. Átsné szeretne segíteni, de nem mer. Érzi, most nem lehet Hildához közeledni. Sem testéhez, sem lelkéhez. Vár. Hilda máskor, lefekvés előtt legalább félórát elszöszmötölt a fürdőszobában. Most be se nyit. Gyorsan vetkőzik és mikor Átsné a villanykapcsolóhoz megy, hogy felgyújtson, halkan mondja:

- Ne anyus... nem kell...

- Talán egy forró teát, Hilda? Mindjárt behozom.

Hilda már összeszedi magát, felül a díványon és rendes, fegyelmezett hangján felel:

- Köszönöm, anyus. Talán később. Majd szólok.

Megint a párnára hajtja fejét és mosolyog.

- Anyus, gyere csak ide egy kicsit mellém.

Átsné leül a dívány szélére és csendesén simogatja leánya kezét. Balla levele ott van kötött kabátja zsebében. Ha egyet mozdul, érzi a papírost.

- Nincs semmi bajom, nem is lesz. Utálatos idő van kint. Egy kicsit megfáztam talán? Majd később adsz nekem teát. Nem, nem, maradj most mellettem. Majd később, szólok. Kicsi anyus. Dénesnél voltam. Olyan szép gyerekarcú Madonnát fest, sírnom kell, ha rágondolok.

És sírni kezdett. Halkan, csendesén. Ez már nem a vádoló, Istent-embert felelősségre vonó ártatlanul megkínzott, megalázott, elgyötört gyermek sírása. Nem is védelemért, oltalomért esedező segítségkérés. A csendes megismerés könnyei, hogy nincs kit vádolni, nincs kit fele-

lősségrevonni, nincs kihez fordulni, - sem Isten, sem ember. Isten... Hilda most csak a «távoli Istenre» tudott gondolni, kiről egy ókori filozófus beszél. «Vagyok, aki vagyok» - mondja gögösen a távoli Isten. Megengedi, hogy mi láthassuk az ő Fényességét, Hatalmát, Örökkévalóságát. De mit lát a távoli Isten a mi hervadt, összetört mulandóságunkból?

Hildának eszébe jutott a nagy füzet, melybe anyja költők sorait írta be. Sorokat, melyek közel jutottak hozzá. Biedermeieres szokás, - csúfolta Hilda anyját és együtt nevettek. Átsné néha önkényesen változtatott a verssorokon. Hilda megfenyegette, hogy pert fognak akasztani nyakába költőgyalázásért. Vajjon a pár sor, melyet most Hilda lelkében hall, eredeti formájában volt-e lejegyezve? Mindegy. Hilda pár hónappal ezelőtt, mikor anyját a klinikáról hazahozták, olvasta a füzetben:

*Áldom a muszájt, a rendet,
rendjét a másként nem lehetnek.
S Azt, aki engem megteremtett.*

«A muszájt, a rendet, rendjét a másként nem lehet»-nek, ismételte Hilda magában, aztán megállt.

Tovább mondani nem bírta. Megint a távoli Istenre gondolt. Mit lát ő belőlünk?... A távoli Isten... Az emberek...

Olyan kevés az, ami egyik ember a másik számára lehet. Most már tudja. Olyan kevés. Az anya gyermekének... Igen, igen... Hiszen valaha összetartoztak, éppen úgy része volt ennek a fehérhajú asszonynak, mint a keze, a lába, a szeme. Belőle szakadt ki és mégis milyen mérhetetlen messzeségben élt tőle az utóbbi hónapokban. Milyen messzire dobódott tőle. Hogy eltávolodott. Lelkében éppen úgy elszakadt, mint testében, mikor a köldökzsinórt elvágták. S akiért otthagyta... Akiért mindent otthagyt... Mindenkit habozás és gondolkodás nélkül feláldozott volna... «Menj és ne lássalak többet» - hallotta a saját hangját. Ezt az embert nem fogja ő többé látni, azt tudta, még ha itt lenne is ebben a szobában. Nem láthatja, mert nincs. Meghalt. Az emberek nem mindig akkor halnak meg, mikor koporsóba teszik őket. Most már tudja. Ez a tompa, dermedt fájdalom... A könyvtárban, a professzornál még másképpen szenvedett. Erősebben, gyötrelmesebben, mindenkit felelősségre vonó haraggal, de egyben még mindig oltalomért, menekülésért esedezve. Most nem fáj úgy, de tudja azt is, hogy nincs feloldás, nincs segítő kéz. Saját magának, saját magától kell kijutnia a partra. S ha ki tud jutni, ott már nem lesz, nem lehet a régi világ. Megtörtént vele a legborzalmasabb, ami embert érhet: élő, eleven temetett. Ha ezt kibírta, reá nem várhat már semmi, ami földre teríthetné, de nem várhat rá olyan sem, ami magasabbra emelhetné.

Aki élő, eleven temetett, annak benső sorsa nem hozhat nagy fordulatot, lesújtó vagy szárnyaló lelkiélményt. A legnagyobb, legerősebb, legszörnyűbb élményen keresztülment. Élő, eleven embert tett le a földbe.

Az anyja ott ül a pamlag szélén és csöndesen simogatja a kezét. Nem néz fel rá, de látja a sápadt arcot, a fehér haját, a meg-megvonagló száját. Hatvan éves. Ha nem is mondta volna meg az orvos... Ha teljesen egészséges lenne is. Hatvan éves. Ő most egy esztendőre itt fogja hagyni. És ha viszontlátják is egymást, anyja fogja egyszer itthagyni. Az anyja, akit mint embert is olyan nagyon szeretett és sokra becsült. Ez az emberi ragaszkodás és becsülés kisgyerek korában ott élt már benne. Még hét esztendő is lehetett, mikor egyszer azt mondta: anyus, ha te nem volnál a rokonom, akkor is nagyon szeretnék. Most is tudja, hogy ennél a fehérhajú, sápadtarcú asszonynál nincs különbség, nincs igazabb ember. Amerikába utazik, itt fogja hagyni... És ha visszatér; majd egyszer az anyja megy el tőle. Szeretett volna erre a simogató kézre ráborulni, valamit mondani, amiben benne legyen az egész lelke. De hát

megmondhatja, amit gondol? Ott legalább kipihened magad, kinyújtózol, itt sohasem tehetted. Persze, ezt nem mondhatja. Azt sem: én már előkészültem mindenre. Erre is. Mert mi, akár a legkedvesebb, legjobban szeretett halottunk temetése ahhoz képest, hogy élőt temettünk?

Az ember semmit sem mondhat, csak fekszik és hagyja, hogy simogassák a kezét.

Hanem ez nincs így jól. Hilda a veleszületett nagy igazságérzővel tudja, hogy nincs jól. Valamit adnia kell ennek a szegény öreg asszonynak, az édesanyjának. Valami nagy-nagy ajándékot, amiben megnyugvást vagy legalább csillapulást találjon. Hilda erősen összehúzza homlokát. Mi lehet ez az ajándék?... Addig töprenkedik, gondolkodik, míg kitalálja.

- Anyus, egy csésze teát kérek.

Hilda látja, amint anyja feláll és kimegy a konyhába. Megkapta, amit várt, ami értelmet ad életének: leányának szüksége van rá. Teát kér tőle.

Hilda meg van elégedve magával. Odaadta az ajándékot anyjának.

Nem látja, nem láthatja, mint sürgölődik, forgolódik anyja a gázrezsó mellett, vajat, dzsemet tesz a tálcára a tea mellé, hátha valami ravaszkodással, erőszakkal, hízélgéssel Hildába tud diktálni egy-két falatot.

És nem láthatja, hogy anyja kötött kabátja zsebéből kiveszi Balla András levelét. Mégegyszer elolvassa, aztán apró darabokra tépi. Mindent lebíró biztossággal érzi, hogy erre a levélre soha többé az életben nem lesz szükség.

- Anyus, - mondja Hilda nagyon élénk hangon és mosolyog - köszönöm a teát. De magadnak is töltsél egy csészével. Búcsútea. Amerikába megyek.

XI. FEJEZET.

*Isméne, drága testvér
Tudsz-e oly csapást,
Mit Ōdipusz bűnéért
Zeus nem küldte ránk?*

Fényes Eszter ott állt a kis szoba közepén. Jobbkarjával széles, nagyívű mozdulatot tett és Antigonéból szavalt.

Három hallgatója ült körülötte. Pogány Márta felhozta régi ismerősét, Szombath Jenőt. Vizsgaelőadás lesz az akadémián, ilyenkor a színikritikusnak nagyon is kedvében kell járni.

A harmadik hallgató Vera. Ma Eszternél ebédelt és itt várja meg az uzsonnát. A szavalásnál bentmaradt. Nem is volt hova küldjék. A konyha fűtetlen, hideg. Vera szerette az ilyen kis lakásokat, ahol a «nagyok» nem ripakodhatnak rá: «eredj át a másik szobába, ne hallgasd mindig a szót». Dorzsákné, a házmesterné és Eszter soha sem küldték a másik szobába, - mert nem volt másik szobájuk.

Vera ezt nagyon helyesnek találta. Különben is a nagyok figyelmeztetésére, hogy ne hallgassa a szót, azzal a fölénnyel mosolygott, mellyel csak a gyermekek és cselédek nézik a titkolódzókat, akik kiküldik őket a szobából, vagy idegen nyelven beszélnek előttük. A gyermekek bölcsen tudják, hogy titkot rejtegetni, hiábavaló fáradozás. Mi még mindig nem hisszük el, hogy hiába zavarjuk ki az alkalmatlankodó tanukat, ha veszekedünk, csókolódzunk vagy pénzt kérünk kölcsön. Mindenki tud rólunk mindent.

Vera csendesen ül helyén. A kollektív gyermek bölcs és nem beszél a gyermekek titkáról, hogy a nagyok viselkedését, hozzájuk intézett intelmeiket, felvilágosításait és titkolódzásait éppen olyan színészi munkának tartják, mint amilyet Eszter néni művel itt a szobában.

- Nem megy rosszul, Eszter fiam, - mondja Szombath Jenő, a nagy jelenet végén. - Persze csak a saját szerepét tudja. Régi, jó színészi szokás szerint, sejtelve sincs a darabról.

Még mielőtt a szelídlelkű szőke Eszter felelhetett volna, Márta harciasan kirohant. Nem hagyja barátnőjét. A védelemnek legnépszerűbb, egyben leghathatósabb fajtájához folyamodik, keményen támad.

- Mi köze Eszternek Sophokles drámájához? Ő rá csak Antigoné alakja tartozik.

Eszter szerényen közbeszólt:

- Kérem, én könyv nélkül tudom az egész darabot.

- Bravó! - Aztán Márta felé fordult Szombath: - Magának majd máskor felelek. Most halljuk Esztert. Halljunk valamit a karversekből.

A szőke leány gömbölyű karjával megint széles ívet ír le a levegőben és áhítatosan szaval:

*Fényes nap, ragyogó sugár
Melynél szebb nem hinte sugárt
Theba hét kapujára még...*

Nagyot lélegzett és folytatta:

*Mert az önhittet gyűlöli Zeus
A büszke dicsekvőt bünteti ő...*

- Jól van, Eszter fiam - és Szombath elgondolkozva nézett maga elé. - Maga ismeri a szavak értékét, súlyát. Még pedig nemcsak ott, hol szerepe értelmében - itt egy oldalvágás Márta felé - a rendező betanította. De hogy jutott a tanárjának eszébe, hogy Antigonéban léptesse fel?

- Én kértem Antigonét. Nagyon kértem. A hajamat majd befestetem feketére. Parókat nem vehetek, túl nagy a fejem. Feketére festik a hajam.

Szombath legyintett.

- Ezt vártam. Gondolja, hogy ezzel rendben van az ügy? Most nem beszélek arról, hogy amit maguk nők a hajfestéssel és egyéb átalakulásokkal csinálnak, az még a magánéletben is értelmetlenség. Azt hiszi, a természet véletlenül formált valakit szőkének vagy feketének? Véletlenül adott magának ilyen nagy, csodálkozó nyitott kék szemeket? Ilyen tejszagú bőrt, ilyen gödrös kis kezet? Ha én a maga tanára vagyok, hiába könyörög Antigonéért.

- Nagyon szeretem Antigonét, Iphigéniát és a görög drámákat.

- Reménytelen szerelem, Eszterkém. A maga helyében naiva szerepekkel próbálkoznék. Színésznő, aki ma a leányság illúzióját fel tudná kelteni? Micsoda lázas ribillió lenne a színpadon is, az életben is! Ehhez még tehetség sem kell. Csak meg tudja érzékelteni a leányságot. Egy halott műfajt életre kelthetne.

- Hát akkor rossz voltam Antigonében? - És Eszter szeme gyanúsán fényleni kezd.

- Ne sírj, - vágott közbe Márta nyersen. - Szombath csak aforizmákat gyárt és azért majd megnéz a vizsgádon. A leányságnak pedig, Jenő, hagyjon békét. Azért nincs, mert nem kell. A nőt a férfi vágyai formálják. A leány, akiről maga álmodott, megbukott, a színpadon és az életben is.

- Már megint elviselhetetlenül keserű, Márta, - vetette oda Szombath. - És most ez megbocsáthatatlan. Állása van, tanít a városnál.

- Igen, hála Hóbinka Gáspárnak, beteghelyettesítést kaptam.

Sophokles szöke, kékszemű tolmácsolója igyekezett erőt venni szomorúságán. Kétségkívül nagy bánat egy színésznőnek, ha Antigonét szavalva, naiva-szerepeket kínálnak neki. A degredálás mellett még gyakorlati szempontok is... Ki kíváncsi ma Moissond Mártára, Antoinettere és társaira? Kosztümjeik ott molyosodnak, gyűrődnek, fakulnak a jelmeztárban. Nem is nagyon porolgták már őket.

Eszter igyekszik erőt venni szomorúságán. Egyrészt csakugyan örül barátnője szerencséjének, másrészt jól tudja, hogy elkámficsorodott arccal úgysem lehet a férfiaknál semmit sem elérni. Mosolyog.

- Márta kihúzta a főnyereményt, - mondja. - Három hét Mentonban és most még állás is.

- A kettő élettani összefüggésben van egymással, - veti oda Márta. - Hóbinka Gáspár gyorsan elküldte feleségét és leányát, mert úgy látta, veszély van a késedelemben. Engem is magukkal vittek, hogy mulattassam és vigasztaljam Ágit.

- Hát igaz? - És Szombath előrehajolt, úgy figyelt.

Márta vállat vont.

- Okosabb nőkkel is megtörtént, hogy csirkefogóba szerettek. Hóbinka Gáspár a végén megnyerte a csatát. Vidának már kiadták az útlevelet. Végérvényesen kiadták.

Senki sem vette észre, hogy Vera arca kipirul. Most már ő is éppen olyan feszült figyelemmel hallgatja Márta beszédét, mint Szombath.

- Ági sokat sírt, sóhajtozott, meresztgette a szemét, titokban leveleket firkált és a szíve mélyén minden jót remélt. A remény - hihetetlen, de csakugyan megvalósult - Vida Zoltán eltűnt Ági életéből.

- És ezt mind Hóbinka Gáspár tevé, - énekelte Szombath a régi operettből.

- Hóbinka ügyes, okos ember, kitartó harcos és mikor családjáról vagy pénzéről van szó, nem ismer nehézséget. De mindez nem lett volna elég, ha a segítőcsapat meg nem jelenik nagysárosi Tibold Szabolcs főispáni titkár úr személyében, aki egy társasutazással jött le. Éppen olyan magas, szélesvállú, mint Vida Zoltán és szőke és merev és előkelő, akár egy angol lord, kinek őseit Shakespeare királydrámájában fejezték le a York és Lancaster-ház idegcsillapító enyélgesei között.

- És Vida már tudja?

Márta vállat vont.

- A férjek, a bankok, az elcsapott vőlegények, a hoppon maradt menyasszonyok mindig későn értesülnek. Nem fontos.

- Mondja, ez már biztos?

- Amennyiben földi dologban bizonyosság lehet. Hóbinkáné megmutatta nekem Mentonban férje egyik levelét, melyből a következő részlet maradt meg emlékezetemben: «Kedves, szeretett feleségem Adél! Hidd el, nincs hőbb vágyam, mint Ági leányunkat egy derék, dolgos, jellemes, tetterős férj karjaiban látni. Nagysárosi dr. Tibold Szabolcsról kielégítő információk jöttek. Csak ti maradjatok nyugodtan, vagy ha úgy fordul, utazhattok tovább azzal a Nagysárosival. Abba is beleegyezem. Jelen levelemmel egyidejűleg 1500 pengőt átutaltattam. Síríg szerető, hűséges férjed, Hóbinka Gáspár.»

- Hogy magának milyen jó emlékezőtehetsége van, Márta.

- Majd Heloise és Abelárd levelezésére fogok emlékezni, mikor Hóbinka úr az utóiratban azt is megírta, hogy engem azonnal küldjenek haza Budapestre, mert helyettesítést kaptam a városnál. Te meg, Eszti ne nézz ilyen mélabúsan. Befested a hajad feketére és Jenő meg fogja írni, hogy a természet minden ok, értelem, válogatás nélkül teremt szőke és barna nőket, de csak a buta asszonyok nyugosznak bele a természet szeszélyeibe. Mindenki maga érzi legjobban, milyen szín felel meg egyéniségének és kötelessége a szükséges korrigálást elvégezni.

- Mondja csak, Márta, - kérdezte Szombath Jenő - ebben az örvendetes fordulatú ügyben nem állt maga is valahol Hóbinka és a főispáni titkár mögött, mint segédcsoport, tartalék, mit tudom én? Három héten keresztül együtt volt Ágival, vigasztalgatta, bátorította és... és...

Márta keményen a férfi szemébe nézett. Szombath kissé restelkedve mondta:

- Kellemetlen a kérdésem?

- Nagyon.

- Akkor bocsánatot kérek.

- Rendben van. És hogy mégse maradjon teljesen válasz nélkül: a becsületes emberek között akármilyen lelki, világszemléleti, műveltségi távolságban élnek egymástól, nagy, benső szolidaritás van. Akármilyen távolságban vagyunk is Hóbinka úrtól, mindnyájan örülünk, hogy ő győzött és ostoba kisleányát kimentette a hálóból.

- Én - mondta Szombath - nem állok olyan erkölcsi magaslaton, mint maga, Márta. Semmiféle közösséget nem érzek sem Hóbinka úrral, sem családjával. De őszintén, szívemből örülök, hogy Vidát kidobták. Nézzék - és most Eszterre mutatott - a kis naivajelölt is örül. Mindnyájan örülünk.

Szombath Jenő tévedett. Nem örültek mindnyájan. Vera ott gubbasztott a nagy karosszékekben és sötéten, szinte gyűlölködve nézett maga elé. A Csizmás Kandúrra gondolt, meg Zoltán bácsira. A két alak valahogy már régen összefolyt képzeletében. Nagyon fájt a szíve. Hát az is lehet, hogy a Csizmás Kandúrnak nem hisznek? Nem hiszik el, hogy a föld, a vár, a kastély, minden az övé? A főemberek nem hajlonganak előtte és a király nem tiszteli meg miniszterséggel? Hát ez is lehet?

Sophokles szőke, kékszemű tolmácsolója odajött Verához. Nem tudta, miért olyan elborult szomorú a tekintete, de mindenesetre egy mandarint nyomott kezébe. Vera hámozni kezdte a mandarint és mire végzett vele, már különválasztotta a diadalmas Csizmás Kandúr alakját a megbukott Zoltán bácsitól.

Ezt csak megnyugtatósnak írjuk jószívű olvasóink számára, kik talán aggódtak a kollektív gyermek sorsa, jövője miatt. Nem kell félni. Az ötesztendő kisleány az igazi, diadalmas asszonyok fajtájából való. Egy mandarin elfogyasztása alatt eltemette a póruljárt Zoltán bácsit és lelkének-testének teljes, osztatlan érdeklődésével a Csizmás Kandúr felé fordult. Az igazi felé. Akit nem érhet soha sem baj, sem szerencsétlenség. Mert ha éri, ha nem tudja kihúzni belőle magát, akkor a Vera-féle asszony számára nem ő az igazi. Menjünk tovább.

A kis Vera sorsáért hát nem kell aggódni. Ő mindig hűséges lesz ideáljához, amíg az fölfelé, előre halad a siker útján. Ha megáll, ha elbukik, akkor kisül róla, hogy nem is volt Csizmás Kandúr, csak közönséges, nyávogó macska. Nem érdemes törődni vele.

XII. FEJEZET.

Jókedvű volt, nevetett. Már indult a vonat, mikor még lekiabált a kupéból:

- Mondjátok meg anyusnak, hogy jól viselje magát, vigyázzon magára és... és...

- Úgy-e, anyuskám, szót fogadsz Hildának? Ha láttad volna Szombath Jenő malomkerék-nagyságú csokrát. Ha van reménytelen szerelem, hát akkor ez az, a jó fiúé. No mindegy. Anyus, neved már egy kicsit.

Dénes átölelte, megcsókolta anyja arcát, homlokát, aztán a két kezét kezdte csókolgatni, engesztelésül, mert Átsné nem engedték ki a vasúthoz. Félítették a búcsúzás izgalmától.

Lenke csak nézte őket mosolyogva.

A búcsúzásnál szomorú volt, mert szerette Hildát és az elválás meghiúsította. De most már boldog, mert Dénes «óriási» megrendelést kapott. Díszleteket tervez egy XV. századbeli történelmi drámához. Ujjé! Kinyílt a kapu. Nagy siker lesz. Miért ne lenne? Valakinek a sorsjegyét ki kell húzni. Miért ne húznák ki a miénket? Az újságok mind megírják a premier napján: a díszleteket Áts Dénes, a kiváló, - ó, nem, ez nem elég, - a nagy... ez se jó... átütő tehetségű, zseniális festő tervezte és...

- Várjátok, iszunk egy csésze teát, - mondta Átsné.

- Én, én, - ajánlkozik Lenke és már rohan a konyha felé. - Te csak pihenj. Hilda megmondta. Majd én elkészítem a teát.

De Átsné félti porcellánjait Botticelli angyalától és vele megy a konyhába. Természetesen ő készít el mindent. Lenke a konyhaszéken ül s a boldogság felszabadultságával és bőbeszédűségével ad elő.

Tapintatosságból, meg hogy Átsné kedvében járjon, először Hildáról beszél. Mert Botticelli angyala átszellemült, mindig a mennyei szférákat kereső szemével kitűnő megfigyelő. Élesen, biztosan lát mindent. Őt nem lehet félrevezetni. Nagyon jól tudja, hogy Átsnéhoz senki sem áll olyan közel, mint a leánya.

- Meglátod, anyus, Hilda milyen óriási karriert csinál ott kint. Mindenki azt mondja, hogy a fiatalok között nincs hozzá hasonló tehetség. Egy esztendőre most felszabadult minden gondtól, minden aprólékos munkától. Egy esztendő alatt csinál valami olyan munkát... Meglátod, hogy kiugrik. Milyen boldogok leszünk, ha olvassuk: dr. Áts Hilda, az európai hírnő, fiatal tudós... mert az lesz, biztosan az lesz. Nekem elhiheted. A szellemi arisztokrácia körében él és ott fog találkozni azzal, aki hozzá való. Ígérd meg, anyus, hogy nem leszel túlon túl gőgös és világhírnő leányod mellett szeretni fogod az én kis Dénesemet is.

Miután a tapintatosság kötelességének eleget tett, áttért Dénes dicsőítésére.

- Már csinált egy pár vázlatot, majd elhozza neked. Eddig csak azért nem mutatta, mert látta, hogy minden percedet elfoglalja Hilda úti készülődése. Persze, ez mindennél fontosabb volt, pedig hát csekélység az egész. Amerika ma közelebb van, mint három évvel ezelőtt Göd volt. Aztán mi az, egy esztendő? Tizenkét hónap, ötvenkét hét, háromszázhatvanöt nap, tekintetbe véve, hogy most hála Istennek, nincs szökőesztendő.

Majd megint Dénes következik.

- Dénes elmondta, hogy mit fog csinálni. Egyszerűen csodálatos. Mondtam neki, vigyázzon, a díszlet agyon nyomja a darabot. Előleget is kapott, háromszáz pengőt. Karkötő órát akartunk venni neked, de a szabó fenyegetőzött, a fűszeres goromba felszólítást küldött és a házbér-hátralékra is kellett valamit adnunk. Majd ha készen lesz munkájával, nagy pénzeket fogunk kapni.

- De drágám, Hilda itthagya a régi kis svájci óráját. Nagyon pontos jószág. A világért se költsétek reám.

A teát Lenke viszi be. Meg is terít. Dénes mindenáron koccintani akar a csészékkal. Átsnének nem szabad bort inni, hát teával koccintanak. Hilda szerencsés útjára és visszatérésére.

Kilenc óra után búcsúznak. Átsné egyedül maradt.

Leült az íróasztal mellé a karosszékbe és maga sem tudta, hogy csendesen dúdol. Azt sem vette észre, hogy nem a megszokott kis nótáját dúdolja, hanem régi magyar rabok énekét, amelyet a török fogságba hurcoltak énekeltek valaha, török-tatár földön:

*Megúnta két lábam már a láncot húzni,
Megúnta két szemem a nagyvizet nézni,
Megúnta a fülem tenger mormolását
Vadgalamb búgását.*

Felállt, megágyazott, le akart feküdni s már ott állt az Idegen.

- Ilyen korán? Csak akkor szoktál jönni, ha már lefeküdtem és eloltottam a villanyt.

Az Idegen bólintott:

- Ma korán jöttem, mert ma nem megyek egyedül.

Átsné ránézett.

Egy pár hónap óta, hogy az Idegen minden este látogatta, olyan jó barátok lettek. Most - most hátrált egy lépést.

- Mit akarsz?

- Tudod, mit akarok. Ma veled együtt megyek.

Az asszony egész testében megremegett.

- Azt mondtad nekem...

- Azt ígértem, nem viszlek el, míg magad is nem akarod. Míg te magad nem hívsz engem.

- Én nem akarok... - És érezte, hogy minden csepp vére visszafut szívébe. - Én nem hívtalak.

- Akartál. Hívtál. Csak nem tudsz róla. Mondtam neked, csalhatatlanul megismertem hangodat.

- Én... egyetlen szót sem szóltam. - Nem, nem, - sikoltott fel - ne gyere hozzám közelebb. Én egy szót sem szóltam.

- Nem is kell szólnod. Én úgyis megértelek.

- Nem, nem akarom.

Az Idegen nagyon csendesen, szelíden, rábeszélően intette:

- Dehogynem akarsz. Csak félelmed, irtózatod nem engedi tudatossá válni vágyadat.

Az asszony szeme tágranyílt, szája vonaglott.

- Mikor a búvárruhában leeresztettek, néztél, figyeltél. Nemcsak azt nézted, hogy én vissza akarok menni, hanem azt, hogy... hogy...

Elakadt a szava, nem bírta tovább. Az Idegen nyugodtan beszélt helyette:

- Hogy tartják-e erősen a parton a kötelet, szívük melegével, lelkük minden erejével?

- És... és...?

Az Idegen kissé elfordította fejét. Ezt a végső igazságot, ezt még ő is nehezen tudja megmondani.

- Semmiről sem tehetnek. Éppen úgy szeretnek, mint eddig, de már nem bírnak tartani, mert már nincsen szükségük rád.

Átsné, mintha kemény ütés érte volna, megrázkódott.

- Fáj? Mondd, nagyon fáj?...

Az Idegen mosolygott, kicsit gúnyosan, nagy szeretettel és mélységes szánalommal.

- Hatvan esztendő vagy és még azt sem tudod, hogy az élet fáj és nem a halál.

Átsné a kezét tördelte:

- A gyermekeim... El sem búcsúztam tőlük.

- Már régen elbúcsúztál. Esztendők óta messze-messze távolságban vagy te már tőlük.

- Csak egy pillanat. Még csak egy percig várj.

- Nincs miért várnom. Szívedre teszem a kezem, így ni...

És Átsné egyetlen jajszó nélkül esett össze a megvetett pamlag előtt.

És az utolsó pillanatban, melyben azt mondják, megjelenik az ember előtt az, ami legfontosabb volt neki életében, Átsné nem Hildát látta, nem Dénest, nem a férjét, kinek két gyermeket adott és nem a férfit, az egyetlen, akit szeretett, akihez lelkében tartozott, nem is Hágárt a pusztában. Nagy idegen város jelent meg félig megtört szeme előtt. Ott járt-kelt a tömegben, fehér, fekete, sárgaszínű embertömeg között. Ott járt a kikötőben, búcsúztatta az óceánjárókat, integetett nekik, mikor a tengerre, a szabadba indulnak. Aztán visszament a városba, kávéházba ült, sok ember között egyedül, egészen egyedül. Kavargatta feketéjét, felszabadultan nézett maga elé. Itt fogok maradni egy esztendeig. Ez az esztendő az enyém. Nem törődöm vele, ki vidám, ki szomorú, ki nevet, ki sír, kit vár, kiből csalódott, ez az év az enyém. Aztán megint beállok a robotba, elfogadok, viselek, vállalok mindent. De ez az év... Ez az év... Mi is ez az esztendő?... Mi ez?... Senki nekem erre nem felel... Senki...

Egy pillanat, aztán lecsukódtak szempillái és már nem látott semmit.

* * *

Az Idegen letette a mennyország kapujában. Átsné csak most látta, hogy az Idegennek nagy fekete szárnyai vannak. Csodálkozott. Eddig nem vette észre.

Az Idegen még egyszer barátságosan intett neki, aztán tovább repült.

Átsné ott állt a kapu előtt félénken, meghúzódva, ahogy egész életén át megszokta.

Szent Péter végignézett rajta.

- Mit keresel te itt, asszony? Nem tudod, hogy előbb a tisztítótűzbe kell menned?

Átsné remegett.

Péter haragosabban folytatta:

- Csak a szentéletű emberek, a megdicsőültek jutnak be ide egyenest. Talán bizony azt akard, hogy kinyissam a kaput előtted?

Átsné szeméből megeredtek a könnyek.

- Beszélj, - intette Péter. - Azt hiszed, jogod van tisztítótűz nélkül a megdicsőültek közé jutni?

- Nincs nekem semmihez se jogom. Csakhogy engem ide tett le az Idegen, aki felrepült velem.

- Na, na. - És Péter enyhébben nézett az asszonyra. - Hát az bizonyosan tévedés volt a fekete-szárnyútól. Mikor valaki onnét a földről elköltözik, abban a pillanatban megjelenik itt előttem életének minden cselekedete, gondolata. És sok mindent látok én, leányom, a te életedben, amit jobban szeretnék nem látni. A feketeszárnyú nagyot tévedett. Csodálkozom, mert eddig pontosan végezte munkáját. Tudta, kinek hol a helye. No, no, - tette hozzá - azért nem kell elkeseredni. Ha megtisztulsz a tisztítótűzben, kinyitom én neked a kaput, ne félj.

- Igenis, Atyám.

- Hát akkor csak indulj.

Átsné megfordult és menni akart. De nem bírta mozdulni. Ragyogó fényesség ömlött el körülötte.

Valaki megfogta kezét. Puhán, lágyan, melegen. Az édesanyja fogta így valaha, hatvan esztendővel ezelőtt, mikor járni tanította.

- Ereszd be ezt az asszonyt, Péter.

- Uram, - álmélkodott Péter - hát Te úgy ítéled, hogy érdemes rá? A tisztítótűz nélkül, egyenest ide, a megdicsőültek közzé?...

- Nem érdemes rá, Péter. Nem érdemes rá jobban, mint a többi embertársa, aki előre akart menni és hátracsúszott, aki igazat óhajtott volna mondani és hazugságot vallott, aki bátor szeretett volna lenni és gyáván meg kellett adnia magát. Nem érdemes rá jobban mint a többiek, akik vad rengetegben tévelyegtek és a tisztásra igyekeztek kijutni.

- Akkor hát, Uram.

- Ezzel az asszonnyal, Péter, igazságtalanság történt. Jóvá kell tenni.

- Igazságtalanság, Uram?

- Soha nem volt egy pillanatig sem az övé, amiért a földre lebocsáttatott.

A Ragyogó Fényesség az asszony kezét fogta és intett. Péter szélesre kitárta a kaput. Végtelenbe vesző, beláthatatlan út állt Átsné előtt.

- Menj, - mondta a Ragyogó Fényesség. - Menj előre az úton és meg fogod találni, amire ott lent hiába várokoztál. Amit hatvan esztendő bolyongása alatt soha, egy percig egy pillanatra meg nem találtál.

Átsné fölemelte fejét.

- Mit keressek, Uram? Mit fogok megtalálni?

- Az életedet. - És a Ragyogó Fényesség eleresztette az asszony kezét.

Átsné elindult a végtelenbe vesző úton.

VÉGE